

VAASAN YLIOPISTO
FILOSOFINEN TIEDEKUNTA

Riikka Ojala

HEVOSTALOUS MAATILOJEN UUTENA TOIMEENTULOMUOTONA

Esimerkkinä mautilojen hevostalous Etelä-Pohjanmaalla

Aluetieteen
pro gradu-
tutkielma

VAASA 2010

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
KUVIOLUETTELO	4
TAULUKKOLUETTELO	4
TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkimuksen tausta	7
1.2. Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat	9
1.3. Aikaisemmat tutkimukset	9
2. MAASEUDUN KEHITYS JA MAASEUDUN ELINKEINOTOIMINNAN MUOTOUTUMINEN	12
2.1. Maaseudun määrittely	12
2.2. Maaseudun kehityskulku Suomessa	13
2.3. Elinkeinorakenteen muutos maaseudulla	16
2.4. Suomen maatalous ja sen kehittyminen EU-jäsenyyden aikana	19
3. MAATILOJEN UUDET TOIMEENTULOMAHDOLLISUUDET	24
3.1. Uusien toimeentulomuotojen kehittyminen	24
3.2. Maaseudun uudet toimeentulomuodot	27
3.3. Maatilojen kehittymismahdollisuudet	29
3.4. Monialaisuus maatiloilla	31
4. YRITYSTOIMINTA MAASEUDULLA JA MAATALOUDESSA	42
4.1. Yritystoiminnan määrittely ja teoria	42
4.1.1. Yrittäjyyden määrittely	42
4.1.2. Yrittäjäksi ryhtymisen prosessimallit	44
4.2. Yritystoiminta maaseudulla	49
4.3. Maatalous ja yritystoiminta	51
4.4. Maatilyrittäjien ja monialaisten maatilyrittäjien yrittäjäidentiteetti	53

4.5. Maatilojen yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet	55
5. HEVOSTALOUS SUOMESSA	58
5.1. Hevostalouden määrittely	58
5.2. Hevostalouden osa-alueet	62
5.2.1. Hevostalouden osa-alueet	64
5.2.2. Hevostalouden tuki- ja lähialat	71
5.3. Hevostalous maaseudulla ja maatiloilla	74
5.4. Hevostalliyrietykset	78
6. HEVOSTALOUS MAATILOJEN UUTENA TOIMEENTULOMUOTONA ETELÄ-POHJANMAALLA	80
6.1. Etelä-Pohjanmaa tutkimuskohteena	80
6.2. Tutkimusmenetelmät	84
6.3. Tutkimusaineiston keruu	86
6.3.1. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä	86
6.3.2. Haastattelukohteiden valinta	87
6.3.3. Haastattelujen tekeminen	88
6.3.4. Tutkimuksen luotettavuus	89
6.4. Tutkimustulokset	90
6.4.1. Case-tapausten kuvaus	90
6.4.2. Maatalous haastateltavilla tiloilla ja haastateltavien mielipiteet maatalouden harjoittamisesta	92
6.4.3. Liiketoimintaideat	95
6.4.4. Yrittäjäksi ryhtymisen yleiset taustatekijät sekä henkilötekijät	98
6.4.5. Maatilaan liittyvät tekijät	103
6.4.6. Hevostalouteen liittyvät tekijät	105
6.4.7. Toimintaympäristöön liittyvät tekijät	111
6.4.8. Tyytyväisyys nykytilanteeseen ja tulevaisuuden näkymät tiloilla	117
6.5. Yhteenveto haastatteluaineistosta	119

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	125
7.1. Yhteenveto	125
7.2. Tutkimustulosten vertailu aiempiin tutkimuksiin	130
7.3. Johtopäätökset	131
LÄHDELUETTELO	135
LIITTEET	146
LIITE 1. Teemahaastattelujen runko	146

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Maatilojen lukumäärä peltosuuruusluokittain vuosina 1995–2009.	21
Kuvio 2. Maatilojen lukumäärä tuotantosuunnan mukaan vuosina 1995–2009.	22
Kuvio 3. Malli yrittäjäksi ryhtymisestä Huuskosen mukaan.	44
Kuvio 4. Malli maataloustuottajien yrittäjäyyspäätöksestä Akseli mukaan.	48
Kuvio 8. Hevosten määrä Suomessa vuosina 1920–2007.	59
Kuvio 9. Päätoimisten ja osa-aikaisten työntekijöiden määrän kehittyminen tallikoon kasvaessa.	61
Kuvio 10. Hevostalouden kokonaisuuteen kuuluvat niin tuottajat, käyttäjät kuin palvelujen tarjoajat. Hevostalouden yritystoimintaa, tutkimusta, koulutusta ja kehittämistä on jokaisella kehällä.	64
Kuvio 11. Hevosyritysten ja -urheilun sijoittuminen maaseutu- ja kaupunkialueille.	76
Kuvio 12. Etelä-Pohjanmaan kartta.	80
Kuvio 13. Maatilojen lukumäärä TE-keskusalueittain.	82

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Elinkeinorakenteen muutos aluetyypeittäin 1995–2004e (vuosi 2004 on ennakkotieto).	19
Taulukko 2. Monialaisten tilojen toimialat ja määrät vuosina 2000, 2003, 2005 ja 2007.	37
Taulukko 3. Maatilatallien ja niillä olevien hevosten jakautuminen eri alueilla.	100

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Riikka Ojala
Pro gradu -tutkielma:	Hevostalous maatilojen uutena toimeentulomuotona: Esi- merkkinä maatilojen hevostalous Etelä-Pohjanmaalla
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Aluetiede
Työn ohjaaja:	Hannu Katajamäki
Valmistumisvuosi:	2010

Sivumäärä: 147

TIIVISTELMÄ:

Maatalouden voimakkaan rakennemuutoksen myötä yhä harvemmat maaseudun asukkaat saavat nykyään toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Maatalouden muutoksen ja kilpailukyvyn heikentymisen johdosta viljelijäperheet ovat alkaneet pohtia maatalouden ulkopuolisia palkka-, yritys- ja muita ansiotuloja. Maatilat ovat yhä useammin monialayrityksiä, joissa toimeentulo muodostuu useista eri lähteistä. Maatilan monialaistaminen on keino täydentää ja kehittää tilan toimintaa sekä laajentaa ja tehostaa maataloustuotantoa. Muun yritystoiminnan toimialoja ovat esimerkiksi koneurakointi, matkailu ja hevostalous. Hevostaloudella on kasvava merkitys Suomessa. Ala tarjoaa monille työn ja elinkeinon. Huomattavaa on se, että hevostalous kuuluu niihin harvoin maatalouden tuotantosektoreihin, joiden määrä on kasvussa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata maatilojen monialaistumista ja hevostaloutta maatilojen uutena toimeentulomuotona. Tavoitteena on löytää ja kuvata niitä tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet maatilojen monialaistumiseen ja hevostalouden harjoittamisen aloittamiseen. Tutkimusongelmia on kaksi. Ensinnäkin tarkoituksena on selvittää millainen maatilojen uusi toimeentulomuoto hevostalous on. Toisekseen tarkoituksena on löytää niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat hevostalouden harjoittamisen ja kehittymisen tiloilla. Tutkimuksessa tarkastellaan aluksi maaseudun kehityskulkua ja muutoksia sekä selvitetään maatilojen uusia toimeentulomahdollisuuksia, jonka jälkeen tutkimuksessa perehdytään yrittäjyyspäätöksiä kuvaaviin malleihin, maatilojen yrittäjyyspäätöksiin sekä yritystoiminnan kehittymiseen maataloilla. Tutkimuksen empiria pohjautuu kuuden eteläpohjalaisista maatilayrittäjän teemahaastatteluihin.

Tämän tutkimuksen tuloksena löydettiin yhteneviä tekijöitä hevostaloutta harjoittavilta maataloilta. Hevostalouden aloittaneella tilalla toiminnan taustalla on vahvasti joko yrittäjäpariskunnan tai heidän lastensa hevosharrastus. Lisäksi taustalla on tyytymättömyys maatalouden kannattavuuteen ja tulevaisuuteen. Maataloilla harjoitetaan kuitenkin edelleen perusmaataloutta. Maatilataustaiselta hevostalouden harjoittajalta löytyy myös aikaisemmin hankittuja ja saatuja tietoja, taitoja ja kokemuksia joista on apua uuden yritystoiminnan harjoittamisessa. Lisäksi perhetausta on yrittäjämönteinen. Hevostalouden aloittaneella tilalla myös elämäntilanne on ollut sopiva toiminnan aloittamiseen. Maatilalla on ollut valmiina sellaisia resursseja, jotka ovat sopineet hevostalouden harjoittamiseen. Lisäksi hevostaloudelle löytyy alueelta kysyntää ja ympäristö on yrittäjämönteinen.

Tämän tutkimuksen pohjalta hevostaloutta voidaan pitää sopivana toimeentulomuotona maataloilla. Hevostalous on potentiaalinen ala, jossa asiakkaiden toimesta vaaditaan kuitenkin yhä suurempaa panostusta palveluiden ja tuotteiden laatuun. Hevostalous sopii erityisen hyvin niille maataloille, joissa on jo valmiiksi tietämystä hevosista esimerkiksi hevosharrastuksen kautta. Hevostalous sopii sekä kaupunkien läheiselle maaseudulle, ydinmaaseudulle sekä harvaan asutulle maaseudulle hevostalouden eriluonteisten toimintojen vuoksi. Hevostalous luo eloa ja elinvoimaa maaseudulle ja voi osaltaan pitää maaseudun elävänä ja virikkeellisenä elinympäristönä.

AVAINSANAT: maaseutuelinkeinot, maatalous, monialaisuus, hevostalous

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Maatalous ja maatalouden monialaistuminen

Vuosikymmenten ajan maatalous on antanut turvatun toimeentulon maaseudun väestölle (Laurila 1996: 7). Maataloudessa on kuitenkin ollut meneillään voimakas rakennemuutos 1960-luvulta lähtien. EU-jäsenyyden myötä tilojen määrän väheneminen on vain kiihtynyt. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 34.) Suomessa eletään edelleen murrosaikaa, joka muokkaa sekä maaseutua että siellä toimivia elinkeinoja. Yhä harvemmat maaseudun asukkaat saavat toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta, koska maatalouden koneellistumisen ja rationalisoitumisen myötä maatalouden työpaikat ovat vähentyneet. Lisäksi kansainvälinen integraatio on lisännyt jatkuvasti painetta pohjoisen maataloustuotannon supistamiseen. (Oksa 1994: 9.)

Maaseudun elinkeinotoiminnan kehittämisessä ongelmallisinta on muutoksen nopeus, koska uusia elinkeinoja ei ehdi syntyä samaa vauhtia, kun maataloudesta poistuu työpaikkoja (Laine 2009: 7). Jatkuva maatalouden muutos ja kilpailukyvyyn heikentyminen ovat vaikuttaneet siihen, että viljelijäperheissä on alettu pohtia maatalouden ulkopuolisia palkka-, yritys- ja muita ansiotuloja (Laurila 1996: 7). Maatilat ovat yhä useammin monialayrityksiä, joissa toimeentulo muodostuu useista eri lähteistä. Maatiloilla harjoitettava muu yritystoiminta eli monialaisuus on tosin ollut jo pitkään perinteinen toimintatapa maatiloilla, mutta 2000-luvun aikana monialaisten tilojen määrä ja suhteellinen osuus on kasvanut niin Suomessa kuin muissakin EU-maissa. Maatilayrityksen on reagoitava nopeaan rakennemuutokseen ja maatalouden kannattavuuden laskuun. Maatilan monialaistaminen on keino täydentää ja kehittää tilan toimintaa sekä laajentaa ja tehostaa maataloustuotantoa. Perinteisiä ja yleisimpiä toimialoja monialaisilla maatiloilla ovat koneurakointi, matkailu, elintarvikkeiden ja puun jatkojalostus sekä energiantuotanto. Uudempia potentiaalisia toimialoja ovat hoiva-alan yrittäjäyys sekä hevostalous. (Heikkilä 2001: 4-5, Rantamäki-Lahtinen 2008a: 42.) Maatilan muun yritystoiminnan aloittamista tukevat usein maatiloilla jo olemassa olevat rakennukset, maatilayrittäjän

monipuolinen osaamis pohja sekä ne tulot, joita maatila ansaitsee muusta tuotannosta (Kuisma & Haavisto 1995: 68.)

Hevostalous

Hevosilla ja siihen liittyvällä yrittäjyydellä on kasvava merkitys Suomessa. Hevosiin liittyvä harrastustoiminta on kasvussa ja näin erilaisille hevosalan yrityksille on yhä enemmän kysyntää. Hevoset ovat tuttu näky lähinnä maaseutumaisemassa. Maamme hevosalleista jopa 80 prosenttia sijaitsee maaseudulla, ja noin 10 prosentilla maatiloista on hevosia. Huomion arvoista on se, että muilla maatalouden tuotantosektoreilla on tapahtunut tilojen lukumäärän vähenemistä, mutta hevostilojen lukumäärä on kasvussa. (Varkia, Pussinen & Korhonen 2006: 189, 192.)

Hevonen oli pitkään tärkeä osa ihmisten elantoa ja toimeentuloa, kun sitä käytettiin työhevosena. Koneellistumisen myötä hevosia ei juurikaan nähdä samanlaisissa töissä kuin vielä puoli vuosisataa sitten. Vuosikymmenien kuluessa hevosten rooli on muuttunut ja nykyään sitä hyödynnetään lähinnä elämysten tarjoamisessa sekä muissa vapaa-ajan ja virkistys- ja toiminnissa. Hevosia ja ratsastusta on pitkään pidetty lähinnä lasten ja nuorten tyttöjen harrastuksena, mutta aikuisten kiinnostus hevosharrastusta kohtaan on kasvanut koko ajan kiihtyvää tahtia. (Emt. 189.)

Hevostaloudella on nykyään huomattava asema Suomessa ja Suomen maaseudulla. Suomen hevostalous on hyvin monipuolista ja se perustuu laajaan harrastus- ja vapaa-ajantoimintaan. Hevostalous tarjoaa monille työn ja elinkeinon. (Hollmen & Mäenpää 2004: 2.) Hevostaloudella on lisäksi merkittävää vaikutusta maaseudun elinvoimaisuuteen. Hevosten rehut tuotetaan maatiloilta, asui hevonen sitten maaseudulla tai kaupungissa. Suomalaista luontoa ja maaseutua pidetään yhä useammin hyvinvointi-, virkistys- ja matkailupalveluiden tuottajana, ja tähän yhtälöön hevonen kiinteästi kuuluu. (Pussinen & Thuneberg 2010: 7.)

1.2. Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata maatilojen monialaistumista ja hevostaloutta maatilojen uutena toimeentulomuotona. Tavoitteena on löytää ja kuvata niitä tekijöitä, jotka ovat saaneet maatilalan monialaistumaan ja siirtymään hevostalouden harjoittamiseen. Tutkimusongelmat voidaan siis muotoilla seuraavasti:

- Millainen maatilojen uusi toimeentulomuoto hevostalous on?
- Mitkä tekijät mahdollistavat hevostalouden harjoittamisen ja kehittymisen maatiloilla?

Tutkimusongelmaa lähdetään ratkaisemaan kuvailemalla sekä maaseudun ja sen elinkeinojen kehittymistä ja muutoksia että uusien toimeentulomahdollisuuksien kehityskulkua. Näin pyritään hahmottamaan monialaistumisen taustatilanne eli se, miksi maatilat ovat alkaneet monialaistua ja harjoittaa maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa. Toisena keskeisenä keinona tutkimusongelman ratkaisemisessa on kuvata maatilojen yrittäjyyspäättöstä ja yritystoiminnan kehittymistä maatiloilla. Näitä ilmiöitä sekä niihin liittyviä tekijöitä tutkimalla on tavoitteena saada selville ne taustatekijät, joiden pohjalta voidaan lähteä tutkimaan maatilojen hevostalouden aloittamista. Tutkimuksessa hyödynnetään aineistona aiempia tutkimuksia, selvityksiä, tilastoja sekä hevostalouden harjoittajien haastatteluja.

1.3. Aikaisemmat tutkimukset

Maaseutuyrittäjyyden ja maaseudun uusien toimeentulomuotojen tutkimus

Suomessa maaseutututkimusta ja maaseutuyrittäjyyteen liittyvää tutkimusta on tehty melko runsaasti. Maaseutukysymykset ovat aina saaneet perustaa ja tukea tutkimukselta. Lukuisilla tieteenaloilla on monia maaseutuun erikoistuneita tutkijoita, joiden ansiosta esimerkiksi maaseudun historialliset ja yhteiskunnalliset muutokset, väestö- ja ammattirakenne sekä konfliktien aiheet ovat hyvin selvillä. Nykymuotoinen maaseutututkimus on saanut alkunsa kuitenkin vasta 1980-luvulla, jolloin on perustettu varta vasten

tutkimusyksikköjä ja jolloin maaseutututkimus sai määrityksensä. Maaseutupolitiikan neuvottelukunnan teemaryhmän (nykyinen maaseutupoliittinen yhteistyöryhmä) mukaan maaseutututkimus jäsentää maaseudun kehitystä ja sen ongelmia sekä hakee niihin ratkaisuja. (Uusitalo 1998: 44–45.)

Maaseutuyrittäjyyteen liittyvää tutkimusta on ehditty tekemään jo jonkin verran. Hannu Niittykangas (1992) on tutkimuksessaan Maaseudun yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet tutkinut maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa. Ari Akseli (1995) on selvittänyt tutkimuksessaan millaisia tekijöitä löytyy maataloustuottajan maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan siirtymisen taustalta ja miten ne mahdollisesti poikkeavat muiden yrittäjäksi ryhtyneiden yrittäjyyspäätöksistä. Johanna Harjun ja Hannu Pirilän (2004) tutkimuksessa Maaseutuyrittäjyys – millainen mahdollisuus? on tutkittu maalluuttoa ja yrittäjäksi ryhtymisen prosesseja sekä maaseudun liiketoimintaympäristöä ja markkinoiden tarjoamia mahdollisuuksia maaseutuyrittäjyydelle. Tutkimuskohteena ovat olleet nimenomaan sellaiset yritykset, joissa yrityksen perustaja on muuttanut maaseudulle ja perustanut sinne yritystoimintaa.

Maatilojen monialaisuutta on tutkinut erityisesti Leena Rantamäki-Lahtinen. Rantamäki-Lahtinen (2002) on tutkinut monialaisia maatiloja esimerkiksi tutkimuksessaan Monta rautaa tulossa – Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. Tämän tutkimus käsittelee sitä, millaista maatilojen harjoittama yritystoiminta on verrattuna muihin ilman maatilataustaa toimivien yritysten toimintaan. Lisäksi Rantamäki-Lahtinen (2004) on tutkimuksessa Maatilojen monialaistuminen – Empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä tutkinut liiketaloustieteen näkökulmasta, miksi tilat ovat valinneet yritysstrategiakseen toimintojen monialaistamisen maatalouden ulkopuolelle ja miten onnistunut ratkaisu on ollut. Myös Asko Peltola (2000) on väitöskirjassaan tutkinut viljelijäperheiden monitoimisuutta suomalaisilla maatiloilla. Pia Laurila (1998) on liseniaatintutkimuksessaan tarkastellut maaseudun uusia toimeentulomuotoja sekä niiden tarjoamia mahdollisuuksia maaseudun kehittämiseen. Kimmo Riusala ja Heli Siirilä (2009) ovat tutkineet monialayrittäjyyden mahdollisuuksia maaseudulla. Lisäksi Krista Tupala (2006) sekä Mari-Anne Laine (2009) ovat pro gradu -tutkielmissaan perehtyneet maatiloilla harjoitettavaan yritystoimintaan. Tupala kuvaa tutkimuksessaan

maatilamatkailua maatalan uutena pääasiallisena toimeentulomuotona. Laine on vastavasti tutkinut maatilatalouden ulkopuolista yritystoimintaa ja yritystoiminnan kehittämisedellytyksiä lämpöyrittäjyyden kautta.

Hevostalouden tutkimus

Maa- ja metsätalousministeriö asetti 12.5.2005 työryhmän, jonka tarkoituksena oli laatia kansallinen hevostutkimusohjelma. Tämän ohjelman avulla pyrittiin selvittämään, miten kasvavaa hevostaloutta on tähän mennessä tutkittu ja millaisia tutkimustarpeita alalla on. Tavoitteena oli laatia koko hevostalouden tarpeet kattava tutkimusohjelma, jonka avulla voidaan varmistaa ja edistää alan kotimaista ja kansainvälistä kilpailukykyä. Kansallisessa hevostutkimusohjelmassa priorisoitiin hevostutkimusaiheiden kärkeen hevoskasvatuksen edellytysten parantaminen, hevostalous sekä hevosala osana yhteiskuntaa. (Kansallinen hevostutkimusohjelma 2005: 2, 21.)

Suomessa hevostutkimuksen osaaminen jakaantuu selvästi kahteen kategoriaan: biologinen ja eläinlääketieteellinen tutkimus sekä talous-, ympäristö- ja yhteiskuntatieteiden tutkimus. Näistä ensin mainittu edustaa pitkäaikaisinta hevostutkimuksen muotoa Suomessa. Hevostutkimus on Suomessa verrattain pieni tutkimusala. Vuonna 2004 Suomessa tehtiin hevostutkimusta noin 8,6 henkilötyövuoden verran. Muihin tutkimuskuuluihin käytettävissä olevat varat ovat vähäiset, mikä osaltaan rajoittaa hevostutkimusta. Rajoittavana tekijänä on myös ulkopuolisen tutkimusrahoituksen puute ja se, ettei hevostutkimus kuulu minkään suuren tutkimusrahoittajan painopistealoihin. (Emt. 12, 18.) Hevostalouden tutkimusta ovat tehneet Sirpa Pussinen ja Terhi Thuneberg (2010), jotka raportoivat tutkimuksessaan hevosalan yritystoiminnasta Hevosyrittäjyys 2009 -kyselyn pohjalta. Minna-Liisa Heiskasella, Ilkka Klemolalla, Mikko Kumpulaisella ja Päivi Kauppisella (2002) on vastaavasti ollut tavoitteena selvittää hevostalouden merkitystä ja tulevaisuutta Suomessa. Sirpa Pussinen, Jukka Korhonen, Ilpo Pölönen ja Rauni Varkia (2007) ovat lisäksi tutkineet kasvavaa hevostaloutta ja hevostalouden kehitysnäkymiä Suomessa.

2. MAASEUDUN KEHITYS JA MAASEUDUN ELINKEINOTOIMINNAN MUOTOUTUMINEN

2.1. Maaseudun määrittely

Maaseutu alueena on monimuotoinen ja vaihteleva, mistä johtuen maaseudun yksiselitteinen määrittely onkin vaikeaa (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 17). Maaseutu voidaankin määritellä monella tavalla riippuen tarkastelunäkökulmasta (Niemi & Ahlstedt 2004: 16). Maaseutupoliittisen yhteistyöryhmän (2004: 26) mukaan maaseutu voidaan määritellä seuraavalla tavalla: *”Maaseutu on kaupunkien kanssa vuorovaikutuksessa oleva, kansallisiin ja kansainvälisiin kehityskulkuihin kytkeytyvä, monimuotoinen, osaavien ja tahtovien ihmisten sekä luonnon muodostama haja-, kylä- ja pikkukaupunkiasumisen ja yhä useampien ammattien yhteisö.”*

Maaseutua on aiemmin määritelty muun muassa ammattien, kulttuurin, organisaatioiden sekä elämäntavan kautta, mutta nykyään nämä perusteet eivät ole enää riittäviä erottavia tekijöitä maaseudun ja kaupunkien välillä. Maaseutu on lähentynyt siinä suhteessa kaupunkeja, että siellä asuu monien ammattien harjoittajia ja kulttuuri leviää maaseudulla yhtä lailla kuin kaupungeissakin. Maaseudun roolina on kuitenkin edelleen raaka-aineiden, energian ja elintarvikkeiden tuottaminen sekä virkistysmahdollisuuksien tarjoaminen. Toisaalta on havaittavissa myös eroja maaseutujen ja kaupunkien välillä. Erot näkyvät erityisesti asumismuodoissa sekä fyysisessä ympäristössä. Maaseudulla maiseuma on avoimempaa ja asuminen väljempää kuin kaupungeissa. Maaseudun ja kaupungin tarkkaa rajaa on kuitenkin vaikea määritellä. (Emt. 25.)

Suomessa on yleisessä käytössä maaseudun kolmijako, jossa maaseudun kunnat jaetaan kolmeen tyyppiin: kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja harvaan asuttuun maaseutuun. Maaseudun kolmijako on vakiintunut käytettäväksi sekä Tilastokeskuksen tilastoissa että Suomen maaseutupolitiikassa. Tarkoituksena on, että toimijat ja viranomaiset pystyisivät analysoimaan paremmin erilaisten alueiden erilaisia tarpeita maaseudun kolmijaon avulla. Kolmijako tehtiin ensimmäisen kerran vuonna 1993 ja se on päivitetty vuosina 2000 ja 2006. Vuonna 2006 valmistuneen luokittelun päivityksen mukaan Suomen 432 kunnasta 58 on kaupunkikuntaa, 89 kaupunkien läheisen maaseu-

dun kuntaa, 142 ydinmaaseudun kuntaa ja 143 harvaan asutun maaseudun kuntaa. (Maa- ja metsätalousministeriö 2006: 7.) Näiden kuntien pinta-ala on noin 90 % koko maan pinta-alasta. Koko maan väestöstä kuitenkin ainoastaan 42 % asuu vakituisesti maaseudun kolmijaon mukaisissa maaseutukunnissa vuonna 2004. Työpaikoista vain noin 32 % on maaseudulla (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 9; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 17.)

Rosenqvistin (1996: 73–74) mukaan kuntapohjaisesti ei ole mahdollista saada oikeaa kuvaa maaseudun asemasta yhteiskunnan kokonaisuudessa eikä sen sisäisestä erilaistuneisuudesta. Rosenqvistin mukaan selkeämpi kuva voitaisiin saada käyttämällä taajamiin ja haja-asutusalueisiin pohjautuvaa määrittelyä. Tämä määritelmä lähtee siitä ajatuksesta, että taajama-alueet määritellään kaupungiksi ja taajamien ulkopuoliset eli haja-asutusalueet maaseuduksi.

Volk (1999: 11) yhtyy osittain Rosenqvistin ajatuksiin. Hänen mukaansa maaseuduksi voidaan käsittää kuitenkin haja-asutusalueiden lisäksi myös maaseututaajamat. Sekä Rosenqvistin että Volkin näkemykset maaseudun määrittelystä noudattavat hyvin pitkälle tilastokeskuksen kuntaryhmittelyn periaatteita. Tilastokeskuksen kuntaryhmityksessä kunnat jaetaan maaseutumaisiin kuntiin, taajaan asuttuihin kuntiin sekä kaupunkimaisiin kuntiin. Tilastollisen kuntaryhmituksen luokittelukriteereinä ovat kunnan taajamaväestön osuus ja suurimman taajaman väkiluku. Tässä luokittelutavassa maaseuduksi käsitetään haja-asutusalueet sekä 200–499 asukkaan taajamat. Taaja-asutus käsittää vastaavasti vähintään 500 asukkaan taajamat. Hallinnolliset aluejaot eivät vaikuta luokittelussa taajamien rajaukseen. Luokittelu poikkeaa perinteisestä taajaman määritelmästä, sillä pääsääntöisesti taajamina pidetään kaikkia vähintään 200 asukkaan rakennusryhmiä. (Tilastokeskus 2007.)

2.2. Maaseudun kehityskulku Suomessa

Suomen vanha maaseutu oli alueittain vaihteleva. Suomessa elinkeinotoiminnan alueellinen erilaistuminen oli nähtävissä jo 1800-luvun alussa, jolloin maahan oli muodostu-

nut Länsi-Suomen peltoviljelyalue, Itä-Suomen kaskiviljelyalue ja Pohjois-Suomen karjatalousalue. Tähän rakenteeseen heijastuu myös maamme erilaiset luonnontekijät ja niiden vaihtelut maan eri osissa. Rakenne kuvaa myös edelleen suomalaisen maaseudun erilaistumisen pohjakerrosta sekä suomalaisen maaseudun asutusrakennetta. (Malinen, Heiskanen, Keränen & Kuhmonen 1994: 64.)

Suomalaisen maaseudun historiaan on mahtunut monenlaisia vaiheita. Sarkajaon jälkeen vuonna 1848 aloitetun uusjaon myötä Itä-Suomen kaskitalous alkoi muuntua pientiloiksi ja itsellisen ja itsenäisen talonpojan malli alkoi muotoutua. Vuosien 1867–1868 katovuosien jälkeen Suomessa alkoi sitkeä pyrkimys kohti elintarvikeomavaraisuutta. Peltoalan kaksinkertaistuttua vuodesta 1880 vuoteen 1910 myös karjatalous vahvistui. Metsäteollisuuden läpimurto lisäsi 1800-luvun lopulla metsien arvoa, mikä toi maaseudulle uudenaikaiseen maatalouteen siirtymisen kannalta elintärkeitä pääomia. (Katajamäki 2000.)

Maaseudun nousua avitti 1900-luvun alun vuosikymmeninä taloudellisen, ammatillisen ja poliittisen organisoitumisen voimistuminen. Suomen itsenäistyttyä torppareista tuli itsenäisiä talonpoikia, jolloin Suomeen syntyi pientiloja. Pientilavaltaisuus vahvistui edelleen vuonna 1922 säädetyssä Lex Kallion myötä, jolloin asuttamistoimenpiteiden seurauksena varsinkin Itä-Suomessa pientilojen määrä kasvoi. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle noin 12 % sotaa edeltävästä pinta-alastaan. Tämän johdosta Neuvostoliiton puolelle jääneestä Karjalasta Suomen puolelle muuttaneille muodostettiin maanhankintalain nojalla tiloja Etelä- ja Länsi-Suomesta. Rintamamiehiä asutettiin Itä-Suomeen. Sodan jälkeen maatalouden perusyksiköksi tuli pientila. Sodanjälkeisen asuttamistoiminnan pontimena oli elintarvikeomavaraisuuden tavoittelu sekä metsätyövoiman saatavuuden varmistaminen Itä- ja Pohjois-Suomeen. (Emt.)

Suomeen on muodostunut lähes koko maahan ulottuva, harva maaseutuasutus, jonka yhtenä muokkaajana on ollut kulloisenkin valtiovallan harjoittama asutustoiminta (Malinen ym. 1994: 65). Toisen maailmansodan jälkeinen asutustoiminta piti yllä agraariunelmaa, jolloin maaseudulla elettiin rikasta, monipuolista ja itseriittoista elämää.

Vuonna 1956 syntyneen maataloustulojärjestelmän seurauksena viljelijöiltä poistui meikki- ja hintariski ja lisäksi järjestelmä takasi ansiotason turvallisen nousun. Järjestelmä oli osoitus maaseudun poliittisesta ja taloudellisesta voimasta. Maataloustulojärjestelmästä tuli kuitenkin vähitellen ylituotantoa ylläpitävä systeemi, ja se murensi viljelijöiden yrittäjäidentiteettiä, koska maataloudessa ei ollut enää perinteisen yritystoiminnan piirteitä. (Katajamäki 2000.) Näihin aikoihin elettiin maaseudun ja maatalouden kulta-aikaa. Maatiloja oli 1950-luvun lopulla lähes 300 000 ja 60 % suomalaisista asui maaseudulla (Heinonen & Järvinen 1996: 14).

Maaseudun suuren murroksen sanotaan alkaneen 1960-luvulla, mutta maa- ja metsätalouden työvoiman kokonaismäärän aleneminen alkoi kuitenkin jo 1940-luvulla. Pisimpään asutustoiminta jatkui Itä- ja Pohjois-Suomessa, jossa uusia tiloja perustettiin vielä 1960-luvun lopulla, jolloin maataloudesta luopuminen alkoi ja oli ollut rintamailla jo pitkään käynnissä. (Malinen ym. 1994: 65.)

Maaseudun suuren murroksen 1960-luvulla aiheutti maa- ja metsätalouden koneellistumisen kiihtyminen. Kun samoihin aikoihin saavutettiin myös elintarvikeomavaraisuus, alkoi ilmetä jo ylituotanto-ongelmiakin. Maatalouden rakennepolitiikan myötä maaseudun asuttamisen aika oli ohi ja tavoitteeksi tuli tärkeimpien elintarvikkeiden omavaraisuuden turvaaminen sekä kotimaisen tuotannon ja kulutuksen yhteensovittaminen. Maatalouden uudistumisen perusstrategiana oli erikoistuminen ja tuotantoketjun vertikaalisen integraation lujittuminen. Maaseudulla oli runsaasti liikaväestöä, kun elinkeinollinen rakennemuutos ajoittui juuri ns. suurten ikäluokkien tuloon työmarkkinoille. Tällöin käynnistyi suuri muutto keskuksiin ja Ruotsiin, joka huipentui vuosien 1969–70 ns. suurena muuttona. Maaseudun murros kosketti erityisesti syrjäisten alueiden metsätyön ja karjatalouden varassa eläneisiin pientiloihin. (Katajamäki 2000; Malinen ym. 1994: 65–66.)

1970-luvulla alettiin aluepolitiikkaa vahvistaa, kun yhteiskunnan eliitti havahtui pohtimaan tyhjenevien maaseutualueiden kohtaloa. Aluepolitiikan vahvistumisen myötä alkoi pohdinta mahdollisuuksista synnyttää maaseudun väistyvien toimintojen tilalle uusia toimintoja. Teollistava aluepolitiikka synnytti uusia työpaikkoja maaseudun keskuk-

siin, mutta työpaikkoja eniten toi kuitenkin hyvinvointivaltion vahvistaminen 1970- ja 1980-luvuilla. Kunnallisen palveluverkon luominen toi etenkin maaseudun naisille uusia työpaikkoja. Vallallaan olleen maatalouspolitiikan ansiosta monet syrjäisenkin maaseudun pientiloista pystyi valtion tuen turvin jatkamaan toimintaansa. (Heinonen & Järvinen 1996: 14; Katajamäki 2000.)

Vuonna 1973 alkaneen ensimmäisen öljykriisin laukaiseman laman seurauksena maaseudun muuttotappio alkoi vaimentua ja maaseudun arvostus lisääntyä. Torjuntavoittoa liittyi myös maatalouden erikoistuminen. Maatalouden perusyksiköksi muodostui yhden sukupolven perheviljelmä. Lisäksi työssäkäynti tilan ulkopuolella alkoi yleistyä. Erikoistumisen myötä elintarvikkeiden tuotantoketju: erikoistuva alkutuotanto, jalostus ja kauppa muodostivat yhä kiinteämmän kokonaisuuden. Erikoistumisen myötä maaseudusta tuli puhtaasti raaka-aineiden tuotantoaluetta, jolloin viljelijöiden tuottajaidentiteetti vahvistui ja yrittäjäidentiteetti selvästi heikkeni. (Katajamäki 2000.)

Maaseudun osuustoiminnallinen elintarviketeollisuus alkoi kuoriutua pois maaseudulta, kun tavoitteena olivat entistä suuremmat ja tehokkaammat yksiköt. Tällöin syntyi mahdollisuuksia maaseudun uudelle toimeliaisuudelle. Tämä nähtiin kuitenkin lähinnä tiloihin kytkeytyväksi, jolloin alettiin puhua ”sivuelinkeinoista” ja ”liitännäiselinkeinoista”. Tilaan kytkeytymättömän maaseutuyrittäjyyden mahdollisuutta ei nähty todellisena vielä 1970- ja 1980-luvulla. 1980-luvun lopulla perinteisen maatalouspolitiikan sijalle alettiin kuitenkin kehittää uudenlaista maaseutupolitiikkaa, jonka keskeisenä teemana oli maaseutuelinkeinojen monipuolistaminen. Tämän uuden maaseutuajattelun perimmäisenä ajatuksena oli, ettei maaseudun elinvoiman säilymiseksi ole vain yhtä keinoa, vaan maaseutu säilyy ja kehittyy vain, jos sinne syntyy uusia toimintoja. (Heinonen & Järvinen 1996: 14; Katajamäki 2000.)

2.3. Elinkeinorakenteen muutos maaseudulla

Maaseutu on elänyt perinteisesti maa- ja metsätaloudesta eli maasta ja sen kasvusta. Kasvun jalostamisesta ja markkinoinnista maaseutu on kuitenkin elänyt vähemmän ai-

kaa (Heinonen & Järvinen 1996: 17). Osassa maaseutua suurten keskusten läheisyys on tarjonnut mahdollisuuksia. Näillä seuduilla pelkästään jo tonttien kaavoittaminen on riittänyt houkuttelemaan lähikaupungeista uusia asukkaita, eikä maaseudulla ole ollut näin ollen kiinnostusta kehittää uusia elinkeinoja. Jokin aika sitten pienimuotoisia maaseutuelinkeinoja pidettiin vielä turhina näennäiselinkeinoina. Arvostusta ei myöskään saanut maatilojen monitoimisuus muuhun kuin ulkopuoliseen palkkatyöhön perustuvana. (Katajamäki 2000.)

Ennen Suomen EU-jäsenyysneuvotteluiden tuloa ajankohtaisiksi, ryhdyttiin Suomessa suuntaamaan maatalouspolitiikkaa uudella tavalla. Tavoitteeksi tuli maatalouden kilpailukyvyyn kehittäminen. Tämä valtion linjaus oli selkeä kannanotto maatalouden rakennekehityksen puolesta. Tilakoon suurentaminen ja tuotannon keskittäminen merkitsivät maatalouden uusjakoa sekä tilojen kesken että myös alueiden kesken. Periaatteena olikin, että perinteisen maatalouden supistuminen syrjäseuduilla parantaisi jollain tasolla jäljelle jäävien maatilojen edellytyksiä. (Sireni 1994: 57–58.)

Edellä kuvattu maatalouspolitiikka onkin toteutunut osittain EU-jäsenyyden myötä. Tilakoon suurentaminen ja tuotannon keskittäminen ovat toteutuneet, mutteivät pelkästään Suomen laajuudessa. Euroopan unionin periaatteisiin kuuluu turvata maatalous jäsenmaissa, mutta toisaalta lähtökohtien riittävään tasaamiseen ei edes pyritä, vaan Euroopalle etsitään hyötyä keskittämällä tuotantoa parhaimmille alueille. Näin ollen tavoitteena onkin ollut keskittää maataloustuotantoa esimerkiksi Keski-Euroopan edullisille maatalousmaille, ei suinkaan Suomeen. (Uusitalo 1998: 126.)

Keskittäminen koskee myös muuta toimintaa, koska markkinavoimat pyrkivät keskittämään kehittyneimmät toiminnot EU:n ydinalueille. Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomen maaseutu ja maatalous ovat joutuneet avoimeen eurooppalaiseen kilpailuympäristöön. EU-jäsenyyden myötä Suomessa on kilpailukykyisen taloudellisen toiminnan kehittäminen huomattavasti vaikeampaa kuin useimmilla muilla EU-maiden alueilla, joissa luonnonolosuhteet ovat suotuisimmat, asutus tiheämpää ja maaseutu sijaitsee lähempänä suurempia väestökeskuksia. Euroopan unionin yhteisen maatalouspolitiikan soveltaminen on merkinnyt Suomelle ankaraa sopeutumista alentuneisiin tuottajahintoi-

hin sekä uusiin tukimuotoihin ja menettelytapoihin. Suomalaisen maaseudun viimeaikaiseen kehitykseen suuresti vaikuttanut tekijä onkin ollut maaseudun toimintaympäristön globalisoituminen. (Laurila 1998: 47.)

Elinkeinorakenteeltaan Suomi on selkeästi palveluyhteiskunta, koska 69 % työpaikoista sijoittuessa palvelualoille. Maa- ja metsätalouden työpaikkojen osuus on 4 % ja jalostuksen 25 %. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 10.) Maaseudun työpaikat ovat painottuneet elinkeinollisesti tuotannolliseen toimintaan: maatalouteen, metsätalouteen ja kalastukseen. Teollisuustyöstä maaseudulle sijoittuvat tuotantoketjun alkuvaiheet, alihankinta ja sopimusvalmistus, kun taas tuotekehitys ja markkinointi keskittyvät suurempiin keskuksiin. Palvelutyö on kasvava ala myös maaseudulla. Hoivapalveluiden tarve tulee lisääntymään maaseudulla väestön ikääntyessä. Samaan aikaan kuitenkin työvoiman saatavuus vaikeutuu ja veropohja kaventuu, jolloin palvelujen järjestämismahdollisuudet heikkenevät. Palveluiden tuottamisessa maaseutualueilla ovat jo käytössä erilaiset yhdistelmät julkista ja yksityistä sektoria. Kun palvelutyön määrä tulee todennäköisesti kasvamaan, nousee keskeiseksi kysymykseksi se, miten näistä saadaan kunnollisia, tuloa tuottavia työpaikkoja. Toisaalta täytyy huomioida se, että syrjäisiin kuntiin ei ole saatu palvelualan työpaikkoja läheskään siinä suhteessa kuin väestökadon pysäyttämiseksi olisi ollut tarpeen. Palvelujen puuttuminen on myös lisännyt väestön muutttoa haja-asutusalueilta taajamiin. Syrjäseuduilla tuotanto- ja kasvumahdollisuuksien turvaaminen edellyttää uudenlaisia organisointimuotoja niin yrittämisessä kuin julkisten palvelujen järjestämisessäkin. (Akseli 1995: 21; Vihinen 2003: 84.)

Maaseudun elinkeinorakenne on monipuolistunut merkittävästi viime aikoina. Suurin muutos on ollut alkutuotannon osuuden pienentyminen ja palvelujen osuuden kasvu kaikilla aluetyypeillä. Vuosien 1995–2004 aikana alkutuotannon työpaikkaosuus laski harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla yli seitsemän prosenttiyksikköä (ks. taulukko 1). Jalostuksen työpaikkaosuus kasvoi hieman harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla muista aluetyypeistä poiketen. Julkisten palvelujen osuus työllistäjänä on maaseudulla merkittävämpi kuin kaupungeissa, koska yksityisten palvelujen sektori on siellä pienempi. Yksityiset palvelut työllistävät kuitenkin yhä useampia ja sektori on jo toiseksi merkittävin työllistäjä maaseudulla. Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla palvelualojen ja

teollisuuden työpaikkojen määrien nousu ei ole kuitenkaan yltänyt paikkaamaan alku-
tuotannosta vähentyneitä työpaikkoja. Palvelualan lisäksi myös teollisuudella on maa-
seudun elinkeinorakenteessa keskeinen rooli. Maaseudulla onkin jalostussektorin kaik-
kien toimialojen toimintaa, kuten esimerkiksi puu- ja huonekaluteollisuutta, tekstiiliteol-
lisuutta, kemianteollisuutta, elintarviketeollisuutta sekä metalli- ja koneteollisuutta.
(Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 10; Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 21–
26.)

Taulukko 1. Elinkeinorakenteen muutos aluetyypeittäin 1995-2004e (vuosi 2004 on
ennakkotieto) (Maa- ja metsätalousministeriö 2006).

	Elinkeinorakenne 1995, %			Elinkeinorakenne 2004e, %			Elinkeinorakenteen muutos 1995–2004e, %-yksikköä		
	Alkut.	Jalos.	Palv.	Alkut.	Jalos.	Palv.	Alkut.	Jalos.	Palv.
Kaupungit	1,3	25,8	70,9	0,7	23,2	74,7	-0,6	-2,6	3,8
Kaupunkien läheinen maaseutu	10,0	32,8	54,2	5,7	32,6	59,5	-4,4	-0,2	5,3
Ydin- maaseutu	19,8	28,6	48,7	12,9	30,2	54,1	-6,9	1,6	5,3
Harvaan asut- tu maaseutu	23,4	20,9	52,4	16,0	22,7	57,6	-7,4	1,9	5,1
Koko maa yhteensä	7,0	26,5	64,2	4,0	25,1	69,0	-3,0	-1,4	4,8

2.4. Suomen maatalous ja sen kehittyminen EU-jäsenyyden aikana

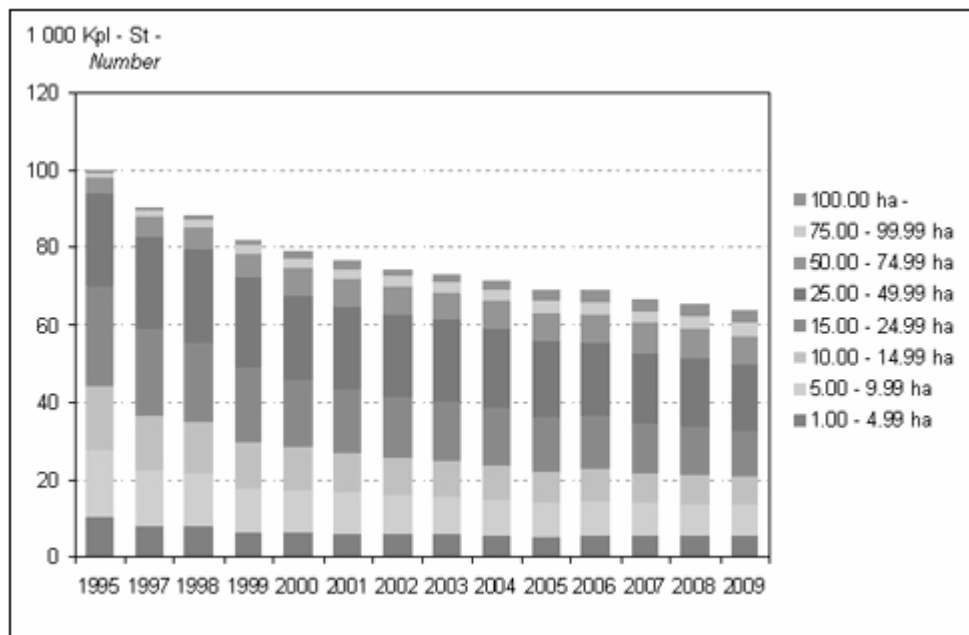
Suomalainen maatalous on perustunut perheviljelmämuotoiseen maatalouteen, jolle on ollut tyypillistä maatilojen suuri lukumäärä ja pieni tilakoko. Maatalouden rakenteeseen ovat vaikuttaneet historialliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Maatilojen lukumäärä oli korkeimmillaan 1960-luvun alkupuolella, jolloin maatiloja oli kaikkiaan noin 330 000.

Suomessa peltojen pirstaleisuus rajoittaa merkittävästi maatalouden tuottavuutta ja mahdollisuuksia tilakoon kasvattamiseen syrjäisillä alueilla. Suuria yhtenäisiä peltoalueita on vain Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla jokien varsilla. (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 33.)

Suomen liityttyä EU:n jäseneksi vuonna 1995, on maatilojen lukumäärä laskenut Suomessa radikaalisti (ks. kuvio 1). Suomen maatalous on tosin ollut jo 1960-luvulta lähtien supistuva elinkeino niin tilaluvultaan kuin työntekijämäärältään (Uusitalo 1998: 143). EU-jäsenyysaikana tilalukumäärä on vähentynyt eniten vuosina 1995–1996 sekä 1999–2000, jolloin maatilojen määrä väheni 4000 tilalla eli noin 5 % tilalukumäärästä. Tilamäärän vähentyessä on tilojen keskikoko suurentunut. Vuosien 1995–2007 aikana tukea saaneiden tilojen keskikoko on kasvanut 47 % 22,8 peltohehtaaria 33,5 hehtaariin. Tilojen keskikoko kasvaa pienimpien tilojen määrän vähentyessä ja suurien tilojen lukumäärän lisääntyessä. EU-jäsenyyden aikainen tilakokojen kasvu on tapahtunut kahdella kolmasosalla tiloista peltoja vuokraamalla. (Niemi & Ahlstedt 2008: 16–17.)

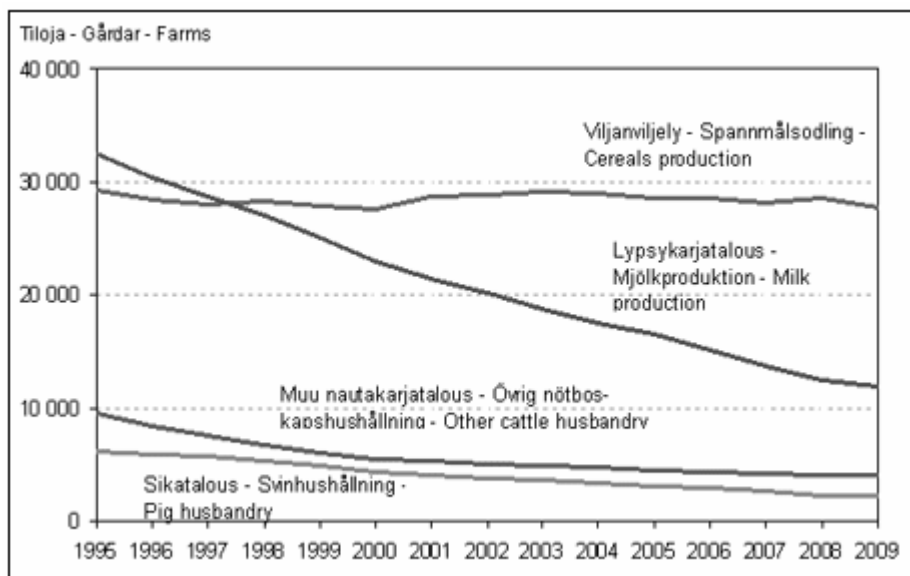
Suomen maatalouden rakennemuutosta kuvastaa erikokoisten tilojen suhteellisissa osuuksissa tapahtunut muutos. Alle 20 hehtaarin tilojen osuus on pienentynyt 12 vuodessa 56 %:sta 42 %:iin, kun yli 50 hehtaarin tilojen osuus on samaan aikaan kolminkertaistunut 7 %:sta 21 %:iin (ks. kuvio 1). Tilojen keskikoon kasvusta huolimatta tilarakenne painottuu edelleen suhteellisiin pieniin tiloihin. Suurien, yli sadan hehtaarin tilojen osuus on vain noin 5 % kaikista tiloista. (Emt. 17.)

Suomessa maataloustuotanto perustuu lähes yksinomaan perheviljelmiin. Vuonna 2007 tukea saaneista tiloista 88,4 % oli yksityishenkilöiden ja 10,4 % perikuntien sekä perheyhtiöiden ja -yhtymien omistuksessa. Osuuskunnat, osakeyhtiöt ja tuotantorenkaat omistivat 0,8 % tiloista ja valtio, kunnat, koulut ja seurakunnat 0,1 %. Viljelijöiden keski-ikä on kohonnut EU-jäsenyyden aikana noin kolmella vuodella ollen vuonna 2007 50,3 vuotta. Tämä on osaltaan seurausta viime vuosien vähäisestä sukupolvenvaihdosten määrästä. (Emt. 18.) Työssäkäyntialueiden ja taajamien läheisyydessä on osaikainen maatalouden harjoittaminen lisääntynyt (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 35).

Kuvio 1. Maatilojen lukumäärä peltosuuruusluokittain vuosina 1995–2009 (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2010).

Maatilojen kokonaismäärän radikaalin laskun lisäksi EU-jäsenyyden aikana myös maatalouden tuotantorakenne tilamäärillä mitattuna on muuttunut huomattavasti. Kotieläintilojen osuus kaikista tiloista on vähentynyt ja samalla kasvinviljelytilojen osuus on selvästi kasvanut (ks. kuvio 2). Vuonna 2007 tukea saaneista tiloista 32 % oli kotieläintiloja ja 62 % kasvituotanto- yms. tiloja. Vastaavat luvut vuonna 1995 olivat 52 % kotieläintiloja ja 39 % kasvintuotantotiloja. Lukumääräisesti ja suhteellisesti eniten on vähentynyt lypsykarjatilojen määrä. Tästä muutoksesta huolimatta kotieläintalouden osuus maataloustuotannon markkinahintaisesta tuotosta on silti säilynyt lähes ennallaan ollen vuonna 2007 noin 77 %. (Niemi & Ahlstedt 2008: 18; Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 33.)

Kuvio 2. Maatilojen lukumäärä tuotantosuunnan mukaan vuosina 1995–2009 (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2010).

Tuotantotekijöiden kehitys on ollut voimakasta, josta esimerkkinä on tilojen välinen tuotannollinen yhteistyö sikataloudessa, investoinnit automaattilypsyyn lypsykarjatiloilta sekä suoraviljelyn yleistyminen viljanviljelyssä (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 34–35). Tilakoon kasvun lisäksi tilojen rakenne on muuttunut myös muuten. 2000-luvulla esimerkiksi tilojen monialaistuminen eli muun yritystoiminnan harjoittaminen maatalouden ohessa on lisääntynyt. (Rantamäki-Lahtinen 2008b: 62).

2000-luvulla maatiloilla on ollut suuria haasteita. Maataloustulo on pudonnut ja tilojen keskimääräinen kannattavuus on ollut heikko. Tiloilla on paljon paineita: institutionaaliset riskit ovat kasvaneet, maailmanmarkkinahinnat eri tuotteissa ovat vaihdelleet huomattavasti ja uudet järjestelmät, kuten tilatuki ja seuraavan ohjelmakauden mahdolliset politiikkamuutokset, tuovat uusia haasteita ja mahdollisuuksia tiloille. (Emt.)

Olellainen osa Suomen EU-jäsenyyttä ovat maataloustuet. Suomen maatalous sai yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea vuonna 2008 yhteensä 1 334 milj. euroa. Tuki koostuu peltokasvien ja kotieläinten ns. CAP-tuesta (557 milj. euroa), epäsuotuisten

maatalousalueiden luonnonhaittakorvauksesta (423 milj. euroa) ja ympäristötuesta (354 milj. euroa). Nämä tuet ovat joko EU:n kokonaan rahoittamia tai EU:n ja Suomen yhteisesti rahoittamia. (Niemi & Ahlstedt 2008: 50.)

3. MAATILOJEN UUDET TOIMEENTULOMAHDOLLISUUDET

Viimeaikainen yhteiskunnallinen kehitys on vaikuttanut maaseudun nykyiseen tilaan ja tulevaisuuteen. Erityisesti Euroopan unionin jäsenyys on vaikuttanut merkittävästi Suomen maaseutuun ja maatalouteen. Maatalous elinkeinona elää murroksessa, jossa se on menettänyt kilpailukykyään toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vuoksi. Lisäksi uudistusta on tapahtumassa maatalouden perinteisessä roolissa ja maaseudun alueellisessa työnjaossa. Koska maaseudun ja maatalouden muutokset ovat olleet nopeita, ongelmia on noussut esiin erityisesti uusien työpaikkojen löytämisessä, kun maatalouden työpaikat ovat vähentyneet ja kadonneet. Uusien toimeentulomahdollisuuksien syntyminen on ollut hidasta verrattuna muutoksen vauhtiin. (Laurila 1996: 7.) Maatalous on sisäisesti hyvin heterogeeninen elinkeino, mikä käytännössä merkitsee sekä poistuvia että vahvistuvia tiloja, mutta toisaalta myös hyviä lähtökohtia monenlaiselle maaseudun kehitystyölle (Uusitalo 1998: 143).

3.1. Uusien toimeentulomuotojen kehittyminen

Tulojen hankkiminen perinteisen maatilatalouden ulkopuolelta on aina ollut yleistä suomalaisissa viljelijäperheissä. Maanviljelystä saatavia ansioita on jo vuosikymmenten ja -satojen ajan täydennetty mitä erilaisimmilla toiminnoilla. Tilan ulkopuolinen ansiotoiminta on tyypillistä jo siksikin, että kasvukausi on Suomessa varsin lyhyt, jolloin lisätuloja on haluttu saada nimenomaan talvisaikaan. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneillä pientiloilla oli myös välttämätöntä etsiä lisäansiolähteitä. Vaikka viljelijäperheiden muu ansiotoiminta on perinteistä, enemmistö Suomen maataloista pienviljelijöitä lukuun ottamatta on vastannut toimintaympäristön muutoksiin kasvattamalla tuotantoaan. Tällainen toimintatapa onkin ollut kannattavinta ennen suureksi paisunutta ylituotantoa. 1960-luvulla luopujia oli paljon, mutta jo seuraavalla vuosikymmenellä monilla tiloilla panostettiin jälleen erikoistumiseen ja tuotannon lisäämiseen. Viimevuosikymmeninä luopumisen ja erikoistumisen rinnalle on yhä useammalla tilalla noussut turvautuminen ulkopuolisiin ansioihin ja eri vaihtoehtojen yhdistely. (Peltola 2000: 49–50.)

Maaseutualueet sekä niiden resurssit elävät tällä hetkellä nopeaa sosio-ekonomista muutosvaihetta. Maatalouden koneellistuminen ja rationalisointi tehokkaammiksi yksiköiksi ovat vähentäneet maatalouden tarjoamia työpaikkoja. Lisäksi EU-jäsenyys on tuonut mukanaan monia muutoksia, joihin tulee sopeutua. EU-jäsenyyden erityisenä muutoksena ovat olleet tuottajahintojen lasku, minkä seurauksena maaseutuammateissa on tullut uudelleensuuntautumisen tarve. Tämä on ollut välttämätöntä, koska perinteisten tuotteiden tuottaminen ei EU-jäsenyyden jälkeen ole enää kannattanut siten kuin ennen. Myös elämäntavat ja arvopohjat ovat monipuolistuneet ja koko maaseutuelinkeinokulttuuri on muuttunut. Maaseudun asukkaiden toimeentulo riippuu yhä enemmän uusista toiminnoista, kun perinteinen maatalous itsessään ei välttämättä ole enää kannattava elinkeino. (Heinonen & Järvinen 1996: 11; Oksa 1994: 9.)

Jotta maaseutu pysyisi elinvoimaisena, on siellä tarvetta uusille yrityksille ja toimeentulomahdollisuuksille. Toisaalta samaan aikaan maaseudun tuotteille ja palveluille on kasvavaa kysyntää, mikä tukee uusien toimeentulomuotojen syntymistä. Maaseudulla onkin monia erityisiä resursseja, joita hyödyntämällä muodostuu useita uusia yrittäjyydenmahdollisuuksia. (Rantamäki-Lahtinen 2004: 10–12.) Lisäksi maaseudulla on vahva vastuullisuuden ja yrittäjyyden perinne, jonka varaan on hyvä rakentaa monimuotoista ja asiakaslähtöistä yritystoimintaa (Metso 1992: 3).

Maaseutuyrittäjyyskulttuurin omaksuminen on maaseudulla tärkeää. On todettu, että nykytilanteessa on siirryttävä alkutuotannosta jalostamiseen, tuottamisesta yrittämiseen, tuotantokeskeisestä toiminnasta asiakkaiden ja kuluttajien tarpeita tyydyttämään ja yksin yrittämisestä yhteistyöhön verkostoitumalla muiden yrittäjien kanssa. (Heinonen & Järvinen 1996: 11.) Uusien toimeentulolähteiden keksiminen voi kuitenkin olla yllättävän haastavaa. Lisäksi tilannetta voi hankaloittaa se, jos uusien elinkeinojen tarpeessa on useita tiloja saman kylän alueella. Tällöin idean innovatiivisuudella on keskeinen merkitys, jotta voidaan luoda uusi ja kannattava toimeentulomuoto, joka on aloitettavissa mahdollisimman pienillä alkuinvestoinneilla. (Sireni 1994: 60.)

Uusien tulonlähteiden etsiminen on varteenotettava vaihtoehto tilanteessa, jossa maatalouden tuotantoa ei pystytä lisäämään rajoitteista johtuen. Sivuansiotoiminnan luonnol-

lisena päämääränä voidaan pitää maatalojen toimeentulon parantamista. Voimavarojen mahdollisimman tehokkaan hyväksikäytön saavuttamiseksi, on maatalous ja sivuansio-toiminta liitettävä toisiinsa mahdollisimman kannattavasti. (Mustajärvi & Heikkilä 1998: 7.) Maatalouden ulkopuolisten ansioiden hankkimista on selitetty erilaisilla työntö- ja vetotekijöillä. Jotkut näistä tekijöistä, esimerkiksi ympäristö ja perinteet, voivat kuitenkin vaikuttaa kumpaan suuntaan hyvänsä. Perusoletuksena on, että maatalouden heikkenevät toimeentulomahdollisuudet työntävät viljelijäperheen jäseniä muihin elinkeinoihin, ja samaan aikaan ulkopuoliset työmahdollisuudet houkuttelevat ihmisiä pois päätoimisesta maanviljelystä. (Peltola 2000: 42.)

Peltolan (2000: 43) mukaan maatalojen uusien toimeentulomahdollisuuksien kehittymiseen liittyy keskeisesti niin sanottu *kuoriutumislmiö*, joka tarkoittaa työtehtävien siirtymistä pois tiloilta. Monet tilojen aiemmista toiminnoista, kuten esimerkiksi työvälineiden valmistus ja perustuotannon jalostus, tehdään nykyään tilan ulkopuolella tehtaisissa ja laitoksissa. Maataloudessa työtä on korvattu enenevässä määrin pääomalla, mistä johtuen yhä suurempi osa kokonaistuotosta kuluu kustannuksiin. Maatalouden lisäksi tämä kehitys on ollut tyyppillistä koko yhteiskunnassa. Viime aikoina yleistynyt maatalojen monialaistuminen, esimerkiksi alkutuotannon jalostus tilalla, on ollut osittain vasta-reaktiota kuoriutumislmiölle eli pyrkimystä palauttaa tilalta poissiirtyneitä toimintoja takaisin viljelijäperheiden tehtäviksi.

Lisäksi Peltolan (2000: 43–46) mukaan maaseudun teollistuminen ja infrastruktuurin parantuminen ovat helpottaneet maanviljelijöiden siirtymistä maatalouden ulkopuolisiin toimeentulomuotoihin. Parantuneiden liikenneyhteyksien myötä esimerkiksi matkailupalveluiden ja suoramyynnin harjoittamisen edellytykset ovat parantuneet maaseudulla. Myös yhteiskunnan suhtautuminen maatalouteen voi vaikuttaa toimeentulomuotoihin. Korkea työvoiman kysyntä ja hyvät ansiomahdollisuudet muissa ammateissa houkuttelevat tilan ulkopuoliseen ansiotyöhön. Vastaavasti maatalouden heikko arvostus ja epävarmuus tulevaisuudesta työntävät viljelijäperheen jäseniä tulonhankintaan perinteisen maatilatalouden ulkopuolelle. Tuotantotekniikan kehittymisellä ja tähän liittyvällä työvoimatarpeen vähenemisellä on olennainen vaikutus maatalojen ulkopuolisten ansioiden

lisääntymiskehityksessä. Sivuvuoroita on pidetty luonnollisena ja välttämättömänä vaihtoehtona silloin, kun tilalla ei riitä töitä. Maatilatalouden ulkopuolisen ansiotoiminnan yleisyys on näin ollen perinteisesti liitetty myös pieneen tilakokoon ja tuotantosuuntaan, jotka vaikuttavat siihen, kuinka paljon tilalla on työtä tarjolla perheen jäsenille.

Elinkeinorakenteen muutos on vaikuttanut myös siihen, kumpi puolisoista työskentelee tilan ulkopuolella. Esimerkiksi Itä-Suomessa 1980-luvun lopulla metsätöiden vähentyessä yhä useampi maatalon emäntä lähti keskuksiin työskentelemään palveluammateissa, tavallisimmin hoitoalalle, kun ennen tätä työssäkäynti koski lähinnä metsätöitä tekeviä isäntiä. Toisaalta naisten ulkopuolinen työssäkäynti ei liity ainoastaan maatalon taloudelliseen selviytymiseen, vaan myös siihen, että naisten työssäkäynti ja koulutus on yleistynyt ja maatalouden työvoimatarve on vähentynyt. (Sireni 1994: 55–57.)

3.2. Maaseudun uudet toimeentulomuodot

Maaseudun vahvuudet luovat monia mahdollisuuksia uusille maaseutuelinkeinoille. Maaseutuyritysten luonnollisimmat raaka-aineet löytyvät maaseutu ympäristöstä. Perinteinen maa- ja metsätalous on vaatinut monipuolista osaamista, jota voidaan hyödyntää muissakin työtehtävissä. Myös konekapasiteetti sekä maatilojen rakennukset ovat sellaisia resursseja, joilla on monia erilaisia hyödyntämismahdollisuuksia perinteisen maatalouden lisäksi. Suomalaisella maaseudulla on sekä koneita, maatiloja että työvoimaa yhä enemmän vajaakäytössä kuin ylikäytössä. Uusien elinkeinon toteutuksen mahdollistaa maaseudun tärkein voimavara eli maaseudun asukkaat. Maaseutuyritysten heikkouksiin lukeutuvat usein pienet lähimarkkinat ja pitkät etäisyydet suurille markkinoille. Lisäksi hyväkin liikeidea vesittyy, mikäli liian monet yrittäjät alkavat tuottaa samaa tuotetta. Hintojen laskiessa alalla alkaa kova pudotuskamppailu, kun järjestelmällinen yhteistyö ja tuotteiden erilaistaminen unohtuu. (Heinonen & Järvinen 1996: 18.)

Viljelijöillä on usein hyvät mahdollisuudet vastata maaseudun tuotteita kohtaan heränneelle kysynnälle. Edessä on vaihtoehtojen etsintä: nykyelinkeino monipuolistaminen, palkkatyö sen ohella tai kokonaan uusi ammatti, elinkeinosta luopuminen taikka maa-

seutuyrittäjyys (Heinonen & Järvinen 1996: 11). Uusien mahdollisuuksien etsiminen vaatii viljelijältä kuitenkin rohkeutta, oma-aloitteisuutta ja luovuutta (Metso 1992: 3). Tulojen hankkiminen maatilatalouden ulkopuolelta on osalle viljelijöistä tavoiteltu tilanne, osalle se on ainoa tapa tulla toimeen. Toisaalta päätoimisuus perustuu joillakin tiloilla viljelijän haluun ja toisilla pakkoon. Maatilatalouden ulkopuoliset toimeentulo- muodot voivat olla vain lyhykestoinen välivaihe, tai jo tilanpitoa aloittaessa mietitty pysyvä ratkaisu. Kaiken kaikkiaan maatiloilla on yhtä paljon malleja toimeentulon saamiseen kuin on maatilojakin. (Peltola 2000: 105.)

Uuden maaseutuyrittämisen keskeisiä lähtökohtia ovat kysyntälähtöisyys, laadun tuottaminen ja muutosten seuraaminen. Keskeisellä sijalla voidaan pitää myös yrittäjien yhteistyötä ja verkostoitumista, jonka avulla pyritään hyödyntämään raaka- ainetuotannon, jalostuksen ja markkinoinnin koko ketju. (Heinonen & Järvinen 1996: 18.) Yritystoiminnan riskejä voidaan hajauttaa yhteensopivilla toimialayhdistelmillä. Ongelmana useissa yrityksissä koetaan kuitenkin se, miten voimavarat pystytään kohdentamaan parhaiten tuottavalla tavalla. Voimavarojen kohdentamisen tueksi tarvitaan selkeä näkemys eri tuotantosuuntien kannattavuudesta ja myös omien voimavarojen riittävydestä. Talouden seuranta on monin paikoin liian vähäistä, jolloin usean toimialan yhtäaikainen harjoittaminen aiheuttaa ongelmia voimavarojen kohdentamisessa. (Mustajärvi & Heikkilä 1998: 8.)

Maatilat harjoittavat muuta yritystoimintaa erityisesti palvelusektorilla. Tyypillisiä palvelusektorin aloja maatiloilla ovat koneurakointi, matkailu sekä muut palvelut, kuten hoito-, kuljetus- ja kiinteistöhoitopalvelut. Lisäksi yhä useampi maatila laajentaa toimintaansa uusiutuviin energianlähteisiin tarjoamalla polttopuita ja puuhaketta. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 83.) Kokonaisuudessaan yrittämisen mahdollisuuksien arvioidaan maaseudulla lisääntyvän erityisesti seuraavilla kasvualoilla: hoiva-ala, eläintuotanto, metalliala, matkailu, bioenergia, koneyrittäjyys, puutuoteala, hevostalous sekä kaisvosalaan liittyvät tukipalvelut. Kasvualoja saattavat olla myös elintarvikeala, liikkeenjohdon tukipalvelut, virkistyskalastukseen liittyvä yrittäjyys sekä luontoyrittäjyys ja metsäpalvelut. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 85.)

3.3. Maatilojen kehittymismahdollisuudet

Maatilayrittäjät reagoivat muutoksiin eri tavoin riippuen muun muassa henkilökohtaisista taidoista ja mieltymyksistä sekä tilan koosta ja resursseista (Lemetyinen & Toivonen 2004: 15). Muuttuneessa toimintaympäristössä maatilayrittäjien on ratkaistava maatilayrityksensä sopeutuminen joko tietoisesti tai tiedostamatta (Sonkkila 2002: 103). Peltolan (2000: 49) mukaan yksittäisen maatilalan sopeutumistapa riippuu sekä tilan sisäisistä tekijöistä (esimerkiksi maatilalan koko ja perheenjäsenten ominaisuudet) että muun yhteiskunnan suomista puitteista (esimerkiksi mahdollisuudet laajentaa tuotantoa tai saada muita töitä). Uusitalo (1998: 144–147) on Toimiva maaseutu -ohjelmassa (1996) listannut viisi viljelijäperheiden selviytymisstrategiaa:

1. Perusmaatalouden harjoittamisen laajentaminen ja tehostaminen (yrityskoon kasvattaminen, kustannusten vähentäminen, tuotantoteknologian parantaminen, panostaminen tuotannon laatuun)
2. Maatilalan monitoimisuuden kehittäminen (maatalouden ja palkkatyön yhdistäminen, tilakohtaisen jalostusasteen nosto tai erikoistuotantoon siirtyminen, pienyrittäjäyys)
3. Siirtyminen erikoismaatalouden harjoittamisen kautta maaseudun pk-yritystä (non food -tuotanto, puunjalostus, maatilamatkailu, kasvihuoneviljely)
4. Perusmaatalouden jatkaminen ennallaan ilman muutoksia
5. Maataloustuotannosta luopuminen

Uusitalon mukaan nämä vaihtoehdot eivät sulje pois toisiaan, koska viljelijäperheiden jäsenistä joku voi keskittyä tuotannon tehostamiseen ja jotkut toiset voivat etsiä uusia toimeentulolähteitä.

Haapasen, Heikuran & Leinon (2004: 141–142) mukaan maatilayrityksillä on periaatteessa kolme vaihtoehtoa tavoitella kilpailuetua: kustannusjohtajuus, erilaistaminen ja monipuolistaminen. *Kustannusjohtajuudella* pyritään saavuttamaan mahdollisimman alhaiset tuotantokustannukset tuotettua yksikköä kohden. *Erilaistamisella* maatalo hakee

tuotteillaan ja palveluillaan jotain ainutlaatuista, joka erottaa ne alhaisten tuotantokustannusten tuotteista. *Monipuolistamisessa* maatila voi tietoisesti hankkia uusia liiketoimintamuotoja, jolloin tavoitteena on yleensä hajauttaa liiketoiminnan riskejä.

Sonkkila (2002: 103) on väitöskirjassaan puolestaan muodostanut kahdeksan erilaista maatalan selviytymisvaihtoehtoa:

1. nykyisen tuotannon ylläpitäminen
2. tuotannon laajentaminen
3. tuotannon vähentäminen
4. tuotantosuunnan vaihtaminen
5. sivu- ja liitännäiselinkeinojen tai
6. jatkojalostuksen kehittäminen
7. maatalouden ulkopuolisten tulojen lisääminen tai
8. tuotannon lopettaminen

Lemetyinen & Toivonen (2004: 15) ovat johtaneet Sonkkilan jaottelusta karkeasti kolme erilaista toimintastrategiaa, jotka ovat tilan maataloussuuntautuneisuus, tilan monitoimistuminen tai -alaistuminen sekä maatalouden lopettaminen. Etenkin maataloussuuntautuneiden tilojen joukossa on hyvin eri lailla toimivia tiloja. Niiden koot ja tuotantosuunnat vaihtelevat ja lisäksi niillä voi olla menossa erilaisia prosesseja (voimakas laajentaminen, vanhalla mallilla jatkaminen, tuotantosuunnan vaihtaminen, hengen veto laajennusprojektien välillä, tuotannon alasajo jne.).

Sonkkilan (2002: 103) mukaan maatalan tulevaisuudesta päättäminen on strateginen ja hyvin kriittinen päätös sekä tilalle että viljelijäperheelle. Hänen mukaansa yksinomaan voiton maksimointiin perustuvat päätösmallit ovatkin riittämättömiä selittämään maatalayrittäjän päätöksiä. Peltolan (2000: 50) mukaan eri sopeutumisvaihtoehtojen painotus luonnollisesti vaihtelee eri aikakausina ja eri alueilla. Suomalaisen maatilatalouden historiassa on löydettävissä aikajaksoja, jolloin jokin tulonhankkimisstrategia on saanut muita suuremman merkityksen. Näitä strategioita ovat olleet esimerkiksi tervanpoltto tai metsä- ja uittotyöt.

Suomen maatalouden tulevaisuus on vahvasti riippuvainen Euroopan unionin maatalouspoliittisista päätöksistä sekä maataloustuotteita koskevasta kansainvälisestä kauppapolitiikasta. Maatalouden kehittämiseksi maaseudulle tarvitaan monenlaisia innovaatioita. S. Heinosen (2001: 105, 111) mukaan maatalous sinällään on jo elänyt aikansa. Hänen mukaansa esimerkiksi maatalouden valjastaminen energiantuotantoon ravinnontuotannon sijasta tai ohella voisi olla eräs kannattava rakennemuutos. Eräässä mielessä tulevaisuuden huipputekniset ja monialaista osaamista edustavat maatilat muistuttavat entisaikojen maatiloja. Tällöin maanviljelijät kasvattivat itse maataloustyössä käytettyjen eläinten energianlähteet. Tulevaisuudessa maanviljelijät kasvattavat ehkä itse viljelykasveja tuottamaan sähköä, luonnossa hajoavaa dieselpolttoainetta ja alkoholipohjaisia polttoaineita liikenteeseen.

Tietoyhteiskunnan toiminnot tarjoavat maatalouden parissa työskenteleville erilaisia mahdollisuuksia, joihin moni on jo tarttunut. Tulevaisuudessa maataloudessa yhä suurempaa osaa näyttelevät erilaiset teknologiset mahdollisuudet. Nämä mahdollisuudet ovat mitä ilmeisimmin keinoja muun muassa tilan taloudellisen tilanteen kohentamiseen, työmäärän vähentämiseen, ympäristönsuojeluun tai inhimillisen hyvinvoinnin lisäämiseen. (Emt. 120.)

3.4. Monialaisuus maatiloilla

Monialaisuuden ja monitoimisuuden käsitteet

Maatalouden ulkopuolelta harjoitettavasta muusta yritystoiminnasta tai palkkatyöstä lisätoimeentuloa saavaa maatilaa voidaan kutsua monialaiseksi tai monitoimiseksi maatilaksi. Monialaisista ja monitoimisista maatiloista puhuttaessa tulee huomioida eri käsitteet sekä niiden väliset erot. Monitoimisuus käsitetään tulonmuodostukseen viittavaksi termiksi. Eikelandin (1999: 360) määritelmän mukaan monitoimisilla maatiloilla tai monitoimisissa yrityksissä saadaan tuloja useammasta eri tulonlähteestä. Monitoimisuutta voi olla niin maatiloilla kuin missä tahansa muissa yrityksissä. Monitoimisuus voidaan Eikelandin mukaan jakaa kahteen luokkaan. Toisaalta on *monialaista* yritys-

toimintaa harjoittavia henkilöitä tai kotitalouksia, joilla voi olla kaksi tai useampia yrityksiä tai yrityksessä on useampia toimialoja. Toisaalta on myös *monitoimisia palkansaajia*, jotka toimivat sekä yrittäjinä että palkansaajina.

Peltola (2000: 11, 24) erottaa monitoimisuuden ja monialaisuuden toisistaan viittaamalla niiden laajuuteen. Hän käsittää maatilatalouden monitoimisuudeksi toiminnan, joka kartuttaa tilan toimeentuloa useasta eri lähteestä. Toimeentuloa perinteisen maatalouden ulkopuolelta voi hankkia viljelijä tai puoliso tai kummatkin. Monitoimisuuteen lukeutuvat sekä muu kuin maatilatalouteen liittyvä yritystoiminta että palkkatyö. Monitoimiset maatilat muodostavat Peltolan mukaan hyvin heterogeenisen joukon, joita yhdistää lähinnä maatalouden harjoittaminen, asuminen joko osittain tai pysyvästi maatilalla sekä tulojen saaminen myös muualta kuin tilan perustuotannosta. Vastaavasti monialaisena maatilana Peltola pitää tilaa, jossa tilalla harjoitetaan alkutuotantoon kytkeytyvää yritystoimintaa, jolloin maatilan ulkopuolista palkkatyötä ei lueta monialaisuudeksi. Peltolan määrittelyssä monitoimisuuden ja -alaisuuden käsitteet nähdään siis hierarkkisina termeinä, joissa monialaisuus on monitoimisuuden alakäsite.

Lemetyinen ja Toivonen (2004: 15) ovat käyttäneet tutkimuksessaan monitoimisuuden ja monialaisuuden käsitteitä rinnakkaisina käsitteinä. Monialaisiksi tiloiksi on määritelty ne tilat, joilla harjoitetaan muutakin yritystoimintaa kuin maa- ja metsätaloutta ja monitoimisiksi tiloiksi on määritelty ne tilat, joilla tuloja hankitaan maatilatalouden lisäksi tilan ulkopuolisista palkkatöistä.

Tässä tutkimuksessa käytän monialaisuuden ja monitoimisuuden käsitteitä Lemetyisen ja Toivosen määrittelyjen mukaisesti rinnakkaisina. Tarkoituksena on keskittyä kuvaamaan nimenomaan maatiloilla tapahtuvaa muuta yritystoimintaa, joten pääpaino on monialaisuuden käsitteessä.

Monialaisuuden tausta

Noin kolmasosa maatiloista kehittää tilansa kasvuedellytyksiä investoimalla ja tehostamalla tuotantoaan kasvattaen samalla tilakokoa yhä suurempiin yksiköihin. Vahvasti

erikoistuvien tilojen lisäksi yli kolmasosa (36 %) tiloista on valinnut monialaistumisen strategiakseen. Näillä tiloilla maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan kannattavuus nähdään nyt ja tulevaisuudessa selvästi parempana verrattuna maa- ja metsätalouteen. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 110.)

Monialaisista maatiloista puhuttaessa on hyvä huomioida, ettei ilmiö ole uusi, koska liitännäiselinkeinoja on harjoitettu Suomessa jo vuosikymmenten ajan. Esimerkiksi Itä-Suomessa pienviljelijät ovat perinteisesti tehneet maanviljelyn ohessa metsätöitä. Nykymuotoinen yhteen tuotantosuuntaan keskittynyt maataloustuotanto onkin varsin nuori maatalouden muoto, sillä tällainen tuotantotapa yleistyi vasta 1970-luvulla erikoistumisprosessin myötä. Erikoistumalla oli tavoitteena saavuttaa tehokkaan tuotannon etuja, kun samalla tilakoko kasvoi ja tuotanto keskittyi entistä harvemmille tiloille. Samoihin aikoihin 1970- ja 1980-luvuilla lisääntyi keskustelu kuitenkin myös monialaistumisesta. Keskustelu pohjautui erityisesti huoleen maa- ja metsätalouden työpaikkojen vähenemisestä sekä maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämisestä. Monialaisuutta tarjottiin vaihtoehdoksi erikoistumiselle, jotta viljelijöiden olisi mahdollista saavuttaa riittävä toimeentulo, mikäli viljelijä ei pystynyt tai halunnut laajentaa varsinaista maataloustuotantoa. (Sireni 1994: 53.)

Rantamäki-Lahtisen (2002) selvityksen tulokset monialaisista maatiloista tukevat olettamusta, jonka mukaan Suomen EU-jäsenyyden aiheuttama maatalouden kannattavuuden heikentyminen on lisännyt maatilojen monialaisuutta. Hänen mukaansa EU-jäsenyyttä maatalouden rakennemuutoksen ja kannattavuuden heikentymisen ohella ei voida kuitenkaan pitää ainoana syinä monialaistumiseen. Uutta yritystoimintaa on aloitettu, koska yhteiskunnan muuttumisen myötä ja taloudellisen nousukauden seurauksena tällaisen toiminnan kysyntä ja mahdollisuudet ovat vahvistuneet. Toisaalta tulee huomioida myös se, että entisestä poiketen nykyään monialaisuudesta keskusteltaessa ei ainoana tavoitteena ole enää maatalouden ja pientilojen selviäminen, vaan kannattamattomasta maatalouden eroon pääseminen. (Rantamäki-Lahtisen 2002: 57.)

Monialaisen maatilayrittäjyyden huomiointi keskeisimmässä maaseudun kehittämissasiakirjoissa

Monialainen maatilayrittäjyys on huomioitu varsin laajasti maaseutupolitiikassa. Maatilojen toiminnan monipuolistamisen tukemisen juuret ulottuvat vuoteen 1986, jolloin annettiin *laki maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan edistämisestä* (EdL 31.12.1986/1031). Monialaisuus on yksi keskeinen kehittämiskohde *maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa*. Maaseudun työt ja elinkeinot -linjauksessa monialainen maatilayrittäjyys huomioidaan etenkin maatilat ja elintarvikkeiden huoltovarmuus-teemassa. Tämän teeman yhtenä toimenpiteenä on luoda ”kokonaiskuva monialaisten maatilojen suhteesta toimintaympäristöönsä ja menestystekijöistä eri toimialoilla”. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa ”monialaisten maatilojen ja muiden maaseudun yritysten verkostoja” ja vahvistaa ”monialaisten maatilojen kehittämistä osana alueen innovaatio- ja osaamisverkostoja (Maa- ja metsätalousministeriö, Maataloustuottajien keskusjärjestö, Työ- ja elinkeinoministeriö, neuvontajärjestöt, Yritys-Suomi-palvelujärjestelmä, kunnat)”. Monialaisuus huomioidaan myös teeman toisessa toimenpiteessä, jonka tavoitteena on huomioida monialaiset maatilat nykyistä paremmin alueellisissa ja paikallisissa kehittämissstrategioissa. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009: 110.)

Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa kannetaan huolta maatilayritysten monialaistumisen edistämisestä. Kunnissa monialaistumisen edistäminen on usein erillään yleisestä elinkeinopolitiikasta, yritysneuvonnasta, osaamiskeskittymien kehittämisestä ja toimintaryhmätyöstä. Kokonaisuohjelmassa mainitaan, ettei monialaista maatilayrittäjyyttä olla tarpeeksi systemaattisesti edistetty verkostojen ja klusterien avulla, vaikka potentiaaliset asetelmat olisivat olleet jo valmiina. Kokonaisuohjelmassa esitetään yhdeksi ratkaisuksi monialaista yrittäjyyttä edistävää osaamiskeskusta. Monialaiset maatilat eivät saa jäädä innovaatioympäristöjen kehittämisen ja innovaatiopolitiikan ulottumattomiin. (Emt. 111–112)

Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa 2007–2013 (Maa- ja metsätalousministeriö 2007: 140–141) maatilojen monialaistamista tukee toimintalinja 3 eli maaseutualueiden elämän laatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen. Monialaisuut-

ta käsittelee tarkemmin toimenpide taloudellisen toiminnan laajentamisesta maatalouden ulkopuolelle. Tämä toimenpide nähdään tärkeänä, koska tukemalla maatilojen monialaistumista, voidaan luoda maaseudulle uusia työ- ja toimeentulomahdollisuuksia. Maataloustuotannon ohella harjoitettava muu tuotantotoiminta ja palvelut ratkaisevat maaseutualueiden kiinnostavuuden tulevaisuuden, jolloin voidaan parhaimmassa tapauksessa estää ja hidastaa maaseutualueiden autioitumista ja palvelurakenteen heikkenemistä. Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman nojalla voidaan myöntää tukea sellaisillemaatiloille, jotka monipuolistavat tuotantoaan perinteisen maataloustuotannon ulkopuolelle.

Maaseutupolitiikan erityissuunnitelmassa (Sisäasiainministeriö 2007: 18) maatilojen monialaistumista käsitellään elinkeinon ja työn uudistamisen toimintalinjassa. Monipuolistuvaa maaseudun elinkeinorakennetta pidetään keskeisenä edellytyksenä maaseudun elinvoimaisuudelle. Ohjelmassa mainitaan, että maaseudun tukijärjestelmiä kehitettäessä tulee ottaa huomioon maatalousyrittäjien mahdollisuudet vaihtoehtoisten tulojen hankkimiseen. Maataloudesta elinkeinonsa saavien ansiomahdollisuuksia on mahdollista parantaa joko yhä pidemmälle menevällä keskittymisellä ja erikoistumisella tai monialaistumalla. Hallitus ohjaa maa- ja metsätalousyrittäjiä monipuolistamaan maatilojen tuotantoa ja suosimaan maatilojen monialaisuutta.

Monialaisten maatilayritysten tunnuspiirteitä

Monialaiset maatilat ovat hyvä esimerkki siitä, ettei maataloita voi enää rinnastaa ainoastaan maatalouteen tai etenkin pelkästään maatalouden alkutuotantoon. Esimerkiksi matkailupalvelut, hoivapalvelut, puunjalostus ja metallituotteiden valmistus eivät ole maataloutta, vaikka näihin liittyvää yritystoimintaa harjoitettaisiinkin maatiloilla. Yritystoiminta saattaa toki palvella maataloutta (esimerkiksi koneurakointi), mutta niitä ei voida pitää yritystoimintana maatalouden alkutuotantona. Yritystoiminta saattaa myös olla esimerkiksi elintarvikkeiden jatkojalostusta tai suoramyyntiä, mutta nämäkään toimialat eivät ole maatalouden alkutuotantoa. (Vihinen & Vesala 2007: 16.)

Rantamäki-Lahtinen on tutkimuksessaan (2002) tutkinut monialaisia tiloja sekä vertailut niitä perustuotantotiloihin sekä muihin maaseudun pienyritysiin. Rantamäki-Lahtisen (2002: 37) tutkimuksessa selvisi, että monialaisuutta harjoitetaan useimmiten suurehkoilla kasvinviljelytiloilla ja harvinaisinta se oli maitotiloilla. Toisaalta Riusalan & Siirilän (2009: 21) tutkimuksessa monialaisuuden nähtiin olevan erityisesti pienten tilojen mahdollisuus siksi, että suurilla tiloilla on kannattavampaa hyödyntää suuruuden logiikkaa ja erikoistumisen mahdollisuutta kuin monialaisuutta. Vuonna 2005 kaikkiaan 42 % monialaisista tiloista oli viljatiloja ja 16 % maitotiloja. Jos monialaisten tilojen lukumäärä suhteutetaan tuotantosuunnan kaikkien tilojen määrään, muuta yritystoimintaa harjoitettiin eniten vuohi-, lammas- ja hevostiloilla sekä luokassa muut tilat. (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2006: 11.)

Rantamäki-Lahtisen (2002: 31, 38–37) mukaan kasvinviljelytiloilla harjoitetaan varsin tasaisesti eri toimialojen yritystoimintaa. Maitotiloille tyypillistä yritystoimintaa olivat matkailu, puutavaran jalostus, energian tuotanto sekä koneurakointi ja kuljetus. Lihantuotantotiloilla yleistä olivat elintarvikkeiden jatkojalostus sekä puutavaran jalostus. Varsinaisen maatalouden osalta eroja ei kuitenkaan nähdä juuri olevan saman tuotantosuunnan sisällä lukuun ottamatta lihantuotantotiloja, joiden kehitys tehostumisen osalta ei näytä pysyvän erikostuneiden perustuotantotilojen vauhdissa mukana.

Rantamäki-Lahtisen (2002: 37) selvityksen mukaan monialaisten tilojen maatalouden ulkopuolinen toimiala on varsin samantyyppistä verrattuna saman alan samankokoisiin päätoimisiin maaseutuyrityksiin. Monialaisten tilojen harjoittama yritystoiminta on kuitenkin usein erikoistuneempaa kuin muissa saman alan yrityksissä. Muihin alan yrityksiin verrattuna monialaisten tilojen yritystoiminta on yleisesti ottaen lisäksi pienempää liikevaihdoltaan ja ne ovat velkaisempia.

Monialaisen maatilán yritystoiminnalle on yhteistä se, että ne on tyypillisesti itse perustettuja. Vaihtelevuutta eri toimialojen välillä on kuitenkin iän suhteen. Vanhimpia monialaisten tilojen yleisimmistä yritystoimialoista olivat Rantamäki-Lahtisen (2002: 19) tutkimuksen mukaan esimerkiksi turkistarhaus, energiantuotanto ja käsityöala. Suhteellisesti nuorimpia aloja olivat hoito- ja hoiva-ala, puutavaran jalostus sekä elintarvikkei-

den jatkojalostus. Suurin osa monialaisista tiloista toimii palvelualoilla (ks. taulukko 2). Monialaisten tilojen yritystoiminta on yleisesti ottaen kuitenkin nuorempaa kuin ilman maatilataustaa toimivat yritykset. Monialaisten tilojen yritystoiminta on työllistäväyydeltään pientä, alle 5 henkilötyövuotta. Suurimman osan työstä tekevät edelleen viljelijäperheet itse, mutta ulkopuolisten työntekijöiden määrä ja merkitys ovat kasvaneet. Monialaisten tilojen liikevaihto oli vuonna 2005 alle 10 000 euroa 39 prosentilla. Yli 50 000 euron liikevaihtoon ylsi 23 % tiloista ja 200 000 euron liikevaihtoon 7 prosenttia tiloista. (Rantamäki-Lahtinen 2002: 19; Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2006: 10, 16.)

Taulukko 2. Monialaisten tilojen toimialat ja määrät vuosina 2000, 2003, 2005 ja 2007 (Niemi & Ahlstedt 2009: 13).

Monialaisten tilojen määrä vuosina 2000, 2003, 2005 ja 2007.				
Toimiala	2000	2003	2005	2007
Monialaisia tiloja yhteensä	21 838	23 551	24 295	23 179
<i>Muu alkutuotanto kuin maa- ja metsätalous</i>	<i>744</i>	<i>1 328</i>	<i>1 815</i>	<i>1 505</i>
Kalojen, rapujen yms. viljely tilalla	112	102	64	120
Turkistarhaus	632	647	510	505
Porotalous	*	423	574	471
Kalastus	*	156	144	191
Muu alkutuotanto	*	*	523	218
<i>Teollisuus</i>	<i>4 786</i>	<i>4 140</i>	<i>3 753</i>	<i>4 774</i>
Elintarvikkeiden jalostus	1 065	846	684	620
Muiden tuotteiden jatkojalostus	134	78	152	140
Puun jatkojalostus	1 349	1 134	889	1 122
Käsityöt	274	337	277	413
Uusiutuvan energian tuotanto	648	701	820	1 286
Turpeen tuotanto	311	267	217	286
Metallituotteiden valmistus	625	580	541	700
Muu valmistus	380	197	173	207
<i>Rakentaminen**</i>	<i>*</i>	<i>697</i>	<i>881</i>	<i>1 043</i>
<i>Kauppa</i>	<i>1 056</i>	<i>1 234</i>	<i>1 299</i>	<i>1 299</i>
<i>Palvelut</i>	<i>15 079</i>	<i>16 143</i>	<i>16 547</i>	<i>14 470</i>
Matkailu, majoitus, virkistyspalvelut	2 272	2 041	1 865	1 627
Urakointi	8 880	9 039	10 013	8 539
Hoito- ja hoivapalvelut	263	249	234	309
Kuljetus	1 055	1 083	833	782
Liike-elämää palveleva toiminta	*	736	680	661
Hevostalouden palvelut (tallipaikkojen vuokraus, hevosten valmennus)	*	717	734	882
Kiinteistöhoito, siivous ja ympäristöhoitopalvelut	*	*	264	190
Muut palvelut	2 549	2 278	1 924	1 480
Muut	233	*	*	88

*Toimialaluokitus osittain erilainen, kyseistä toimialaa ei kysytty ko. vuonna
 **Rakennus, putki- ja pohjarakentaminen luettu koneurakointiin
 Lähde: Tilke

Peltolan (2000: 23) mukaan monialaisuus ei yleensä paranna perusmaatalouden kannattavuutta, vaan voi päinvastoin jopa heikentää sitä. Monialaisuuden keskeisenä tavoitteena on kuitenkin saada lisää työtä ja tuloa sille ajanjaksolle, jolloin itse maatila ei sitä juurikaan tarjoa. Maatiloilla voi olla vajaakäytössä olevia resursseja, kuten metsä, luonto ja kiinteistöt, jotka voidaan saada tuottavaan käyttöön muodostamalla niistä yritystoiminnan tukijalkoja. Nämä resurssit yhdessä monialayrittäjän sopivan osaamistaustan sekä yrittäjähenkisen asenteen kanssa voivat muodostaa varsin hyvät edellytykset liiketoiminnan käynnistämiseksi. (Riusala & Siirilä 2009: 21.)

Monialaisuuden merkitys maataloudelle ja maaseudulle

Monialaisten maatilojen merkitystä maaseudun elinvoiman kannalta ei voida väheksyä. Maaseudulla pienen ja keskisuuren yritystoiminnan merkitys on keskimääräistä suurempaa, koska suuret yritykset sijoittuvat tavallisesti kaupunkikeskuksiin ja niiden välittömään läheisyyteen (Akseli 1995: 21). Monialaisuutta ja sen luomaa maaseudun yritystoimintaa voidaankin pitää yhtenä keskeisenä edellytyksenä maaseudun elinvoiman ylläpitämiseksi (Riusala & Siirilä 2009: 20).

Monialaistumista voidaan pitää varteenotettavana vaihtoehtona maatilojen lisäksi myös kaikille muille maaseudun yrityksille, mikä näyttää olevan yleistä etenkin pienillä markkina-alueilla (Eikeland 1999: 364). Monialaisuus tuo mahdollisuuksia ja joustovaraa juuri pienille markkina-alueille, joissa esimerkiksi väestökato tai muut tekijät ovat supistaneet paikallisia markkinoita (Rantamäki-Lehtonen 2002: 38). Riusalan & Siirilän (2009: 21) selvityksessä asiantuntijat olivat kuitenkin sitä mieltä, että monialayrittäjäisyys on lähinnä kaupungin läheisen maaseudun ja pienten maatilojen mahdollisuus. Heidän mukaansa kaupunkien läheisyydessä toimivilla yrittäjillä on paremmat lähtökohdat menestyksekkääseen liiketoimintaan harvaan asuttuun maaseutuun verrattuna. Tuotteille ja palveluille on helpompi löytää markkinat asutuskeskusten läheisyydestä kuin syrjäisemmältä maaseudulta. Toisaalta asutuskeskusten läheisyydessä yrittäjyyden kanssa kilpailee palkkatyö, joka saattaa olla potentiaalinen vaihtoehto lisäämään maatalan tuloja.

Monialayrittäjäyys on huomion arvoinen vaihtoehto tilakokojen kasvattamiselle ja erikoistumiselle. Riusalan ja Siirilän (2009: 21) tutkimuksen mukaan monialaistuminen on keino tasapainottaa maaseudun elinkeinorakennetta, ja se voi toimia puskurina erilaisille yhteiskunnassa ja markkinoilla tapahtuneille heilahteluille. Toisaalta Riusalan & Siirilän (2009: 21) haastatteluissa asiantuntijat olivat sitä mieltä, että laajemmassa mittakaavassa monialayrittäjäyys on kuitenkin vain marginaalisessa asemassa perinteiseen maatalouteen verrattuna. Maatilojen kehittäminen suuntautuu vieläkin valtaosin vahvoihin investointeihin tilakokojen kasvattamiseksi sekä erikoistumiseen.

Vuonna 2005 monialaisten tilojen osuus kaikista maataloista oli 35 %. Lukumääräisesti monialaisia tiloja on eniten siellä, missä tiloja on muutenkin paljon eli Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen alueilla. Suhteutettuna alueen tilojen määrään monialaisia tiloja oli vuonna 2005 eniten Lapissa, Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla, vähintään taas Kaakkois-Suomessa ja Pohjois-Savossa. (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2006: 10.) Muun yritystoiminnan merkitys viljelijäperheiden toimeentulon kannalta vaihtelee. Vuonna 2005 vajaalla puolella tiloista alle 25 % perheen nettotuloista tuli tilalla harjoitettavasta muusta yritystoiminnasta. Toisaalta muun yritystoiminnan merkitys on myös huomattava, sillä 6 500 tilalla yli puolet tuloista tuli muusta yritystoiminnasta ja 2 900 tilalla 75 prosenttia.

Monialaisten maatilojen mahdollisuudet ja heikkoudet

Monialaisen maatalon toiminta perustuu maatalouden sekä muun yritystoiminnan yhteensovittamiseen sekä selviytymiseen kaikkien toimialojen haasteista ja mahdollisesta yhtäaikaisestä ylläpidosta. Monialaisuudella on sekä etuja että haittoja. Vahvuutena voidaan pitää etenkin sitä, ettei yrittäjäperhe ole täysin riippuvainen yhdestä toimeentulon lähteestä eikä yritys ole toisaalta riippuvainen ainoastaan yhden osa-alueensa menestyksestä. Monialaisuus tuokin liikkumavaraa yrityksen talouden suunnitteluun ja investointeihin, koska yhden toimialan notkahdus ei kaada koko yritystä. Muu yritystoiminta tilalla on myös mahdollisuus esimerkiksi työllistää puoliso. Maaseudulla voi olla vaikeaa löytää omaa koulutusta vastaavaa työtä, jolloin oman yrityksen perustami-

nen on potentiaalinen vaihtoehto ulkopuoliselle työssäkäynnille. (Rantamäki-Lahtinen 2002: 37–38.)

Yksi monialaisuuden kilpailuvalteista on maatalan voimavarojen yhteiskäyttö, jolloin voidaan saavuttaa niin sanottuja suurtuotannon etuja. Monialaisilla tiloilla onkin yleisesti ottaen melko hyvin tarvittavia voimavaroja käytössään. Monet tilat hyödyntävät muussa yritystoiminnassa etenkin osaamistaan sekä maatalouden aineellisia resursseja, kuten koneita ja rakennuksia. Tämä on yleistä erityisesti silloin, kun yritystoiminta on suhteellisen pientä maatalouteen verrattuna. (Rantamäki-Lahtinen 2008a: 42.)

Monialaisuuden suurimpana uhkatekijänä näyttäisi olevan ylihajuttaminen, joka on ongelma melko suurella osalla monialaisista tiloista. Ylihajuttamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa yrityksen voimavarat pirstaloituvat liiaksi. Ylihajuttamisen seurauksena koko yrityksen kannattavuus heikkenee. Ongelma on usein yrityksen elinkaareen liittyvä vaihe, mutta sen vaikutukset voivat silti tuntua pitkään kannattavuudessa. Ylihajuttaminen on usein tyypillistä monialaisuuden alkuvaiheissa, jolloin toiminta hakee vielä muotoaan. Tyypillisesti tällöin kehitetään sekä maataloutta, että muuta yritystoimintaa samanaikaisesti hyvinkin voimakkaasti. Aloittamisvaiheelle on yleistä se, että yrittäjäperhe tekee pitkää päivää ja lähes kaiken maatalouteen ja muuhun toimintaan liittyvän työn itse tuotannosta liikkeenjohtoon. Yrittäjällä tulee olla myös uskallusta karsia toimialoja tarvittaessa. (Emt. 43.)

Rantamäki-Lahtisen (2002: 38) tutkimuksen mukaan monialaisten tilojen yritystoiminta oli velkaisempaa verrattuna muihin yrityksiin. Kaikkia yrityksen toimialoja tulisikin kehittää siten, että ne pystyisivät kilpailemaan tasavertaisesti muiden saman alan yritysten kanssa markkinoiden lisäksi myös liikevaihdon osalta. Liikevaihdon tulisi kasvaa pitkällä aikavälillä, jotta yhden toimialan velkaisuus ei laskisi koko tilan kannattavuutta. Jos näin ei ole, kaikki osa-alueet kärsivät, eikä yritys pysty kehittymään kokonaisuutena. Monialaisten tilojen haasteena onkin kokonaisuuden hallitseminen ja ylihajuttamisen välttäminen. Yrityksen tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että kaikki toimialat ovat kilpailukykyisiä ja terveitä omalla alallaan. Kannattamatonta maataloutta ei ole järkevää tukea kannattamattomalla muulla yritystoiminnalla.

Menestyvän monialaisen tilan tärkeänä edellytyksenä on kokonaisuuden taitava johtaminen. Monialaisen maatilán johtamiseen liittyy joitain erityispiirteitä verrattuna perusmaatilaan. Eri toimialat asettavat osaamiselle hyvin erityyppisiä vaatimuksia esimerkiksi myynnissä ja markkinoinnissa. Monialaista tilaa tulee pyrkiä johtamaan kokonaisuutena, riippumatta siitä onko toimintoa yhtiöitetty vai ei. Monialaisen tilán liikkeenjohdossa yksi avainkysymyksistä on eri toimintojen yhteensovittaminen. Lisäksi monialaisella tilalla tulee seurata sitä, että kaikki toimialat ovat pitkällä tähtäimellä kannattavia. Talousseurannassa on hyvä seurata niin yksittäisten toimialojen kehitystä kuin koko tilán kehitystä. Menestyvien monialaisten tilojen johtamisessa tärkeinä asioina ovat myös vastuun jakaminen sekä sopeutuminen paikallisiin olosuhteisiin. Tämä on havaittu sekä erilaisilla toimialoilla että eri alueilla ja maissa. Menestyneillä tiloilla ideointi, päätöksenteko, työt ja vastuu on usein luontevasti jaettu ainakin parin perheenjäsenen, työntekijän tai yhtiökumppanin kesken. Huomioitava on kuitenkin se, että eri henkilöillä tulee olla selkeät roolit yrityksen arkipäivässä ja rutiiniluonteisessa johtamisessa. Isommat, koko yritystä koskevat päätökset tulee tehdä yhdessä niiden kesken, jotka kantavat taloudellisen riskin. (Rantamáki-Lahtinen 2008a: 43.)

Toimintojen hajauttamisessa epäonnistuneiden yrittäjien yhteinen piirre on se, että he vastaavat lähes yksin kaikesta päätöksenteosta ja ideoinnista sekä hyvin suurelta osin yritykseen liittyvästä käytännön työstä. Yhden ihmisen aika ja oma osaaminen riittävät harvoin yksistään monialaisen tilán huolehtimiseen. Liikkeenjohdon merkitys tilán menestymisessä on tunnustettava. Liikkeenjohtoa tulee lisäksi pyrkiä kehittämään sekä monialaisilla että muilla tiloilla siten, että tehtävät ja vastuu pystytään jakamaan selkeästi ja että johtamiseen ja suunnitteluun jää riittävästi aikaa. (Rantamáki-Lahtinen 2008a: 44.)

4. YRITYSTOIMINTA MAASEUDULLA JA MAATALOUDESSA

4.1. Yritystoiminnan määrittely ja teoria

4.1.1. Yrittäjyyden määrittely

Sanat yrittäjyys, yritteliäisyys ja yrittäjä ovat kaikki peräisin kantasana *yrittää*. Ilmiönä yrittäjyyttä on kaikenlaisissa organisaatioissa ja talousjärjestelmissä. Tämän lisäksi yrittäjyydellä voidaan tarkoittaa myös yrittäjähenkkeä. Yrittäjyydestä puhuttaessa kyseessä onkin varsin laaja yleiskäsite. Englanninkielessä ja suomenkielessä yrittäjyyden käsitteet eivät ole yhteneviä. Englanninkielien termit entrepreneurship tai entrepreneurial ymmärretään laatumääreiksi, jotka annetaan yritystään tietyllä tavalla hoitaville yrittäjätyypeille. Suomenkielessä tällaisia laatumääreitä yrityksen johtamistavasta riippuen ei kuitenkaan ole, koska käsitteillä yrittäjä ja yrittäjyys viitataan selvemmin yleisesti henkilön harjoittamaan liiketoimintaan. (Huuskonen 1992: 37–38.)

Yrittäjän ja yrittäjyyden määritelmät ovat Huuskosen (1992: 44) mukaan täydellisen heterogeenisia, joten keskeisten suuntaviivojen veto on vaikeaa. Huuskonen (1992: 46) kuitenkin tiivistää yrittäjän olevan ”henkilö, joka on samanaikaisesti A) kokonaisvastuussa hoidossaan olevasta yrityksestä B) yrityksen riskipääoman sijoittaja, C) ylimmän päätäntävällän käyttäjä ja ylin auktoriteetin lähde yrityksessä”. Hänen mukaansa ”yrittäjyys puolestaan tarkoittaa yrittäjänä toimimista em. kriteerien mukaan”. Huuskonen toteaa, että useimmat muut yrittäjyyden määritelmät voidaan johtaa edellisestä, koska ne ovat yleensä vain laadullisia lisämääritteitä. Haapasen ym. (2004: 51–52) mukaan yrittäjyyden määritelmillä on yksi yhteinen piirre. Kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että yritystoiminta tähtää aina taloudelliseen kannattavuuteen ja voiton saamiseen.

Yrittäjyydellä koetaan olevan myönteistä merkitystä yhteiskunnalle. Huuskosen (1992: 9) mukaan eri tutkimuksissa on todettu pienyrityksien lisäävän elinkeinoelämän sopeutuvuutta, parantavan työllisyyttä, tasaavan alueellisia eroja ja antavan mielekkäitä työtilaisuuksia.

Taloustieteessä yrittäjyys-käsitteen sisältöä on pohdittu aina 1700-luvulta lähtien. Vuosisatojen saatossa yrittäjyys on saanut erilaisia ilmiäsuja ja käsitteen tulkinnat ovat vaihdelleet tulkitsijasta riippuen. Tutkittava on ollut sekä yrittäjyys prosessina että yrittäjyyden aktiivinen toimija - yrittäjä. Käsitteet yrittäjyys ja yrittäjä ovat ajan saatossa saaneet nähtävästi väritteitä myös yleisestä taloustieteen ja psykologian kehityksestä. Vaikka yrittäjyys on kiehtonut monia tutkijoita ja satojen vuosien ajan, yhteisymmärrystä yrittäjyyden ja yrittäjän käsitteestä ei ole saavutettu. (Heinonen, J. 2000: 17.)

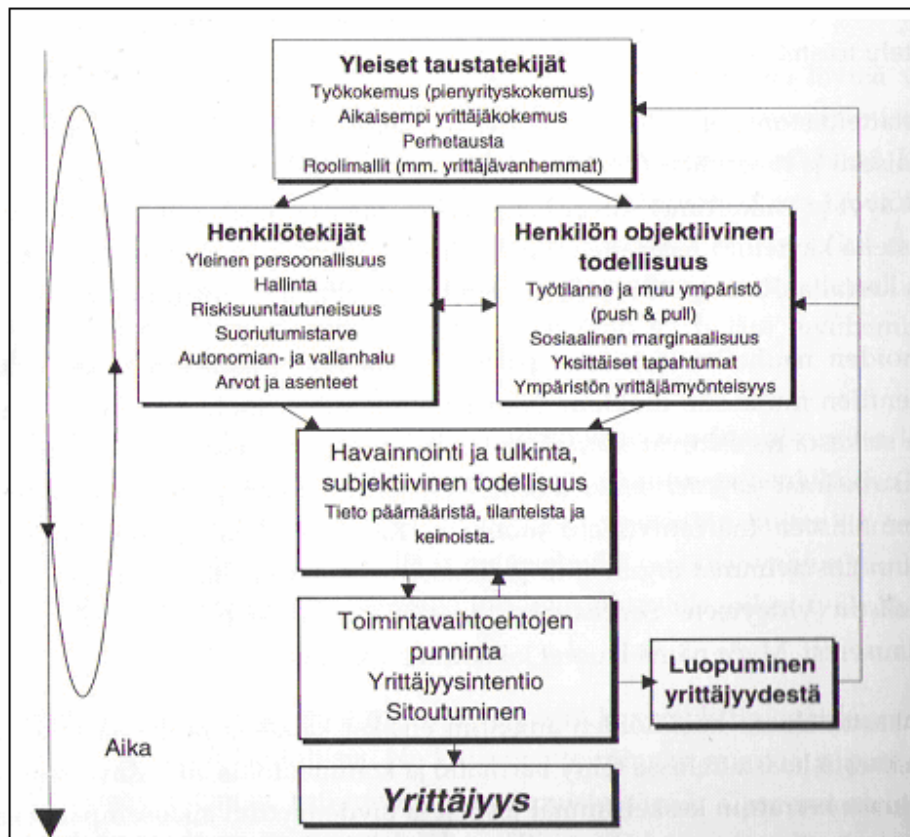
Huuskosen (1992: 46) mukaan hyvä yrittäjä on aloitteellinen, innovatiivinen ja luova. Koska yrittäjällä on merkittävä omistus yrityksessä, hänen on kannettava aina myös yrityksen taloudellista riskiä. Yrittäjän asemaan liittyy usein myös asioiden tai mahdollisesti myös ihmisten johtajuus. Yrityksen johtajana yrittäjä kohdistaa ja yhdistää tuotantotehtäviä. Yrityksen menestyessä toivotulla tavalla, saa hän omistuksensa perusteella voittoa ja/tai muita palkkioita.

Päätös yrittäjäksi ryhtymisestä perustuu J. Heinosen (2000: 68–69) mukaan henkilön yleisiin taustatekijöihin, henkilötekijöihin sekä objektiiviseen todellisuuteen. Huuskosen (1992: 9) mukaan yrittäjyyspäätöksen tekee kukin ihminen omalla kohdallaan, eikä se eroa luonteeltaan muista suurista päätöksistä. Myös J. Heinonen (2000: 68–69) toteaa yrittäjäksi ryhtymistä suunnittelevan tarkastelevan omaa tilannettaan ja muodostavan siitä kulloinkin subjektiivisen tulkintansa. Joidenkin tekijöiden summana syntyy tulkitsijalle positiivisia mielikuvia yrittäjyydestä, jolloin yrittäjäksi ryhtymisen todennäköisyys kasvaa. Yrittäjäksi ryhtymisen motiivit ovat aina yksilöllisiä. Tärkeimpänä lähtökohtana yrittäjäksi ryhtymisessä on useimmiten oma halu ja tahto ryhtyä yrittäjäksi. Huuskosen (1992: 9) mukaan päätös yrittäjäksi ryhtymisestä tietylle toimialalle ja maantieteelliselle alueelle sekä toiminnan toteutustapa riippuvatkin yrittäjän näkemyksistä ja mielipiteistä. Hänen mukaansa etenkin pienet yritykset ovat toiminnaltaan ja keskeisiltä piirteiltään voimakkaasti sidoksissa omistajajohtajaan. Huuskosen mukaan tämä kytkentä syntyy jo oikeastaan ennen yritystoiminnan aloittamista ja se on voimakainta juuri yritystoiminnan alkuvaiheissa.

4.1.2. Yrittäjäksi ryhtymisen prosessimallit

Huuskosen prosessimalli yrittäjäksi ryhtymisestä

Huuskosen (1992: 59) mukaan aikaisemmat tutkimukset yrittäjäksi ryhtymisestä ovat selittäneet päätöksentekoon johtaneita olosuhteita ulkokohtaisesti. Nämä tutkimukset eivät ole kuitenkaan pystyneet selittämään sitä, miksi toimintasuunnitelmia ja päätöksiä on tehty tässä ja nyt. Aikaisemmat teoriat ovat Huuskosen mukaan auttaneet ymmärtämään vain sen, miksi yksilö on ylipäättään aktivoitunut johonkin toimintaan, muttei sitä minkälaisen päätöksentekoprosessin seurauksena toiminta on kohdistunut juuri yrittäjyyteen. Huuskosen (1992: 61) mukaan yrittäjyystutkimuksissa on havaittu yrittäjäksi ryhtymiseen liittyvän erilaisia tekijöitä, joita ovat yleiset taustatekijät, henkilötekijät sekä erilaiset objektiivisesti nähtävät tilannetekijät (ks. kuvio 3).

Kuvio 3. Malli yrittäjäksi ryhtymisestä Huuskosen (1992: 190) mukaan.

Yrittäjäksi ryhtymisen *yleisiksi taustatekijöiksi* käsitetään henkilön sosiaalinen tausta (perhetausta, roolimallit ja yhteiskunnallinen tausta) ja aikaisempia elämäkokemuksia (työkokemus ja yrittäjäkokemus). Nämä tekijät vaikuttavat henkilön persoonallisuuteen ja tapaansa nähdä maailmaa, ja toisaalta myös reaalisiin mahdollisuuksiin tehdä erilaisia ratkaisuja. Useiden tutkimusten mukaan yrittämisalttius lisääntyy, kun yksilöllä on ollut jo varhaisessa vaiheessa kosketusta pieniin yrityksiin ja yritystoimintaan. Tämä kosketus voi muodostua, mikäli yksilö on kasvanut yrittäjäperheessä tai yrittäjämyönteisessä yhteisössä. (Huuskonen 1992: 61–66.)

Henkilötekijöillä tarkoitetaan Huuskosen mallissa persoonallisuuden eri piirteiden ulottuvuuksia. Näillä tekijöillä on vaikutusta siihen, minkälaisia sopeutumisstrategioita yksilö käyttää joutuessaan päättämään työurastaan. Yrittäjäpersoonallisuutta voidaan karkeasti jaotellen kuvata kahdella tapaa. Ensimmäisessä kategoriassa yrittäjiä ihannoidaan ja heillä nähdään usein olevan lähes kaikki länsimaisen yhteiskunnan arvostamat hyveet. Toisessa kategoriassa yrittäjä nähdään vastaavasti irrallisena ja normaaleihin työyhteisöihin sopeutumattomana persoonana, jolla taipumusta hakeutua tilanteisiin, jossa voi itse määrätä oman tilanteensa säännöistä. Yrittäjille ominainen persoonallisuuden piirre on muun muassa elämän hallinta, jonka osalta yrittäjäksi ryhtyvät uskovat voivansa vaikuttaa menestykseensä voimakkaammin kuin muut ihmisryhmät. Yrittäjien riskisuuntatuneisuudesta ei saada tieteellistä tukea, vaikka yrittäjillä onkin vastuullaan riskejä. Suoritusmotivaation todetaan olevan energia, jota muut voimat (erityisesti arvot) ohjaavat erilaisiin toimiin, tässä tapauksessa yritystoimintaan. Sama pätee yrittäjien lisäksi myös muihin ryhmiin, joiden suoritusmotivaatio yhdessä erilaisten vaikuttavien voimien kanssa ohjaa esimerkiksi tieteelliseen työskentelyyn. (Emt. 67–83.)

Henkilön objektiivisella todellisuudella eli *tilannetekijöillä* tarkoitetaan sitä välitöntä ympäristöä, jossa yrittäjyyttä harkitseva ihminen elää ja toimii. Subjektiivisella todellisuudella tarkoitetaan vastaavasti sitä ympäristökuvaa, joka kaikilla ihmisillä on omasta elin- ja toimintapiiristään. (Emt. 84–96.)

Huuskosen (1992: 105) mukaan yrittäjäksi ryhtyminen ei ole determinististä seurausta tilanteista, henkilön ominaisuuksista, sosiaalisesta tilanteesta tai mistään muustakaan

yksittäisestä seikasta. Sen sijaan yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavat eri tausta-, henkilö- ja tilannetekijät yhdessä. Nämä tekijät voivat muodostaa sellaisia kombinaatioita, jotka luovat yrittäjämönteisiä tulkintoja ja näkemyksiä, jolloin yrittäjäksi ryhtyminen on todennäköistä. Huuskosen teoria uskoo, että yrittäjäksi ryhtyminen ei ole staattinen ilmiö ajan suhteen. Tämä onkin luonteenomaista kaikenlaisille prosesseille. Ajan kuluessa henkilötekijät ja tilanteet muuttuvat. Lisäksi henkilön maailmankuva muuttuu, kun uudet kokemukset ja asiat jättävät jälkensä. Koska eri tekijäryhmien suotuisuus yrittäjäksi ryhtymisen kannalta vaihtelee, voidaan ajatella, että tietyissä elämänvaiheissa ja tilanteissa alttius yrittäjyydelle on suurimmillaan. Tällaisia sopivia tilanteita voi olla työuran kuluessa useita tai sitten ei ehkä ollenkaan.

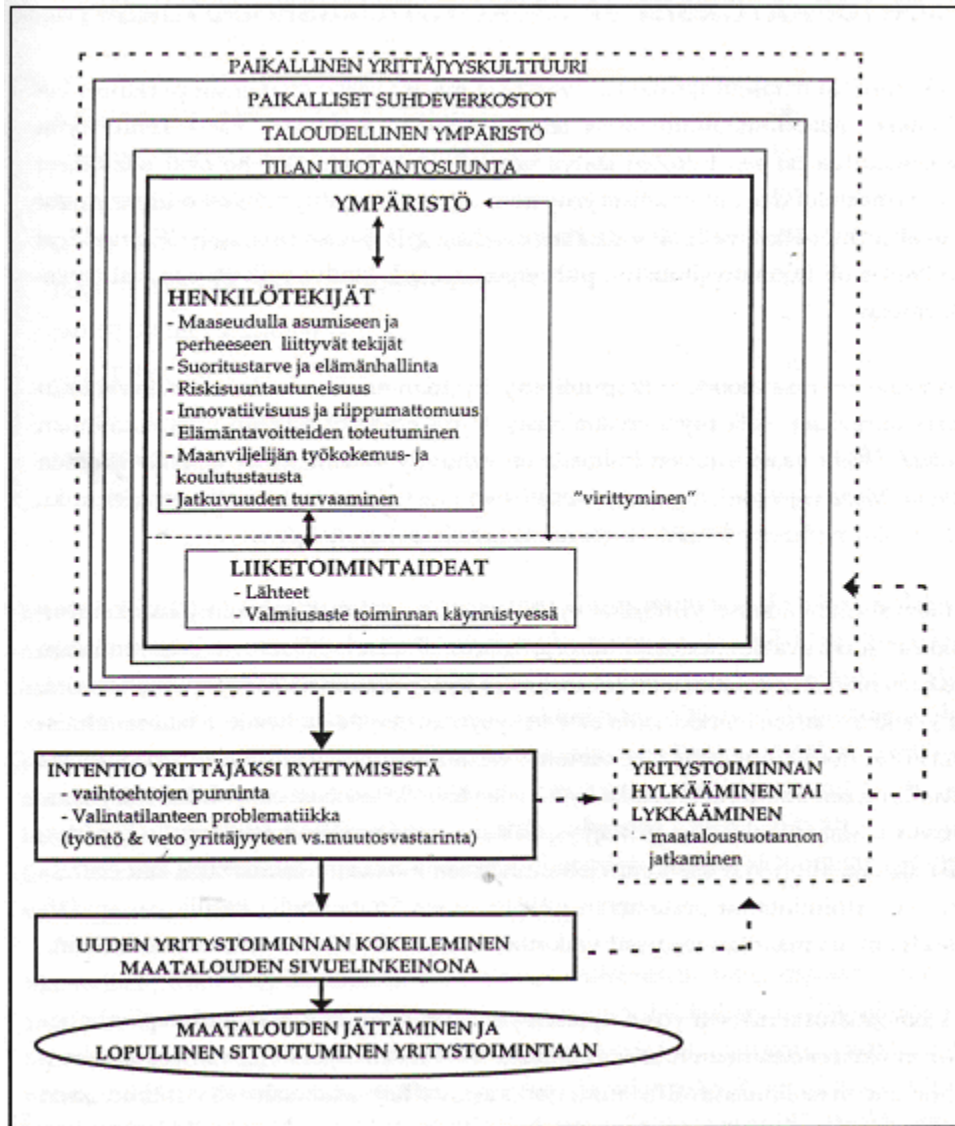
Huuskosen (1992: 105) teoria pohjautuu siis keskeisten osaelementtien vaikutussuhteiksi. Niillä, jotka ovat ryhtyneet yrittäjiksi, on vaikutussuhteiden sisältö ollut yrittäjyydelle altistava. Vastaavasti jos yksi tai useampi vaikuttava tekijäryhmä ei ole suotuisa yrittäjyyden kannalta, voidaan olettaa, ettei henkilöstä tule yrittäjää. Mikäli suotuisat ominaisuudet havaitaan jälkeempään, voidaan ymmärtää miksi henkilöstä on tullut yrittäjä.

Yrittäjyyden voidaan ymmärtää tähtäävän johonkin päämäärään, jota yrittäjyyttä suunnitteleva pitää tavoittelemisen arvoisena. Ennen yrittäjyyspäätöstä punnitaan ja vertailaan toimintavaihtoehtoja ja -strategioita. Tämä vaihe perustuu subjektiiviseen maailmankuvaan. Preferenssi ryhtyä yrittäjäksi syntyy, jos koetut henkilötekijät ja tilannetekijät ovat sopivassa suhteessa toisiinsa. Jos henkilö alkaa punnintavaiheessa suosia yrittäjyyttä muihin vaihtoehtoihin nähden, syntyy hänelle intentio ryhtyä yrittäjäksi. Intention realisoitumiseksi varsinaiseksi yrittäjätoiminnaksi, on läpikäytyä sitoutumisvaihe, jossa hankkeen toteuttamiseen sijoitetaan erilaisia panoksia. Yrittäjäksi ryhtymisen prosessi etenee ja sitoutuminen syvenee, jos henkilön lähtöoletukset pitävät tarpeeksi paikkansa. Jos lähtöoletukset eivät kuitenkaan osoittaudu totuudenmukaisiksi, voi henkilö luopua yrittäjyydestä joko kokonaan tai tilapäisesti. (Emt. 107–108.)

Akselin teoreettinen malli maataloustuottajien yrittäjyyspäätöksestä

Akseli on tutkinut maataloustuottajien yrittäjyyspäätöstä. Akselin (1995: 28) mukaan Huuskosen (1992) malliin liittyy muutamia ongelmia, jos sitä sovelletaan maanviljelijöiden yrittäjyyspäätöksiin. Akselin mukaan Huuskosen mallissa ei kuvata lainkaan liiketoimintaideoihin liittyviä asioita, vaikka juuri ideat ovat maaseudulla niitä, jotka laukaisevat pitkäänkin hautuneen yrittäjyyspäätöksen. Akseli kritisoi Huuskosen mallissa myös sitä, että siinä yrittäjyys nähdään eräänlaisena uravaihtoehtona muiden uravaihtoehtojen rinnalla. Maanviljelijöiden yrittäjyyspäätösten taustalta löytyy Akselin mukaan pikemminkin pakon elementti, koska maaseudulla palkkatyön löytäminen on vaikeampaa. Huuskosen mallissa on kuitenkin Akselin (1995: 29) mukaan monia innovatiivisia piirteitä, joiden voidaan olettaa soveltuvan myös maanviljelijöiden yrittäjyyspäätösten tarkasteluun.

Akselin (1995: 43–45) mukaan erilaiset ympäristöön, henkilöön ja liiketoimintaideoihin liittyvät tekijät vaikuttavat maanviljelijöiden alttiuteen ryhtyä yrittäjiksi (ks. kuvio 4). Kun maanviljelijällä on muodostunut käsitys siitä, että hän aikoo yrittäjäksi (yrittäjyysintentio), hän todennäköisesti hankkii lisätietoja toimintansa aloittamiseksi ja tekee muita järjestelyitä. Mitä pidemmälle maanviljelijä näissä järjestelyissä etenee, sitä paremmin hänen käsityksensä yrityksen toiminnasta alkavat vastata todellisia mahdollisuuksia. Lisäksi mitä pidemmälle prosessissa edetään, sitä vahvempi on sitoutuminen yritystoimintaan. Alkuvaiheessa kyseessä saattaakin olla vain orastava liiketoimintaa, mutta kun hankkeeseen ajan myötä on sijoitettu yhä enemmän varoja, maanviljelijän energiaa, aikaa sekä muita resursseja, on hankkeesta luopuminen yhä epätodennäköisempää.

Kuvio 4. Malli maataloustuottajien yrittäjyyspäätöksestä Akseli (1995: 45) mukaan.

Akselin (1995: 43–45) yrittäjyyspäätösmallin mukaan maanviljelijän eteneminen kohti maaseutuyrittäjyyttä ei todennäköisesti ole suoraviivaista ja tasavauhtista, vaan suunnitelmat saattavat olla pitkiäkin aikoja pysähdyksissä tai ne saattavat muuttua suuntaan tai toiseen esimerkiksi odottamattomien olosuhdemuutosten takia. Maaseutuyrittäjyysshanke elää siis kaikissa hankkeen eri vaiheissa. Esimerkiksi ympäristö- ja henkilötekijät voivat ohjata maanviljelijän myös muihin vaihtoehtoihin kuin maaseutuyrittäjyyteen tai hankkeesta voidaan luopua missä vaiheessa tahansa. Maaseutuyrittäjäksi ryhtyminen

voidaankin nähdä iteratiiviseksi prosessiksi, jossa välillä ”haetaan vauhtia” kauempaa ja välillä saatetaan edetä hyvin nopeaa tahtia kohti yritystoiminnan käynnistämistä.

4.2. Yritystoiminta maaseudulla

Maaseutumaiden kuntien toimiala- ja yritysraakenteen erityispiirteitä voidaan pitää monilta osin itsestäänselvyksinä. Maaseutukunnissa alkutuotantoon liittyvien toimialojen merkitys on elinkeinorakenteessa suurempi kuin kaupunkimaisissa kunnissa tai taajaan asutuissa kunnissa. Lisäksi alkutuotannon, teollisuuden sekä majoitus- ja ravitsemustoiminnan yritystiheydet ovat maaseutukunnissa hieman korkeampia kuin tiheämmän asutuksen kunnissa. (Niittykangas, Ritsilä, Salonen & Tervo 1999: 66.) Maaseudulla pienen ja keskisuuren yritystoiminnan merkitys on keskimääräistäkin suurempaa, koska suuret yritykset sijoittuvat useimmiten joko kaupunkikeskuksiin tai niiden läheisyyteen. Maaseudulla toimivat yritykset poikkeavat kaupunkikeskuksissa toimivista yrityksistä. Maaseudun yritykset ovat tyypillisesti pieniä, lähimarkkinoille suuntautuvia ja perinteisillä toimialoilla toimivia. (Akseli 1995: 21.)

Yrittäjyys prosessina on maaseudulla aivan samanlainen kuin missä tahansa toimintaympäristössä. Tosin maaseudulla erilaisten yrittäjyysmahdollisuuksien näkeminen voi olla vaikeampaa kuin keskuksissa, joissa uudet toiminnan mahdollisuudet eli innovaatiot syntyvät arvojen ja tapojen muutoksina tai systemaattisen tuotekehityksen tuloksena (Niittykangas 1992: 16).

Maaseudulla yrittäjää voidaan myös luonnehtia täysin samankaltaisilla ominaisuuksilla kuin mitä tahansa yrittäjää. Laajasti tulkiten maaseutuyrittäjyys on yrittäjyysprosessiin perustuen mahdollisuuksien havaitsemista ja niihin tarttumista maaseudulla, jolloin määritelmä pitää sisällään yksilön yrittäjämäisen toiminnan varsin laajasti. Suppeasti tulkiten maaseutuyrittäjyys voidaan edeltävän määritelmän pohjalta rajata yritystoiminnan syntymiseen, yrittäjäksi ryhtymiseen ja pienyrittäjänä toimimiseen liittyvään mahdollisuuksien havaitsemiseen ja niihin tarttumiseen maaseudulla. Kyse on mistä tahansa

maaseudulla tapahtuvasta, yrittäjyysprosessin keskeiset elementit sisältävästä yritystoiminnasta riippumatta siitä, liittykö toiminta maatalaan vai ei. (Heinonen, J. 2000: 69.)

Maaseudulla tapahtuva yrittäjyys on luonteeltaan usein perheyrittäjyyttä. Yrittäjyys niin maaseudulla kuin kaupungissa nojaa monelta osin perheeseen ja sen elämäntapaan. On oletettavaa, että maaseudulla jo perinteistä johtuen perheen merkitys on huomattava (Emt. 69.)

Yrittäjyyden ja monitoimisuuden voimakas esiinmarssi maaseudulla liittyy etenkin maaseudulla elämisen mahdollistamiseen. Maaseutuyrittäjyys muodostaakin keskeisen keinon maaseudun kehittämisessä ja elinvoimaisena pitämisessä. Kyseessä on lähinnä toimeentulon mahdollistaminen maaseudulla. Maaseudulla asuvat tai sinne muuttoon harkitsevat voivat koota eri toimeentulolähteistä joustavasti itselleen riittävän taloudellisen perustan, joka mahdollistaa maaseudulla elämisen. Teollisuuden ja kaupan globalisoituminen ja keskittyminen tuovat maaseudulle ja maataloille uusia mahdollisuuksia luoda paikallisia ja erikoistuneita tuotteita ja liikeideoita. Esimerkiksi maatalojen oman ruuan jatkojalostus, valmisruoat, matkailuyrittäminen sekä kuljetus- ja urakointiyrittäjyys ovat esimerkkejä maaseudulle soveltuvista yritystoimintamuodoista. (Haapanen ym. 2004: 34; Heinonen, J. 2000: 69.)

Maaseutuyritysten kehitys on seurannut pitkälti yleistä talouskehitystä. Taloudellisella kasvulla on siis ollut maatalouden kehityssuuntien lisäksi vaikutusta maaseudun yritystoimintaan. 2000-luvun alkupuolen taloudellinen kasvu on näkynyt selvästi ilman maatalataustaa toimivien maaseutuyritysten määrässä sekä työllistävyyden ja liikevaihtojen kasvussa. Vuonna 2007 maaseudun pienyritykset työllistivät 7 % enemmän työntekijöitä kuin kolme vuotta aikaisemmin. Nopeimmin kasvavia aloja ovat matkailu, elintarvikkeiden jalostus, koneurakointi sekä erityisesti yksityisen terveydenhoito- ja sosiaalipalvelut. Näille aloille voidaan ennustaa työllisyyden paranemista myös tulevaisuudessa. (Rantamäki-Lahtinen 2008b: 62; Vihinen 2003: 84.)

4.3. Maatalous ja yritystoiminta

Maaseutuyrittäjyydestä ja maatilataloudesta yrityksenä on voitu puhua vasta muutamaa viime vuosikymmenenä. Tätä on edistänyt aikoinaan osaltaan kirjanpito- ja verolainsäädännön muutokset. Maatilataloudesta tehtiin tällöin ”elämänmuodon” sijasta taloudellinen yksikkö, maatilayritys, johon sovelletaan yrityksen normistoja. (Heinonen & Järvinen 1996: 12–13.) Suomessa maanviljelyn yrittäjämäiselle toiminnalle on perinteisesti jäänyt hyvin vähän tilaa. Maatilojen on pitänyt sopeutua yhä enemmän ulkopuolelta ja ennalta annettuihin määräyksiin, jotka ovat rajoittaneet heidän mahdollisuuksiaan tehostaa toimintaansa tai tehdä siitä enemmän markkinalähtöistä. Tämä onkin osaltaan vaikuttanut siihen, ettei maanviljelijän päätös siirtyä perinteisestä ja suhteellisen turvasta toimeentulosta maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan ole ollut suinkaan helppo. Vaikka maanviljely on viime aikoina muuttunut yhä selvemmin markkinatalouden mekanismeja noudattavaksi yritystoiminnaksi, ovat maanviljelijät kuitenkin vie-raantuneet useista yritystoiminnan taloudellisista lähtökohdista. (Akseli 1995: 24.)

Maatilatalouden harjoittaminen on aina ymmärretty omana ammattinaan, mutta maatilaa ei ole perinteisesti pidetty varsinaisena yrityksenä. Maanviljely on käsitetty yrittäjyyden sijaan tuottamiseksi. Tähän ovat olleet syynä monet tekijät. Maataloutta ovat säädelleet esimerkiksi maanviljelyn historiassa monet yksityiskohtaiset normit, joilla on pyritty muun muassa kansalliseen elintarvikeomavaraisuuteen. Maatalousyrittäjyys ei ole toiminut vapaan markkinatalouden ehdoin myöskään Euroopan unionissa. (Heinonen & Järvinen 1996: 8; Markkola 1998: 22.)

Maataloutta voidaan pitää elinkeinona, jossa on piirteitä sekä yritystoiminnasta että palkkatyöstä. Maatilatalouden harjoittajia voidaan pitää joko yrittäjinä, joiden riskiä on huomattavasti kevennetty ja kannattavuutta parannettu valtion tukitoimin, tai toisaalta valtion elintarvikehuoltoon palkattuina työntekijöinä, joilla on muihin työntekijöihin verrattuna suurempi itsenäisyys (Lapintie & Riipinen 1994: 22–23). Maanviljely muistuttaa kuitenkin monessa suhteessa muuta yritystoimintaa. Maatilat täyttävät selkeästi yritysten tyypilliset tuntomerkit; maatiloilla on toiminta-ajatus (liikeidea), ne tähtäävät toiminnassaan kannattavuuteen, maataloudessa on olemassa riskitekijöitä ja lisäksi toi-

minta on jatkuvaa ja myös kehitystyö on tärkeässä roolissa. (Haapanen ym. 2004: 51.) Lisäksi maanviljelijät jalostavat esimerkiksi lopputuotteensa itsenäisesti hankituista tuotantopanoksista. Suomalaisilla perheviljelmillä on kuitenkin myös piirteitä, joiden suhteen ne poikkeavat muista yrityksistä. Yksi tällainen piirre on maanviljelijän tilan eli tuotantokoneiston siirtyminen perintönä sukupolvesta toiseen. Tällöin maanviljelijältä on siis jäänyt kokonaan läpikäymättä yrittäjäksi ryhtymisen prosessi. Tämä piirre voi olla tyypillistä muissakin perheyryksissä, mutta maatilojen osalta se on lähes säännömukaista. (Akseli 1995: 22.) Maatalousyrietykset poikkeavat useista muista yritystyypeistä myös siinä suhteessa, että ne ovat riippuvaisempia luonnon olosuhteista ja toiminnan ulkoisesta ohjauksesta (Haapanen ym. 2004: 54).

Maatilojen koon kasvaessa ne ovat yhä riippuvaisempia markkinoista ja siellä tapahtuvista muutoksista. Maatilat ovat nykypäivänä yrityksiä, joita johdetaan aikaisempaa arvaamattomammassa liiketoimintaympäristössä, jonka seuraaminen ja analysointi muodostavat johtamisen keskeisen osaamisalueen. (Emt. 29.) Maatalousyrittäjä-sanana käyttäminen maanviljelijän sijaan on kuitenkin vaikeaa, sillä vanhoista ajattelutavoista on vaikea päästä eroon. Yrittäminen onkin käsitetty ikään kuin maanviljelijöiden uutena toimeentulon ansaitsemismuotona, ei varsinaisena maataloutena. (Markkola 1998: 22.)

Maatiloilla korostuu myös yhteiskuntavastuun rooli. Maatilayritykseltä edellytetään vastuullista ympäristön, maiseman ja eläinten kohtelua. Koska maataloudessa ollaan tekemisissä elävien olentojen kanssa, eivät kuluttajat hyväksy esimerkiksi laiminlyöntejä eläinten kohtelussa. Toisaalta kuluttaja ei myöskään halua laittaa suuhunsa tuotetta, jos hän epäilee, että tuotantoketjussa on tapahtunut torjunta-aineiden väärinkäyttöä. Pienet äänekkäät ryhmät voivat helposti nostaa mediaan eettisesti arveluttavia toimintatapoja, jotka voivat vaarantaa koko tuotantoketjun maineen. (Haapanen ym. 2004: 35–36.) Lisäksi yrityskulttuurilla ja siihen liittyvillä perinteillä on maatilayrityksissä keskeinen merkitys. Arvojen, uskomusten ja ajattelutapojen kokonaisuus eli yrityskulttuuri saa saman tilan väen käyttäytymään keskenään samalla lailla verrattuna muihin tiloihin. Maatilayrityksillä on useiden sukupolvien yli jatkuvat vahvat arvot, ja maatilaa ohjaa voimakkaasti isäntäväen sisäinen arvomaailma. (Emt. 55–56.)

Maatilayrittäminen on paikkaan sidottua toimintaa, jota ohjaavat yrittäjän pyrkimykset ja voimavarat sekä toimintaympäristön tarjoamat liiketoimintamahdollisuudet. Maatilayritysten on kuitenkin vaikeaa luoda yksistään markkinoita muuttavia innovaatioita, koska ne ovat kooltaan pieniä. Maatilayrityksille on ominaista nykyään se, että ne ovat hyvin vahvasti vertikaalisesti integroituneita panostomittajiinsa ja tuotteidensa jalostajiin, mikä on lisännyt näiden tahojen merkitystä uudistusten lähteinä. Maatilayrittäjät tekevätkin yhä tiiviimpää yhteistyötä jalostusyritysten kanssa yleistyvän sopimustuotannon takia. (Kuhmonen, Keränen & Niittykangas 2007: 12–13.)

Oman haasteensa maanviljelijöiden yritystoiminnan aloittamiselle asettaa maataloustoimintaan sidotut resurssit. Nämä resurssit (esimerkiksi itse tila, karja, tuotantokoneisto) sekä maatalouden harjoittamista varten otetut lainat asettavat maanviljelijät yrittäjyyspäätöksen suhteen poikkeavaan tilanteeseen verrattuna muihin yrittäjyyttä harkitseviin. Sidotut resurssit ja vastuut toisaalta rajaavat maanviljelijöiden yritystoiminnan mahdollisuuksia, mutta toisaalta ne saattavat yrittäjämäisesti sovellettuna tarjota myös uusia mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseen. (Akseli 1995: 24.)

Maatilatalous on Euroopan Unionissa kulkemassa monin osin kohti samoja toimintaedellytyksiä kuin teollisuus- ja palveluelinkeinot. Siksi olisi tärkeää suunnitella maatalousyrittäjyyttä samoista lähtökohdista kuin muutakin yritystoimintaa. Tämä on lähinnä pitkän aikajänteen tavoite, koska esimerkiksi maataloustukien poistaminen lyhyellä aikavälillä ei ole mahdollista. (Heinonen & Järvinen 1996: 8.)

4.4. Maatilayrittäjien ja monialaisten maatilayrittäjien yrittäjäidentiteetti

Maatilayrittäjät

Viljelijät identifioivat itsensä vahvasti tuottajiksi, mutta se ei estä heitä näkemästä itseään myös yrittäjinä. Maa- ja metsätalousministeriön (2009) tutkimuksessa selvisi, että suurin osa tavanomaisista viljelijöistä piti itseään sekä tuottajina että yrittäjinä. Tulosten mukaan riskinotto, innovatiivisuus, kasvuorientaatio, pystyvyys sekä usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin ovat vahvassa yhteydessä yrittäjäksi identifioitumiseen. Kasvu-

rientaatiota ja riskinottoa lukuun ottamatta nämä tekijät eivät sopineet yhteen tuottajaidentiteetin kanssa. Tämä näyttäisikin viittaavan siihen, että yrittäjä- ja tuottajaidentiteetin yhteensovittaminen saattaa olla viljelijöille haastavaa.

Viljelijöiden vahvaa yrittäjä-identiteettiä tuntuvat selittävän viljelijän nuori ikä, yritystoiminnan suuruus sekä asiakkaiden runsaus sekä se, että asiakkaista suurempi osa on tuotteiden loppukäyttäjiä. Tuottajaidentiteetti näyttää olevan vahvasti yhteydessä tuotantosuuntaan, yritystoiminnan kokoon sekä asiakaskunnan rakenteeseen. Maidontuotantoa harjoittavilla viljelijöillä on yleisesti vahvempi tuottaja-identiteetti kuin lihan tuottajilla tai erityisesti viljanviljelijöillä. Tuottajiksi identifioituvat useimmiten myös viljelijät, joiden tilakoko on suurempi, mutta kokonaisliikevaihto ja henkilötyömäärä ovat kuitenkin pienempiä. Heillä on myös vähemmän asiakkaita, ja asiakkaissa loppukäyttäjien osuus on pienempi ja jatkojalostajien osuus suurempi. (Vesala & Vesala 2008: 97–98.)

Monialaiset maatilayrittäjät

Monialaisilla viljelijöillä yrittäjä-identiteetti tuntuu olevan vielä tavanomaisia viljelijöitä vahvempi, eivätkä monialaiset viljelijät tässä suhteessa poikkea kovin paljoa muista maaseutuyrittäjistä. Vesalan & Peuran (2002: 68) tutkimuksen mukaan monialaisilla viljelijöillä on selkeästi vahvempi yrittäjäidentiteetti verrattuna pelkästään tavanomaista alkutuotantoa harjoitettaviin viljelijöihin. Tämä näkyy kuudella eri ulottuvuudella. Monialaiset nimeävät itsensä useammin yrittäjiksi, he uskovat enemmän omaan menestymiseensä yrittäjinä ja omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa menestykseensä, he katsovat olevansa yrittäjinä kasvuhakuisempia, riskejä ottavampia ja innovatiivisempia kuin tavanomaiset viljelijät.

Muun yritystoiminnan harjoittaminen tilalla eli monialaisuus näyttää vahvistavan yrittäjä-identiteettiä ja heikentävän tuottaja-identiteettiä, mutta palkkatyössä käyminen heikentää kumpaakin. Kumpikin toimintastrategia niin muun yritystoiminnan harjoittaminen kuin palkkatyössä käyminen merkitsee siten jonkin asteista irrottautumista tuottajaidentiteetistä ja muiden identiteettien vahvistumista. (Vesala & Vesala 2008: 97.)

Monialaisten maatilayrittäjien yrittäjäidentiteetti näyttää siis poikkeavan viljelijöistä. Mistä erot sitten johtuvat? Vesalan & Peuran (2002: 66, 69) tutkimuksen mukaan yrittäjäidentiteetin vaihtelua selittää yleisesti vähiten yksilötekijät, jonkin verran enemmän sidostekijät ja yritystekijät eniten. Monialaisten yrittäjäidentiteetin vahvuuden erot viljelijöihin verrattuna selittyvät parhaiten kilpailukyvyn, liikevaihdon määrän, asiakasaktiivisuuden ja toiminnan kannattavuuden kautta. Kaikissa näissä selittävässä tekijöissä olikin selkeä ero monialaisten ja viljelijöiden välillä. Monialaisilla on siis parempi kilpailukyky, aktiivisempi asiakassuhde, enemmän liikevaihtoa ja heidän yritystoimintansa on kannattavampaa kuin viljelijöillä.

4.5. Maatilojen yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet

Niemelän, Heikkilän ja Meriläisen (2005: 38) mukaan maatilayrittämisen vaatimustaso on kasvamassa entisestään osin EU:n laajentumisesta johtuvien syiden ja osin yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten vuoksi. Maatiloja voidaan pitää monesta syystä tärkeinä elementteinä maaseutualueilla. Maatilat ovat tärkeä osa suomalaista elintarvikeketjua ja metsäteollisuutta. Lisäksi ne voivat toimia kasvualustana uudelle liiketoiminnan luomiselle maaseudulle. Maaseutualueiden kehittymistä tukee merkittävästi myös palvelu-aloille syntynyt uusi yritystoiminta. Koska tulevaisuudessa perusmaatalouden tuotanto näyttää keskittyvän ja teollistuvan entisestään, asettaa tämä haasteita esimerkiksi investoinneille, pääomille sekä riskinottokyvylle ja maatilayrityksen johtamiselle.

Maaseudun yritystoiminnan kehittyminen vaatii Niemelän ym. (2005: 38) mukaan yrittäjien osaamisen sekä yrittäjyyden vahvistamista ja niihin panostamista. Kysymys on sekä yrittäjäosaamisen tukemisesta että myös alan koulutuksen ja neuvonnan kehittämisestä. Toisaalta kysymys on myös liiketoimintaosaamisen vahvistamisesta. Menestyäkseen yrittäjiltä vaaditaan yhä enemmän kykyä uudistua ja uudistaa toimintaansa.

Maatilayritysten neuvontapalveluihin olisi syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota. Kuhmosen, Keräsen ja Niittykankaan (2007: 37) mukaan yrittäjät ovat hyvin riippuvaisia ulkopuolisista lähteistä muutoksessa tarvittavan tiedon osalta. Uuden liiketoiminnan

käynnistäminen ja yrityksen koon kasvu ovat merkittäviä muutosjaksoja pienyrityksen kehityksessä. Maatilayrityksissä näillä kahdella vaiheella on kuitenkin olemassa myös vahva keskinäinen yhteys, koska huomattava osa maataloista on monialaisia yrityksiä. Näissä yrityksissä neuvontapalveluilla onkin tärkeä rooli, koska yrityksessä saatetaan joutua samanaikaisesti sekä käynnistämään uutta yritystoimintaa että kasvattamaan yrityskokoa. Toiset yrittäjät ovat mallioppimisen kautta usein tärkein uuden tiedon lähde, mutta tämän ohella olisi tarvetta kehittää myös muita neuvontapalveluita.

Niittykankaan (1992: 37–39, 45) mukaan yritystoiminnan kehitykseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa yksilöstä riippumattomiin sekä yksilöä ja yritystä kuvaaviin. Yksilöstä riippumattomilla tekijöillä tarkoitetaan kansantalouden, lähiympäristön ja toimialan ominaisuuksia. Kansantalouden ominaisuuksilla tarkoitetaan yritystoiminnan kehitystä edistämään tarkoitettuja keinoja. Lähiympäristön ominaisuudet voidaan jakaa elinkeinon elämän infrastruktuuriin, elämisen ja hyvinvoinnin infrastruktuuriin sekä paikalliseen yrittäjäilmastoon. Lisäksi paikallinen yrittäjäympäristö eli arvo- ja asenneympäristö vaikuttavat yritystoiminnan kehittymisedellytyksiin. Yksilöstä riippumattomien tekijöiden lisäksi yksilöä ja yritystä kuvaavilla tekijöillä on keskeinen merkitys. Maaseudulla uuden yritystoiminnan synty perustuu vahvasti pienten yritysten syntyyn, jolloin yksilöä kuvaavat tekijät nousevat luonnollisesti tärkeiksi. Pienten yritysten toiminnan kannalta yrittäjän asema on keskeinen. Sattuman rooli voi myös olla yritystoiminnassa huomattava. Vakaisissa olosuhteissa ja vakaasti kehittyvillä toimialoilla sattuman merkitys on oletettavasti pienempi kuin toimialoilla, jotka ovat nopeasti kehittyviä ja toimivat epävakaisissa toimintaympäristöissä.

Niittykangas (1992: 200–201) arvioi lisäksi kehittymisen mahdollisuuksia aktiviteetti- ja pelivara-käsitteiden kautta. Aktiviteetin olemassaolo merkitsee sitä, että yrittäjä pyrkii elämässään eteenpäin ja yrityksensä toiminnan uudistamiseen sekä sitä, että yrityksessä on toteutettu ja suunnitteilla tuotepolitiikka ja asiakasrakennetta koskevia muutoksia. Pelivaralla Niittykangas tarkoittaa yrityksen kilpailuetujen olemassaoloa kilpailijoihin nähden. Lisäksi pelivaraan sisältyy yrittäjän arvio yrityksen keskimääräistä paremmasta kannattavuudesta sekä yrityksessä omistuksen kautta syntyneitä yhteistyötä. Niittykankaan tutkimuksessa todettiin aktiviteetin ja pelivaran olemassaolon merkitsevän

sitä, että yritys omaa muita paremmat kehittymisen edellytykset. Molempien ominaisuuksien puuttuminen tulkittiin olevan tyypillistä kriisiyrityksille. Aktiviteetti ilman pelivaraa yhdistettiin epävakaisuuteen ja pelivara ilman aktiviteettia toiminnan vakautteen.

Niittykankaan (1992: 202–203) tutkimuksen mukaan maaseutuyritysten kehittymismahdollisuudet riippuvat myös maaseudun kehittyneisyydestä. Teollistuneet maaseutukunnat antavat paremmat kehittymisedellytykset kuin esimerkiksi yleiskehitykseltään taantuneet kunnat. Maaseutualan lähellä sijaitseva keskus mahdollistaa usein varsin kehittyneiden palveluiden saatavuuden, yritysten välisen vuorovaikutuksen ja lisäksi kysyntäpotentiaali antaa perustan monien yritysten toiminnalle. Taantuneissa kunnissa elinkeinoelämän sekä elämisen ja hyvinvoinnin infrastruktuurit ovat huonommat kuin muilla maaseutualueilla. Etäällä keskuksista sijaitsevilla maaseutualueilla etenkin yritystys- ja hyvinvointipalveluiden saatavuus on ongelma. Näillä alueilla on tyypillisesti enemmän epävakaisia yrityksiä kuin kehittyneitä yrityksiä. Niittykankaan mukaan nämä erilaiset maaseudun yritystoiminnan kehittymisedellytykset tulee ottaa huomioon yritystoiminnan kehittämisen tavoitteissa ja keinoissa.

5. HEVOSTALOUS SUOMESSA

5.1. Hevostalouden määrittely

Hevosten historia maaseudulla

Hevoset olivat pitkään tärkeä osa Suomen maaseutua ja maataloutta. 1950-alussa oli hevostalouden huipussaan, jolloin hevosia oli maassamme peräti yli 400 000. Maatalouden koneellistumisen myötä hevosten määrä kuitenkin romahti rajusti ja määrä oli saman vuosikymmenen lopussa enää alle 250 000. Lasku jatkui monia vuosia ja pohjalukema saavutettiin 1980-luvun alussa, jolloin hevosia oli ainoastaan 30 000. 1980-luvun alun jälkeen hevosten määrä kuitenkin kääntyi hiljalleen kasvusuuntaan. Kahdessakymmenessä vuodessa hevosten määrä kaksinkertaistui ja taloudellisen kehityksen myötä hevosten ja ponien määrä on kasvanut edelleen nopeaan tahtiin. Tällä hetkellä Suomen hevostalouden määrä on noin 75 000. (Heiskanen, Klemola, Kumpulainen & Kauppinen 2002: 10; Pussinen & Thuneberg 2010: 11.)

Hevostalous on muuttunut viimeisen kymmenen vuoden aikana ja siitä on kehittymässä yhä yritysmäisempi toimiala. Hevostaloudella on vaikutusta maaseudun elinvoimaisuuteen. Hevosten rehujen tuotanto on kasvava toimiala maaseudulla ja maatiloilla. Hevostaloudella ylipäätään on jo merkittävä asema maaseudun elinkeinojen kirjossa. (Pussinen & Thuneberg 2010: 7.)

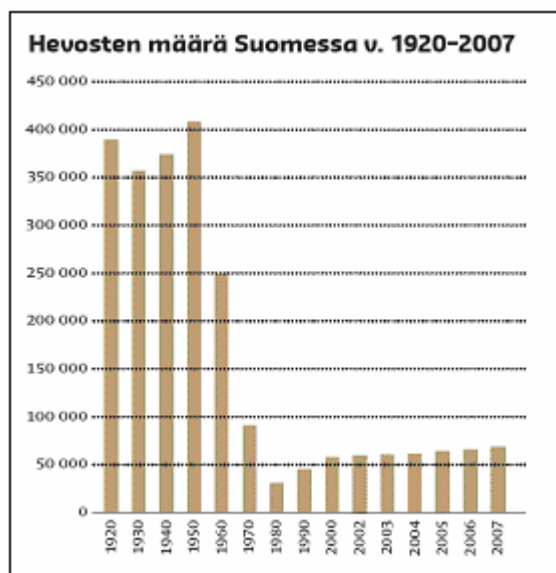
Hevostalouden kehittyminen

Suomen hevostalous on käynyt läpi merkittäviä muutoksia viimeisten vuosikymmenien aikana. Hevosten käyttötarkoituksen muuttuminen työikäisestä urheilu- ja harrastuskäyttöön, on sysännyt hevostalouden nopeaan kasvuun. Tämän myötä niin hevosten, hevosharrastajien kuin hevostaloustalustajienkin määrä on kasvanut. (Elstob 2009: 34.)

1980-luvun pohjalukemista hevosten määrä on kasvanut tasaisesti yli 1000 hevosen vuosivauhdilla (ks. kuvio 8). Viime vuosina kasvu on ollut jopa parin tuhannen tienoilla. Vuonna 2009 Suomessa oli hevosia 72 300. Hevosten määrä kasvaa noin 2000 hevo-

sella vuosittain. Suomen hevoscannasta suomenhevostavureita ja -ratsuja on 30 prosenttia, lämminverisiä ravihevosia 37 prosenttia ja lämminverisiä ratsuhevosia ja poneja 33 prosenttia (Elstob 2009: 34–35; Suomen Hippos ry 2009.)

Suomessa on hevosia suhteellisen vähän, mikäli määrää verrataan esimerkiksi muihin Euroopan unionin maihin. Vuonna 2001 Suomessa oli Euroopan unionin jäsenmaista kolmanneksi vähiten hevosia (57 400). Mikäli hevostmäärä suhteutetaan asukaslukuun, on Suomi kuitenkin hyvin lähellä EU:n keskiarvoa, joka on 11 hevosta 1000 asukasta kohden. (Heiskanen ym. 2002: 9.) Hevosten määrä Suomessa on tosin kasvanut vuoden 2001 lukemista parilla kymmenellä tuhannella, mutta se ei silti muuta edellä kuvattua tilannetta. Hevostalous on kehittynyt samaan tahtiin myös muualla EU-maissa, joten suhteet ovat pysyneet melko varmasti samansuuntaisina. Vaikka hevosten määrä on kaksinkertaistunut viimeisten 25 vuoden aikana, on kasvulle vielä runsaasti tilaa, mikäli hevostmäärien kehitys seuraa Ruotsin ja Tanskan mallia. Ruotsissa hevosia on 271 000, joka vastaa asukaslukuun suhteutettuna kaksinkertaista määrää Suomeen verrattuna. Tanskassa hevosia on 150 000. (Elstob 2009: 34–35.)

Kuvio 8. Hevosten määrä Suomessa vuosina 1920–2007 (Suomen Hippos ry 2007: 5).

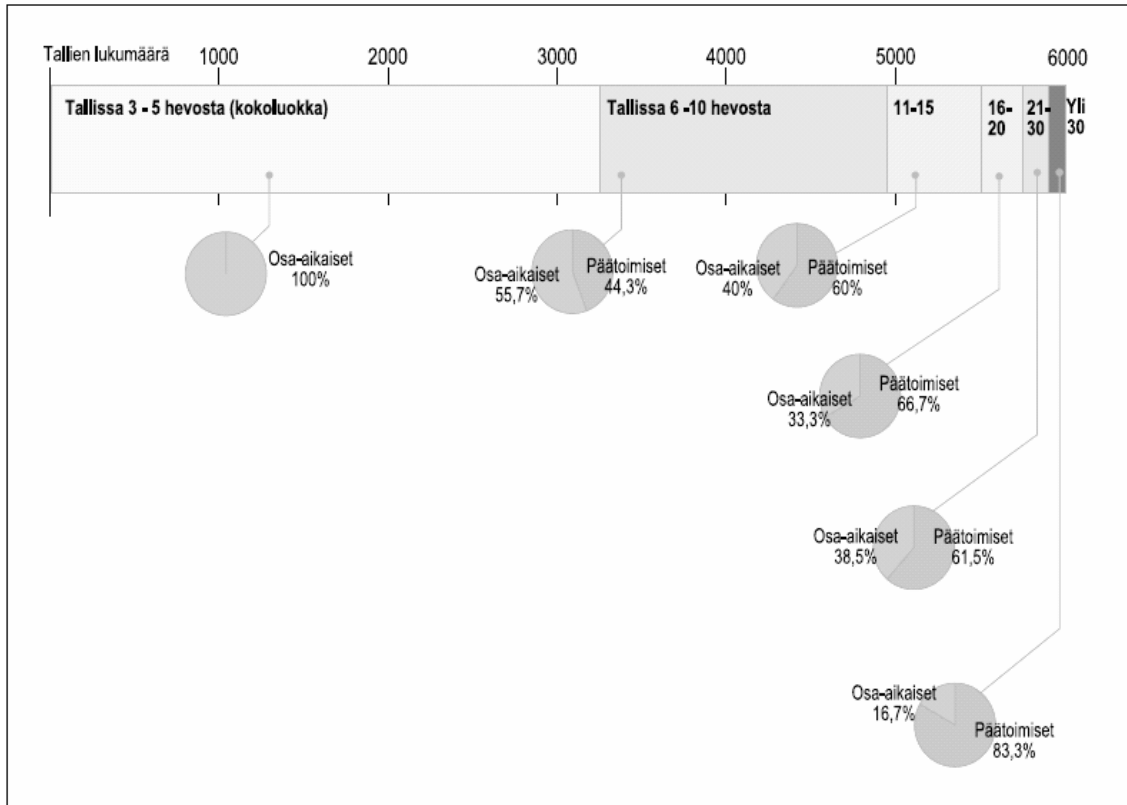
Hevosalan yritystoiminta on yksi nopeimmin kasvavista yrittäjyyden muodoista Suomessa. Suomessa on noin 15 000 hevostallia, joista kolme neljäsosaa on maatalojen yhteydessä toimivia talleja ja loppu neljännes yrityksiä. (Elstob 2009: 35.)

Hevostalouden suora ja välillinen työllisyysvaikutus on merkittävä, sillä hevostalouden parissa työskentelee merkittävä määrä koko- ja osa-aikaisia työntekijöitä. Työntekijöitä tarvitaan niin tallirytyksissä kuin hevostalouden tukipalveluissa. Viimeisen vuosikymmenen aikana tukipalveluiden määrä on kaksinkertaistunut, mutta samaan aikaan kuitenkin tallirytyksien työpaikkojen määrä ei ole kasvanut samassa suhteessa. (Heiskanen ym. 2002: 53.) Hevostalouden työllisyysvaikutus voi vielä kasvaa huomattavasti, mikäli yrittäjyyden ja erityisesti hevoskasvatuksen edellytykset paranevat (Hollmen & Mäenpää 2004: 2).

Hevostalouden työvoimarakenteen tyypillinen piirre on osa-aikaisten työntekijöiden ja yrittäjien suuri osuus, kun taas hevostaloudesta päätoimentulonsa saavia on huomattavasti vähemmän (ks. kuvio 9). Hevostoimintaa tutkittaessa on saatu selville, että 6–7 hevosta työllistävät yhden henkilön (Hollmen & Mäenpää 2004: 1). Heiskanen ym. (2002: 50) tutkimuksen mukaan tallirytyksissä työskenteli vuonna 2001 noin 3500 kokopäiväistä ja 6000 osa-aikaista henkilöä. Nykyiseen hevosmäärän suhteutettuna hevostalous työllistää noin 5 000 kokopäiväistä ja 10 000 osa-aikaista työntekijää (Pussinen ym. 2007: 53). Näiden lisäksi talleilla työskentelee 7000 satunnaista ja harrastusluonteista avustajaa. Kokopäiväisestä työvoimasta itse tallirytyksien osuus on noin puolet ja heidän perheenjäsentensä neljäsosa. Loput ovat ulkopuolisia palkkalistoilla olevia taikka harjoittelijoita. Vastaavasti osa-aikaisesta työvoimasta puolet on yrittäjäperheen jäseniä, kun itse yrittäjien osuus on neljäsosa. (Heiskanen ym. 2002: 50.)

Hevostalous työllistää lisäksi myös muilla toimintasektoreilla (kilpailu- ja pelitoiminta, eläinlääkintä, kengityspalvelut, rehuntuotanto, hallinto, koulutus, muut) huomattavan määrän työntekijöitä. Heiskanen ym. (2002) tutkimuksen mukaan tämä toimintasektori työllistää kokoaikaisesti 1 000 ja osa-aikaisesti 3 000 työntekijää. Hevosalan yritykset ovatkin usein pienyrityksiä, joiden toiminnasta vastaa itse yrittäjä tai yrittäjäpariskunta. Suurin osa työntekijöistä työskentelee pienissä talleissa. Kaiken kaikkiaan hevostalou-

nessa työskenteli vuonna 2005 runsas 15 000 henkilöä. Työllistävyys tulee lähivuosina kasvamaan, sillä hevosalan yrityksiä syntyy useammin kuin ne lopettavat toimintansa. (Pussinen ym. 2007: 53.)

Kuvio 9. Päätoimisten ja osa-aikaisten työntekijöiden määrän kehittyminen tallikoon kasvaessa (Heiskanen ym. 2002: 51).

Harjoittelijat, opiskelijat sekä työmarkkinatuella palkatut henkilöt ja muut avustajat muodostavat merkittävän työntekijäryhmän talleille, koska talleilla ei ole useinkaan varaa palkata vakituista työvoimaa tai sitten työvoimaa ei ole saatavilla kaikilla sektoreilla. Näin alan pienelläkin kannattavuuden lisäyksellä saattaisi olla hyvin merkittävä vaikutus uusien työpaikkojen syntymiseen. Kannattavuuden parantaminen edellyttää yrityksiltä ja järjestöiltä sitoutumista pitkän linjan kehittämistyöhön. Hevostalous ja sen

kehitys tulisi ottaa paremmin huomioon myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. (Heiskanen ym. 2002: 51.)

Hevosmäärän kasvu tarjoaa uusia toimeentulovaihtoehtoja myös maanviljelijöille. Esimerkiksi hevosheinäntuotanto on potentiaalinen tuotantovaihtoehto maanviljelijöille, koska lähes puolet hevosityrittäjistä ostaa tarvitsemansa karkearehun tilan ulkopuolelta eikä siis tuota sitä itse. Rehujen ostoa tilan ulkopuolelta on nouseva trendi etenkin Etelä-Suomessa, jossa jo noin 70 prosenttia ostaa kaikki rehut tilan ulkopuolelta. Hevosheinäntuotannon tueksi on Suomeen perustettu 1990-luvun alusta lähtien laatuheinärenkaita, jotka muodostuvat hevosheinäntuotantoon erikoistuneista yrittäjistä. Hevos- ja maatalousyrittäjien yhteistyö voi liittyä rehuntuotannon ohella lantahuoltoon, laidunten vuokraukseen, koneurakointiin sekä hevosreittien tekoon. Maatilayritykset eivät ole suinkaan ainoita hevostalouden kasvusta hyötynneitä, sillä myös esimerkiksi metalli- ja rakennusalan yritykset ovat hyötynneet hevostalouden suosioista. (Pussinen ym. 2007: 48.) Hevostalouden välilliset kasvuvaikutukset ovatkin suuret, kun mukaan lasketaan hevostaloudesta hyötynneiden elinkeinojen kasvumahdollisuudet, kuten tarvike- ja rehukauppa sekä eläinlääkäri- ja kengityspalvelut (Elstob 2009: 35).

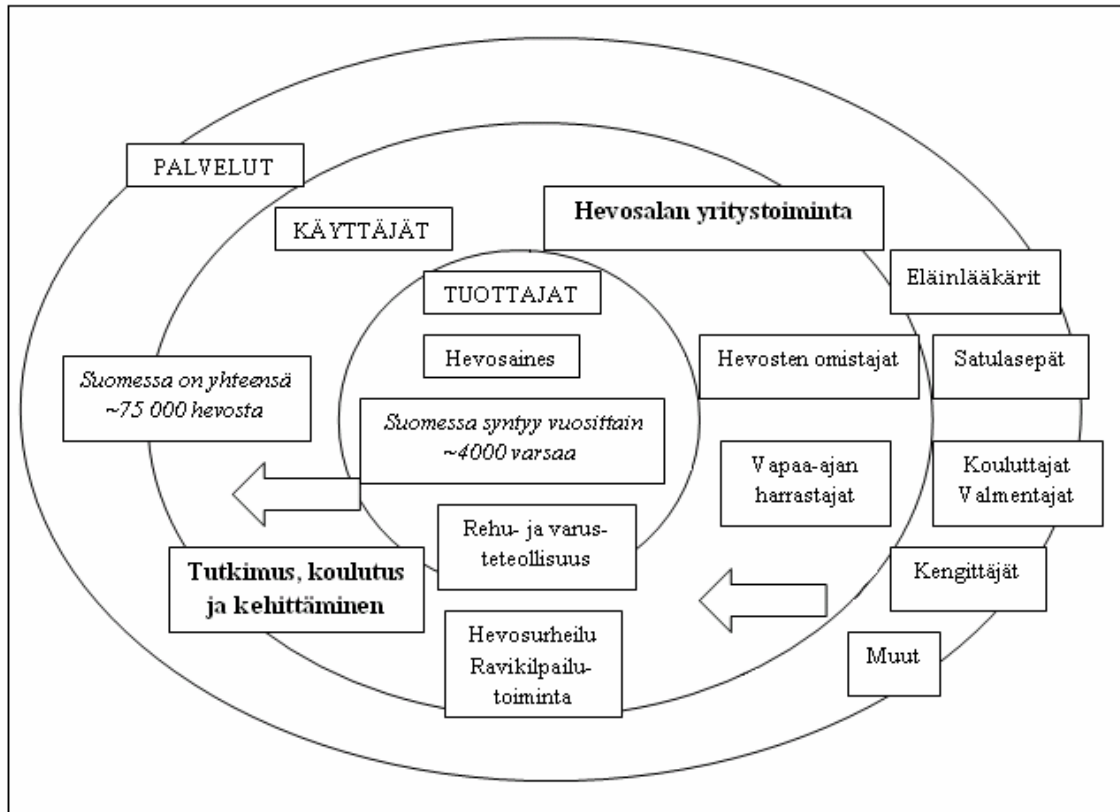
5.2. Hevostalouden osa-alueet

Hevostalouden kokonaisuutta tarkasteltaessa eri toimintamuotoja kuvataan yleensä erikseen yritys- ja harrastustoiminnan näkökulmasta (Pussinen ym. 2007: 17). Yritys- ja harrastustoiminnalla on kuitenkin kiinteä yhteys toisiinsa, sillä menestyvä yritystoiminta tarvitsee pohjaksi laajan harrastustoiminnan. Yritystoiminta on välttämätöntä hevostaloudessa, sillä näin alalla pystytään säilyttämään riittävä ammattimaisuus, joka taas takaa alalle riittävän kotimaisen ja kansainvälisen laatutason sekä asiakkaiden kiinnostuksen hevostaloutta kohtaan. Hevostalouteen kuuluu kokonaisuudessaan useita eri osa-alueita, jotka ovat joko suoraan tai epäsuorasti yhteydessä hevosiin. Osa-alueet ovat myös kiinteässä keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisiinsa nähden ja ne muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jossa kaikki vaikuttavat kaikkeen vähintäänkin välillisesti. (Heiskanen ym. 2002: 7–8.)

Hevostalouden kuvaaminen on melko haasteellista, sillä hevostalouteen luetaan monia erilaisia toimintoja. Toiminnot vaihtelevat yksilö- tai perkeharrastuksesta kaupalliseen yritystoimintaan kuten ravi- ja pelitoimintaan sekä talli- ja ratsastuskoulutoimintaan. (Eklund, Andersson, Brandt, Rajala & Lehtola 2007: 37–38.) Pussisen ym. (2007) mukaan ”hevosala on kokonaisuutena heterogeeninen, toimintamuodoiltaan monipuolinen yritys- ja harrastustoiminnasta koostuva kokonaisuus”.

Pussinen ja Thuneberg (2010: 8) ovat kuvanneet hevostaloutta oheisen kuvion 10 muodossa. Hevostalouden keskiössä voidaan pitää Suomessa vuosittain syntyviä varsoja sekä niiden kasvattajia että myös tuontihevosiä. Kasvattajien tuottamat varsat koulutetaan ja niistä tulee käyttöhevosiä hevosten omistajille ja harrastajille. Nämä 75 000 hevosta tarjoavat kilpailu-, elämys- ja vapaa-ajanpalveluita hevostenomistajille, harrastajille ja satunnaisille kuluttajille kuviossa esitetyllä toisella kehällä. Ulkokehällä hevosten omistajat ovat asiakkaita, jotka tarvitsevat muun muassa kengittäjän, eläinlääkärin ja valmentajan palveluita. Hevostalouden kokonaisuuden kannalta kaikkia tarvitaan ja jokaisen sektorin hyvinvoinnilla on vaikutus toisiinsa. Hevosalan yritystoimintaa sekä tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoimintaa, on jokaisella tasolla.

Hevostalouden rakennetta voidaan kuvata monin erilaisin jaoin. Hevosalan yritystoiminta on erilaista eri toimintamuodoissa ja yhtä profiilia hevosityrittäjistä on vaikea muodostaa. Yhteisenä nimittäjänä kaikilla on kuitenkin hevonen. Pussinen ja Thuneberg (2010: 21) jakavat hevostalouden hevoskopastukseen, ravivalmennukseen, ratsastustuntien tarjontaan, siittolatoimintaan ja karsinapaikkojen vuokrauspalveluihin. Seuraavana kuvaus hevostalouden toimialoista edellä mainitun jaottelun pohjalta.

Kuvio 10. Hevostalouden kokonaisuuteen kuuluvat niin tuottajat, käyttäjät kuin palvelujen tarjoajat. Hevostalouden yritystoimintaa, tutkimusta, koulutusta ja kehittämistä on jokaisella kehällä (Pussinen & Thuneberg 2010: 8).

5.2.1. Hevostalouden osa-alueet

Hevosten kasvatus

Hevosten kasvatus oli Pussisen ja Thunebergin (2010: 21) kyselyaineistossa yleisin talitoiminnan muoto. Hevoskasvatusta toimialana voidaankin pitää hevostalouden ytimeenä. Suomessa erityisesti suomenhevosen kasvatuksella on pitkät juuret. Myös lämminveristen ravihevosten kasvatus on kehittynyttä ja olemme niiden tuotannossa omavaraisia. Ratsuhevosten kasvatus ei ole yltänyt samaan ja kannan uudistaminen onkin pääosin tuonin varassa. Suomenhevosen kasvatuksen asema on parantunut Suomen EU-

jäsenyyden myötä, sillä rotua ja sen kasvatusta tuetaan rahallisesti. (Heiskanen ym. 2002: 13.)

Kasvatustoimintaa harjoitetaan sekä isossa että pienessä mittakaavassa, muutamien siitoshovosten talleista aina useiden kymmenien hevosten yksiköihin. Pussisen ja Thunebergin (2010: 21) selvityksessä kasvatustoiminta oli tyypillisimmin maatalouden ohessa harjoitettavaa, koska peräti 88 % vastaajista kuului maatilatalouden tuloverolain (MVL) piiriin. Enemmistö kasvattajista on yhden tai kahden siitostamman omistajia ja suuret kasvatusyksiköt ovatkin harvassa.

Hevoskasvatuksessa liikevaihto oli Pussisen ja Thunebergin (2010: 21) tutkimusaineistossa suhteellisen pientä, keskimäärin 30 000 euroa. Pääsyyinä liikevaihdon pienuuteen voi olla se, että kasvatustoimintaa harjoitetaan yleisesti sivutoimisesti. Hevoskasvatustoimintaa on vaikea saada kannattavaksi pienellä aikavälillä, sillä varsojen kasvatusta on vuosien päähän tähtäävää tavoitteellista ja pitkäjänteisyyttä vaativaa työtä. Kasvatustoiminta poikkeakin muista toimintamuodoista siinä suhteessa, että vuosittaiset myyntitulot ja hevosten menestys eivät ole samanlaisia vuosien välillä, sillä huippuyksilö voi kartuttaa harrastajan tai yrittäjän ansioita vuosien päästä. Hevoskasvatukseen liittyy taloudellisen voiton tavoittelun lisäksi myös muita merkittäviä tavoitteita, koska hevosten menestyminen kilpailuissa ja jalostuksessa ovat myös merkittäviä arvotekijöitä kasvattajalle. (Heiskanen ym. 2002: 29.)

Hevoskasvatuksen heikkoutena voidaan pitää ulkomaantuontia. Toisaalta ulkomaantuonti voidaan nähdä myös positiivisena silloin, kun maahan tuodaan laadukkaita jalostushevosia. Joka tapauksessa ulkomaantuonti vaikuttaa Suomessa kotimaan varsojen kysynnän laskuun sekä hintojen alenemiseen. Kotimaisen hevoskasvatuksen tulisikin pyrkiä vastaamaan entistä paremmin kysyntään ja sen vaihteluihin. (Pussinen ym. 2007: 31.)

Tuonti oli aiemmin yleistä erityisesti lämminveristen ravihevosten kohdalla, mutta kotimaisen kasvatuksen tason noustessa on ravihevosten tuonti vähentynyt. Hevosten tason nousua todistaa myös se, että nykyään Suomessa syntyneitä hevosia viedään myös

ulkomaille. Hevosten liikkuminen maiden välillä ei näin ollen ole enää yksisuuntaista. Toisaalta valitettavan usein viennin kohteena ovat omalle kasvatukselle tärkeät jalostus- ja kilpahevokset. Tuonti on viime vuosien aikana käsittänyt noin 2000 hevosta. Tuonti kohdistuu lähinnä lämminverisiin ratsuhevosiin (noin 55 %) sekä poneihin (noin 20 %). (Heiskanen ym. 2002: 16–17; Pussinen & Thuneberg 2010: 22.)

Hevoskasvatuksen vahvuutena on se, että sitä harjoitetaan suurimmalla osalla yritystal-leista muun toiminnan ohessa. Tämä lieventää syntyvien varsojen kokonaismäärän vä-henemistä. Hevoskasvatuksen haasteena on kasvattajien ikääntyminen sekä toiminnan kannattavuus ja jatkuvuus. Myönteistä on kuitenkin se, että toimialan pariin on tullut uusia yrittäjiä viime vuosien aikana ja lisäksi osalla on laajentamisaikeita.

Ratsastustuntien tarjoaminen

Ratsastusharrastus on kasvattanut suosiotaan tasaisesti viime aikoina ja samalla myös ratsastuspalveluja tarjoavien yritysten kysyntä on kasvanut samassa suhteessa (Pussi-nen ym. 2007: 34). Viimeisen kymmenen vuoden aikana ratsastajien määrä on jopa kak-sinkertaistunut ja harrastajien määrä on nyt noin 140 000. Yritystoiminnalla on myös edelleen paljon kasvupotentiaalia, sillä erityisesti moni aikuinen olisi halukas aloitta-maan ratsastusharrastuksen. Kasvupotentiaalin voi huomata myös verratessa Suomen ratsastusharrastajalukumäärää esimerkiksi Ruotsin vastaaviin määriin. Ruotsissa ratsas-tusta harrastaa noin 500 000. (Lith 2007.)

Suurin osa Suomen ratsastuskouluista on yksityisyrittäjiä, sillä ainoastaan noin 10 tallia toimivat ratsastusseuran alaisena (Heiskanen ym. 2002: 47). Ratsastusyrittäjät poik-keavat muista hevostalouden toimintamuodoista sekä tallien sijainnin että liikevaihdon puolesta. Ratsastusyrittäjiä on erityisesti Etelä- ja Länsi-Suomessa ja toimintaa harjoi-tetaan etenkin kaupunkien läheisyydessä mahdollisimman lähellä toiminnan asiakas-ryhmiä. Muihin toimintamuotoihin verrattuna ratsastusyrittäjien liikevaihto on melko korkea, joka kertoo toiminnan ammattimaisuudesta. Lisäksi yritysten hevosmäärät ovat suurempia kuin muiden toimintamuotojen. Pussisen & Thunebergin (2010: 25) kyselyaineiston ratsastustalliyrittäjissä oli keskimäärin 26 hevos- tai ponipaikkaa ja

liikevaihto 135 000 euroa. Suurimmilla ratsastustalleilla hevospaikkoja voi olla 50–60 ja liikevaihto voi ylittää puoleen miljoonaan euroon. Ratsastusyrietykset ovat myös innokkaita investoimaan, sillä reilusti yli puolet yrityksistä on investoinut viime aikoina toimintaympäristöön. Yrietykset ovat myös melko nuoria, sillä yli puolet yrityksistä on aloittanut toimintansa vuoden 1996 jälkeen. (Pussinen ym. 2007: 32–33.)

Ratsastustoiminnan ohessa harjoitetaan Pussisen & Thunebergin (2010: 25) tutkimuksen mukaan useimmiten karsinapaikkojen vuokrausta ja kasvatustoimintaa. Muita oheistoimintoja ovat ratsastusvalmennus, ratsuhevosten koulutus, ratsastusterapia ja vaellusratsastus.

Toimintamuodoista ratsastustunnit nähtiin Pussisen & Thunebergin (2010: 25) tutkimuksessa hoitohevosten ravivalmennuksen ohella erityisen hyvässä valossa, koska kukaan tutkimuksen kyselyyn vastanneista ei ollut aikeissa lopettaa toimintaansa. Ratsastustuntitoiminnan kannattavuuteen uskottiin, koska vastaajista vain kaksi prosenttia arvioi kannattavuusnäkömien olevan heikkoja viiden vuoden kuluttua. Ratsastusyrietyksissä vahvuuksia ovat edelleen jatkuva kiinnostuksen kasvu ratsastusharrastusta kohtaan sekä näin lajin pariin tulevat uudet asiakasryhmät. Suomen ratsastajainliiton mukaan koko maassa on noin 150 000 ratsastuksen harrastajaa (2009), mikä on 15 000 enemmän kuin viisi vuotta sitten vuonna 2005.

Tavanomaisen ratsastustunneilla käynnin lisäksi suosiotaan ovat lisänneet vaellus- ja lännenratsastus, joita tarjoaville yrityksille on myös koko ajan enemmän kysyntää. Lisäksi elämys-, seikkailu- ja luonnonmatkailu herättävät kiinnostusta yhä enemmän. Samanlaista kehitystä on näkyvissä myös muussakin vapaa-ajan harrastustoiminnassa. (Heiskanen ym. 2002:49.)

Ravivalmennuspalvelujen tarjoaminen

Ravivalmennusyrietyksissä valmennetaan ravihevosiä ravikilpailuja varten. Ammattimaisilla ravivalmentajilla on harvoin montaakaan hevosta omistuksessa, sillä valmennus kohdistuu melkein pä ainoastaan vieraisiin hevosiin. Pussisen & Thunebergin (2010: 27)

tutkimuksessa ravivalmennustalleilla oli keskimäärin 26 hevospaikkaa, joista muita kuin omassa omistuksessa olevia valmennushevoseja oli keskimäärin 16. Valmennustallien liikevaihto oli keskimäärin 127 000 euroa, mutta suurimmilla valmennustalleilla voi hevospaikkoja olla jopa yli 50 ja liikevaihto voi ratsastustallien tavoin kohota lähemmäs puolta miljoonaa euroa. Hoitohevosten valmennuspalveluja tarjoavien yritysten ammattimaisuutta kuvaakin erityisesti korkea liikevaihto. Lisäksi on huomioitava niiden työllistävä vaikutus. Ravivalmennustallit ovat merkittäviä työllistäjiä, koska talleilla on usein yrittäjän lisäksi palkattua tallihenkilökuntaa. Keskimäärin ravitallit työllistävät yrittäjän lisäksi kolme työntekijää. Työntekijöidenkin määrässä on paljon vaihtelua, sillä suurimmilla talleilla työntekijöitä voi olla peräti kymmenen. Keski-ikänsä vieraiden hevosten ravivalmentaja on 44-vuotias. Suomessa ravivalmennusta harjoittaa amatikseen noin 170 valmentajaa, joista ainoastaan 10 prosenttia omistaa suoraan vähintään kolme hevosta. Ammattimaista ravivalmennustoimintaa on koko maassa, mutta se on keskittynyt erityisesti eteläiseen ja läntiseen Suomeen, kun taas harrastusmuotoinen valmentaminen on keskittynyt Itä- ja Pohjois-Suomeen sekä Pohjanmaan alueelle. (Pussinen ym. 2007: 36–38.)

Omien hevosten ravivalmennustallit poikkesivat Pussisen & Thunebergin (2010: 27) tutkimuksessa vieraita hevosia valmentavista talleista erityisesti toiminnan laajuuden ja keski-ikänsä puolesta. Tallien koko ja liikevaihto vaihtelivat pienestä suureen. Keskimäärin talleilla oli 10 hevospaikkaa ja liikevaihto vaihteli muutamasta tuhannesta eurosta aina 300 000 euroon keskiarvon ollessa 25 000 euroa. Omia hevosiaan valmentavan keski-ikä oli 53 vuotta, joten päätoimisesti hoitohevosia valmentavien keski-ikä on alhaisempi kuin heidän, jotka ovat keskittyneet omien hevosten valmennukseen.

Ravivalmennuksen ohessa harjoitetaan myös muita toimintamuotoja, kuten hevoskasvatusta, hoitopalveluita sekä ravihevosten myyntiä. Ravivalmennustoimintaa harjoitetaan pääosin maatilan yhteydessä tai maaseudulla yleensä, vaikka osa valmennustalleista sijaitsee kaupunkien läheisyydessä olevien raviratojen välittömässä läheisyydessä. (Pussinen ym. 2007: 36.)

Pussisen & Thunebergin (2010: 27) mukaan ravivalmennustallien tilanne näyttää olevan melko vakiintunut. Ravikilpailujen taloudellinen tila ja huoli ravipalkintojen vähenemisestä ovat kuitenkin huolenaiheina. Myönteistä on kuitenkin se, että kolmasosa hoitohevosten ravivalmentajista uskoi kysynnän parantamiseen. Pussisen ym. (2007: 38) mukaan valmennuspalveluiden kysynnän ennustetaan kasvavan, koska hevosenomistamiseen on tullut uusia muotoja, kuten esimerkiksi ravihevosten yhteisomistaminen eli ns. ”kimppahevokset”. Tämä antaa hyvät mahdollisuudet päästä raviurheilun maailmaan pienelläkin rahallisella panostuksella. Pussisen & Thunebergin (2010: 28) tutkimustulosten mukaan ravivalmentajat uskovat kannattavuusnäkömien osittain heikentyvän niiden kuin hoitohevosten valmennuksessa. Hoitohevosten valmentajista kukaan ei tosin nähnyt kannattavuusnäkömiä heikkoina, koska suurin osa arvioi tilanteen tyydyttäväksi. Ratsastus- ja muihin palveluihin verrattuna ravi- ja kasvatustoiminnassa kysynnällä on tasaisempi tila. Tämä johtuu siitä, että suuri osa ravi- ja hevoskasvatustalleista ovat harjoittaneet toimintaansa jo pitkään. Asiakassuhteet ovatkin luonteeltaan pitkäkestoisia ja raviharrastuksella on pitkät perinteet.

Karsinapaikkojen vuokraus ja hevosten hoitopalveluiden tarjoaminen

Karsinapaikkojen vuokrauksella käsitetään myös hevosten hoitopalvelut, koska yleisimmin karsinapaikan vuokraus sisältää myös jossain muodossa hevosten jokapäiväiseen hoitoon liittyviä toimintoja. Hevoset voivat olla tallissa esimerkiksi täysihoidossa, jolloin talli hoitaa hevosen kokonaan tai puolihoidossa, jolloin myös hevosen omistaja osallistuu hevosen hoitorutiineihin. (Pussinen & Thuneberg 2010: 29.) Pääasiallisena yrityksen toimintamuotona hoitopalvelut ovat melko harvinaisia. Oheistoimintana hoitopaikkojen vuokraus on kuitenkin hyvin yleistä. Toiminnan luonteesta johtuen tallien pitäjillä on vähemmän hevosia omistuksessa kuin muilla hevosyrityksillä. (Pussinen ym. 2007: 39–40.) Pussisen & Thunebergin (2010: 29) tutkimuksessa kyselyyn vastanneilla hoitotalleilla oli keskimäärin 18 hevospaikkaa. Yritystallien liikevaihto oli keskimäärin 104 000 euroa. Keski-ikältään nämä yrittäjät olivat 44-vuotiaita ja puolet vastaajista oli aloittanut toimintansa vuoden 1998 jälkeen. Suurin osa talleista (67 %) toimi maatilatalouden tuloverolain (MVL) piirissä.

Hoitotallien suuntana näyttää Pussisen & Thunebergin (2010: 29) tutkimuksen mukaan olevan toiminnan säilyttäminen ennallaan. Pussisen ym. (2007: 40–41) tutkimuksen mukaan hevosten hoitopalveluissa on odotettavissa yrittäjyyden ja päätoimisuuden lisääntymistä, sillä hevosharrastuksen suosion kasvun myötä kasvaa myös kiinnostus oman hevosen hankintaan. Lisäksi hevosomistajajoukko on kaupunkilaistumassa, jolloin kysyntä hevosten hoitopalveluista kasvaa edelleen. Pussisen & Thunebergin (2010: 29) tutkimuksessa 41 % vastaajista uskoi edelleen karsinapaikkojen vuokrauksen kysynnän kasvavan lähivuosien aikana.

Oriasematoiminta

Suomessa on yhteensä noin 70 siittola- ja oriasemaa. Siittoloissa ja oriasemilla harjoitetaan tammojen siemennys- ja eläinlääkintäpalveluita. Hevosmäärät asemilla ovat suhteellisen suuria erityisesti kesäkaudella, joka on siitostoiminnan sesonkiaikaa. Kesäaikaan paikan päällä voi vierailta useita satoja tammoja, joista osa tulee asemalle varsansakaan kanssa. Hevospaikoille ja laidunalueille onkin kesällä erityisen suuri tarve, mikä edellyttää melko paljon peltopinta-alaa yritykselle. (Pussinen ym. 2007: 42–43.)

Pussisen & Thunebergin (2010: 31) tutkimuksen oriasemilla oli keskimäärin 50 hevospaikkaa. Liikevaihto oli keskimäärin jopa 300 000 euroa. Suurimmillaan oriasemien ja siittoloiden liikevaihto voikin olla lähes miljoona euroa eläinpaikkojen ollessa lähelle sata tai enemmän. Siitostoiminnan ohessa harjoitetaan yleisimmin kasvatustoimintaa, karsinapaikkojen vuokrausta ja hevosten myyntiä. Siittolatoimintaa on harjoitettu keskimäärin jonkin verran kauemmin kuin muita hevostalouden toimintamuotoja. Puolet Pussisen & Thunebergin tutkimuksen vastaajista oli aloittanut toiminnan ennen vuotta 1990. Siitostoiminta linkittyy maatalouteen, sillä suurin osa (78 %) kuului tutkimuksessa maatilatalouden verotuksen piiriin. Suurin osa vastaajista arvioi kysynnän säilyvän ennallaan ja kannattavuusnäkyvät koettiin vähintään tyydyttävinä. Kuitenkin vuoteen 2014 mennessä vastaajista jopa kolmasosa arvioi tilanteen olevan melko heikko.

Vaellusratsastus tai muu matkailupalveluihin liittyvä toiminta

Tavanomaisen ratsastustunneilla käynnin lisäksi suosiotaan ovat nykyään lisännyt vaellusratsastus, jota tarjoaville yrityksille on koko ajan enemmän kysyntää. Lisäksi elämysmatkailu sekä seikkailu- ja luonnonmatkailu herättävät kiinnostusta yhä enemmän. Samanlaista kehitystä on näkyvissä myös muussakin vapaa-ajan harrastustoiminnassa. (Heiskanen ym. 2002: 49.)

Pussisen & Thunebergin (2010: 31) tutkimuksessa vaellusratsastusta tarjoavien yrittäjien keski-ikä oli 44 vuotta. Keskimääräinen liikevaihto oli näillä talleilla 69 000 euroa ja hevospaikkoja oli 23. Matkailullisissa palveluissa näytti olevan selkeä yhteys maaseutuun, koska lähes kaikki (88 %) toimivat maatilatalouden verotuksen piirissä. Tällä toimialalla uskottiin eniten kysynnän kasvamiseen ja laajentamishalukkuutta olikin puolella vastaajista.

5.2.2. Hevostalouden tuki- ja lähialat

Hevosalaan liittyy talliyrittysten lisäksi myös muunlaista yritystoimintaa sekä erilaisia organisaatioita. Hevostalouden elinkeinotoimintaa harjoittavat myös esimerkiksi raviradat, rehuntuotanto- ja kauppa, varustekauppa sekä eläinlääkintä ja kengitys (Heiskanen ym. 2002: 52). Lisäksi hevostalouden kasvusta ovat hyötäneet erilaiset rakennus- ja metalliyhtykset, jotka ovat tärkeässä osassa tallien ja niiden ympäristön rakentamista. Hevostenomistajat käyttävät vuoden aikana monien eri toimijoiden palveluita hyväksien. Hevoset tulee kengittää noin 4–6 viikon välein ja myös eläinlääkärin palveluita tarvitaan säännöllisin väliajoin. Lisäksi hevosten varusteisiin sekä rehuihin menee vuoden aikana merkittävät rahasummat.

Rehu- ja kuiviketuotanto

Rehu- ja kuiviketuotanto on hevostalouteen liittyvistä elinkeinoista rahallisesti merkittävin toimintamuoto. Yksi hevonen tarvitsee vuodessa 1-1,5 hehtaarin rehualan, mikä merkitsee sitä, että nykyinen Suomen hevospäärä (70 000 hevosta) tarvitsee noin 100 000 hehtaarin kokoisin rehualan. Tämä on noin 4-5 prosenttia maamme maatalou-

den peltopinta-alasta. Rehuntuotannolla olisi paljon kasvuvaraa, sillä tällä hetkellä suuri osa hevosen rehusta tuodaan ulkomailta. (Lith 2007.)

Hevosheinän tuotanto eroaa muusta nurmirehuntuotannosta siten, että sillä käydään selkeästi kauppaa markkinoilla. Nautakarjatilat tuottavat lähes poikkeuksetta itse kaiken käyttämänsä karkearehun. Vastaavasti hevosityrittäjät turvautuvat usein ostoheinään. Hevosheinän ostajat asettavat rehulle korkeita laatuvaatimuksia ja ovat useimmiten valmiita maksamaan rehusta hinnan, joka tekee tuotannosta kannattavaa. Hevostallien sijoittuessa yhä enemmän taajamiin ja kaupunkien läheisyyteen, talliyrittäjien omistama peltoala vähenee. Hevosille suunnatun heinän tarve tulee siis jatkossakin lisääntymään. Suomessa hevosheinää tuotetaan usein heinäntuotannon laaturenkaissa. Laaturengas on tuottajien muodostama yhteisö, jonka jäsenet ovat erikoistuneet tuottamaan karkearehujä hevestilojen tarpeisiin. Laatuheinärenkaat syntyivät 1990-luvun alkupuolella, jolloin hevostallien pitäjät alkoivat aktiivisesti etsiä laadukasta hevosheinää ostaakseen sitä. Tuottajat vastasivat kysyntään, ja näin syntyi laatuheinärenkaita. Laatuheinärenkaiden periaatteena on ollut, että tuottajat oppivat toisiltaan, jakavat tietoa ja kehittävät yhdessä toimintaansa. Lisäksi renkaat markkinoivat keskitetysti tuotteitaan. (Tenhunen 2007: 20.)

Raviradat ja vedonlyönti

Suomen 43 raviradan toimintaperiaate vaihtelee yhdistystoiminnasta aina laajamuotoiseen yritystoimintaan asti. Raviradat rahoittavat toimintansa pääosin pelitoiminnan tuotolla. Ravi- ja ratsastustapahtumat järjestetään merkittävin osin vapaaehtoisten harrastajien voimin. Vapaaehtoisia toimijoita on lähes 3000, kun palkattuja henkilöitä kilpailujen järjestelyihin on olemassa ainoastaan 350. (Heiskanen ym. 2002: 52.)

Suomessa hevosurheilun vedonlyönti keskittyy ainoastaan raviurheiluun. Raviradoilla käy vuosittain 800 000 katsojaa, minkä lisäksi lajia seuraa noin miljoona ihmistä etäpelipisteissä sekä kotipäätteillään. Suomalaiset pelaavat vuosittain noin 270 miljoonan euron edestä ravipelejä ja he ovatkin tärkeitä hahmoja niin raviurheilun kuin koko he-

vostalouden kannalta. Hevospelejä järjestävät Oy Veikkaus Ab sekä Fintoto Oy. (Pesu 2008: 173.)

Koulutus, tutkimus ja neuvonta

Hevostalouden koulutuksella on tarjolla vuosittain noin 400 aloituspaikkaa. Hevostalouden perustutkinto-ohjelmassa koulutetaan kengitysseppiä, ravivalmentajia sekä ratsastuksenopettajia. Erikoisammattitutkintoja alalla ei vielä ole. Perustutkintotasoista hevostalouden koulutusta tarjoaa Suomessa 7 oppilaitosta. Lisäksi muutamissa muissa oppilaitoksissa voi opiskella valinnaisia, suppeita hevostalousaineita. Vaikka hevostalouden perustutkintotason koulutuspaikkojen määrä on lisääntynyt, on alalla silti jatkuva pula ammattilaisista. Erityisesti olisi tarvetta kengityssepille sekä ratsastuksen opettajille. Hevostaloutta voi opiskella myös yliopistoissa sekä ammattikorkeakouluissa. Suomessa on yksi ammattikorkeakoulu, jossa voi valmistua hevostalouden agrologiksi. Lisäksi eläinlääkäriopiskelijat voivat erikoistua hevosiin. (Heiskanen ym. 2002: 58–62.)

Hevostalouden tutkimusta tehdään pääasiallisesti Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa (MTT). Hevostalouden tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että se voi käyttää laaja-alaisesti hyväkseen yliopistojen ja tutkimuslaitosten korkeatasoista osaamista. On tärkeää, että tutkimusryhmät ovat riittävän suuria ja poikkitieteellisiä. Tutkimusta haittaa etenkin se, että tutkimusrahoitusorganisaatiot eivät koe hevostalouteen kohdistuvaa tutkimusrahoitusta omakseen. (Emt. 63.) MTT:n hevostutkimus on hevostutkimusta sekä koulutus- ja neuvontapalveluja tarjoava tutkimusasema Ypäjällä. MTT tarjoaa neuvontaa ja tietoa hevosten hoidosta, ruokinnasta, rehuista, rakentamisesta, ympäristöstä, lääkinnästä, valmennuksesta ja jalostuksesta. MTT:n lisäksi hevostalouden tutkimusta tehdään Hevostietokeskuksessa. Hevostietokeskus toimii Kuopion yliopiston kampuksella sekä Kiuruvedellä Ylä-Savon ammattiopiston koulutilalla. Hevostietokeskuksen tavoitteena on tehdä käytännönläheistä tutkimusta ja välittää uutta tietoa mahdollisimman nopeasti hevostalouden toimijoille. (Hevostietokeskus 2010; Hevosyrittäjä 2010.) Myös Helsingin yliopiston eläinlääketieteellinen tiedekunta harjoittaa muun muassa hevosiin kohdistuvaa tieteellistä tutkimustoimintaa (Helsingin yliopisto 2010). He-

vostalouden tutkimusta harjoitetaan myös monissa oppilaitoksissa, joissa on julkaistu hevosiin liittyviä pro gradu -tutkielmia sekä opinnäytetöitä.

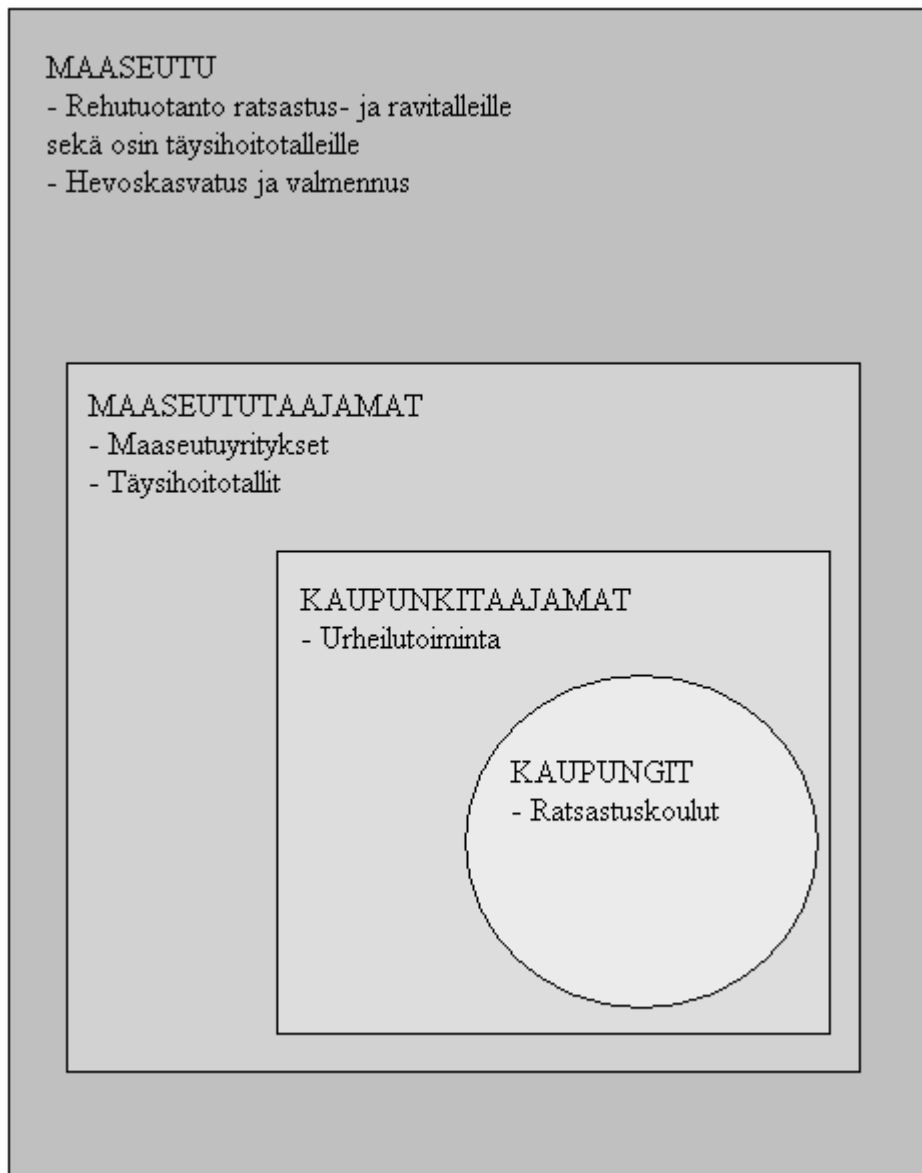
Hevostalouden neuvontaa on saatavilla yritysneuvonnan, maaseutuneuvonnan ja hevostalouden organisaatioiden palveluista (Hollmen & Mäenpää 2004: 12). Suomessa ei kuitenkaan ole saatavilla koko hevostaloutta kattavaa kehittämis-, neuvonta- ja tiedotusyksikköä, jolla olisi valtakunnallinen vastuu. Tiedotus- ja neuvontatyö kaipaisivat pikaista uudistusta, sillä nykyiset neuvonnan resurssit ovat kohdistuneet pääasiassa jalostus- ja kasvatustoimintaan. (Heiskanen ym. 2002: 63.) Uusien yritysten syntyminen ja suuret investoinnit näkyvät neuvonnan, kuten yritys- ja rakennusneuvonnan, ja koulutusten käytössä, joten niiden saantia tulisi erityisesti parantaa. Yrittäjien ja ammattilaisten lisäksi hevostalouden neuvontaa tarvitsevat uuden hevosenomistajat, jotka tarvitsevat perusneuvontaa hevosten hoitoon. Koulutus- ja infotilaisuudet sopivat tällaiseen neuvontaan erittäin hyvin, sillä näin saadaan siirrettyä nopeasti tietoa suurille ryhmille. Myös ammattilehdet ja internet ovat merkittävässä asemassa tiedonlähteenä.

5.3. Hevostalous maaseudulla ja maatiloilla

Hevostaloudella on huomattava merkitys maaseudulle ja maataloudelle. Hevostaloudella on jo merkittävä asema maaseudulla, sillä arviolta noin 15–20 % maaseudun liikevaihdosta tulee hevosten kasvatukseen, jalostukseen tai rehuntuotantoon liittyvästä maataloudesta tai yrityksistä. Lisäksi myös varuste- ja muulla hevostarvikekaupalla sekä ratsastuskouluilla ja hoitopalveluilla on suuri taloudellinen merkitys maaseudulla. (Eklund ym. 2007: 37.) Pussisen ym. (2007:19) tutkimuksen mukaan hevosalan yritystoimintaa harjoitetaan pääosin maatilojen yhteydessä. Maatilat, jotka harjoittavat hevosalan yrittäjyyttä, ovat tyypillisesti keskipinta-alaltaan keskimääräistä pienempiä. Riusalan ja Siirilän (2009: 41–42) tutkimuksen mukaan hevosityrittäjät toimivat muita maaseudun yrittäjiä ja maanviljelijöitä useammin ostetulla maatilalla. Hevosalan yrittäjät eivät toimineet Riusalan ja Siirilän tutkimuksessa useinkaan sukutilalla, vaan tila oli ostettu tai vuokrattu nimenomaan hevosalan yritystoimintaa varten. Maatalous oli tullut mukaan vasta myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi juuri heinäviljelyn muodossa.

Maatalouden rakennemuutoksen myötä hevosiin liittyvä yritystoiminta ja hevosrehujen tuotanto antavat maataloille varteenotettavia mahdollisuuksia (Hollmen & Mäenpää 2004: 2). Suomen talleista pääosa eli 80 % sijaitsee maaseudulla ja loput ovat sijoittuneet taajamiin tai niiden lähistölle. Suomessa maatalojen määrä on laskenut 1990-luvun 130 000 aktiivitalasta nykyiseen noin 80 000. Noin 8000 maatilalla pidetään hevosia, mikä vastaa 10 % osuutta kaikista tiloista. Maatilatallien osuus kaikista hevostalleista kasvaa sitä enemmän mitä pohjoisemmissa osissa Suomea tilannetta tarkastellaan. Tiloista noin puolella on vähintään kolme hevosta. Reilu kolmannes maatalojen hevosista ei ole tilan omassa omistuksessa olevia. Merkittävänä tuotantosuuntana hevosalaoutta pidettiin vuonna 2002 noin 2000 tilalla, kun vastaava luku vuonna 1990 oli vajaa tuhat. Hevosalaous on myös kasvava maataloilla harjoitettavan muun yritystoiminnan eli monialaisuuden ala. Hevostilat ovatkin ainoita kotieläintiloja, joiden määrä on kasvanut EU-jäsenyyden aikana. (Heiskanen ym. 2002: 21; Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2006: 31.)

Hevosalan yritystoiminta on sijoittunut kehittäin kaupunkien ympäristöön ja toiminta on ”vallannut” Suomessa kaikenlaiset alueet (ks. kuvio 11). Kaupunkitaajamissa sijaitsee hevosalan urheilutoiminta ja kaupungeissa ratsastuskoulut, koska ne ovat riippuvaisia kaupunkilaisharrastajista, mutta eivät tarvitse toimintaansa välttämättä kovinkaan suuria alueita. Mitä kauempana kaupungin keskustasta ollaan, sitä enemmän kehälle tyypillinen hevosyrittäjyys tarvitsee tilaa ja sitä vähemmän se on suoraan riippuvainen kaupunkien asiakasryhmistä. Hevosalaouden kasvu on sijoittunut viime aikoina erityisesti kaupunkien läheiselle maaseudulle. Suurten kaupunkien ympärille on muodostunut jo ns. ”hevoskehiä”. Tämä johtuu siitä, että hevosalaouden kasvun moottorina toimivat lähinnä kaupunkilaisnaiset. (Eklund ym. 2007: 38.)

Kuvio 11. Hevosyritysten ja -urheilun sijoittuminen maaseutu- ja kaupunkialueille (Emt. 22).

Taajamien läheisyydessä sijaitsevilla maatiloilla ja maaseutuyrityksillä on hyvä asema hevostalouden markkinoilla. Kaupungeissa ja taajamissa asuvien omistuksessa arvellaan olevan jo lähes 60 % hevoscannastamme. Näillä hevosenomistajilla ei ole mahdollisuutta pitää hevosiaan omissa talleissaan, joten he hyödyntävät hevosten hoitopalveluita tarjoavien yritysten ja maatilojen palveluita. Tätä kehitystä voidaan pitää mielenkiintoi-

senä, sillä kaupunkilaishevosenomistajat tarjoavat uusia mahdollisuuksia taajama-alueiden läheiselle maaseudulle, ydinmaaseudulle. Hevosenomistajille tarjottavat palvelut sijoittuvat lähinnä niin sanottuihin maaseututaajamiin, kun vastaavasti kauempana maaseudulla voidaan tuottaa kannattavasti rehuja. Myös hevoskasvatustoimintaa harjoitetaan pääasiassa maatilojen yhteydessä tai muutoin maaseudulla. Tästä on hyötyä, sillä hevoskasvatustallit ovat yleensä omavaraisia puitteiden ja rehuntuotannon osalta. (Heiskanen ym. 2002: 22–23, 29.)

Vaikka hevostalous on kasvanut etenkin suurten kaupunkien lähellä, ei voida sanoa, että hevostalous olisi voimissaan ainoastaan näillä alueilla, sillä myös kaukana Etelä-Suomesta sijaitsevat maalaiskunnat ovat hyötäneet kasvaneesta hevosharrastuksen suosioista. Tähän on syynä ensisijaisesti se, että maat ja maatilat ovat huomattavasti halvempia reuna-alueilla kuin kaupunkikeskuksissa. Matalampi hintataso onkin houkutelut monia hevosperheitä muuttamaan kaupungeista ydinmaaseudulle ja jopa harvaan asutulle maaseudulle. (Eklund ym. 2007: 38.) Lisäksi raviurheilu on perinteisesti ollut aina vahvasti osana maataloutta, mikä myös osaltaan selittää miksi muutkin kuin kaupunkialueet ovat hyötäneet hevostaloudesta. Kauempana kaupungeista sijaitseva maaseutu on hyötynyt hevostalouden kasvusta myös siten, että hevostalouden kasvun myötä on syntynyt ja syntyy edelleen tarvetta tuotannolliselle toiminnalle, jota harjoitetaan lähinnä maaseudulla ja erityisesti kaupungeista etäämmällä sijaitsevalla maaseudulla. Tällainen tuotannon muoto on esimerkiksi rehuntuotanto. Hevosten tarvitsema rehuala on 4–5 prosenttia koko maatalouden käytössä olevasta peltopinta-alasta. Rehuntuotanto on erinomainen erikoistumisvaihtoehto myös sellaisille maataloille, joissa hevosia ei ole lainkaan. Hevosten rehuntuotanto on lisäksi yksi vaihtoehto saada vähennettyä maatalouden ylituotantoa. (Heiskanen ym. 2002: 26.)

Paikallistasolla tallien omistajat sekä maanviljelijät voivat tehdä yhteistyötä monella eri saralla, kuten lantahuollossa, koneurakoinnissa sekä hevosreittien teossa. Maaseudulla on tärkeää ymmärtää se tosiasia, että hevostalous lisää maaseudun elinvoimaisuutta sekä maaseutuelinkeinojen monimuotoisuutta. Tämän takia erilaisten verkostojen luominen hyödyntää niin hevosyrittäjiä kuin maanviljelijöitä ja koko maaseutua. (Pussinen ym. 2007.)

5.4. Hevostalliyritykset

Kaikista hevostalleista useimmiten ratsastustallit harjoittavat päätoimisesti yritystoimintaa, kun taas ravivalmennus on usein pelkästään harrastustoimintaa. Hevoskasvatus on yleinen toimintamuoto sekä harrastusmielessä että yrityksissä, mutta yleensä se on kuitenkin sivutoimista. Hevosyrityksessä harjoitetaan tyypillisesti montaa eri toimintamuotoa. Usein esimerkiksi ravivalmennuksen ohessa on hevospasvatusta ja ratsastusyrityksissä ratsastustuntien pidon ohella tarjotaan ulkopuolisten hevosille hoitopaikkoja. (Emt. 18.)

Yritystoiminnan perustamisen taustalla on usein pitkään jatkunut hevosharrastus. Harrastustoiminnasta tulee yritystoimintaa tyypillisesti siinä vaiheessa, kun hevosten lukumäärä nousee yli kuuteen hevoseen. Harrastepohjaisuuden vuoksi hevostaloustoimintaan liittyy selkeästi työn mielekkyyden ja elämänlaadun arvostaminen, mikä saattaa joskus jopa ylittää taloudelliset tavoitteet. Hevosyrittäjyyttä voidaankin hyvin kutsua eräänlaiseksi elämäntavaksi ja kutsumusammattiksi. (Varkia ym. 2006: 190.)

Yritystoimintaa harjoitetaan yleensä aluksi sivutoimisesti, josta sitten mahdollisesti siirrytään päätoimiseen yritystoimintaan. Hevosalan yritysten määrä ei ole tarkkaan tiedossa, sillä Suomessa ei ole koottu koko maan kattavaa tallirekisteriä. Hevostietokeskuksen tutkimuksen mukaan vuonna 2001 Suomessa toimi liiketoiminnallisin periaattein 2 500 tallia kaikista Suomen 13 000 tallista. Vuoden 2005 hevostallien lukumäärään suhteutettuna talliyrityksiä oli noin 3 000. (Heiskanen ym. 2002: 19; Pussinen ym. 2007: 19.)

Pussisen ym. (2007: 67) tutkimuksen mukaan hevosalan yrityksissä on nähtävissä selviä eroja etenkin aloittamisajankohdassa, tallien sijainnissa ja yritysten liikevaihdossa. Kasvatustoiminta ja ravitoiminta liittyvät selkeimmin maatalouteen ja toiminnan perinteet ulottuvat vuosikymmenten taakse. Vastaavasti ratsastusyritykset sijoittuvat useammin kaupunkien läheisyyteen. Laajentamishalukkuutta on eniten uudemmilla yritystoiminnan muodoilla, kuten hevosten hoitopalveluyrityksillä ja matkailupalveluja tarjoavilla yrityksillä.

Yritysten omistama hevosmäärä riippuu siitä, mikä on yrityksen toimintamuoto. Kar-

sinapaikkoja ja valmennuspalveluja tarjoavissa yrityksissä on usein vain vähän hevosia omistuksessa, kun taas ratsastuskoulujen omistuksessa hevosia voi olla paljonkin. Puolella hevosalan yrityksistä on omistuksessaan vähintään 10 hevosta, kun näissä talleissa on keskimäärin 14 hevospaikkaa. (Emt. 19.)

Tallien sijainti lähellä asiakkaita muodostaa myös omat haasteensa yritystoiminnalle, koska kaikki ihmiset eivät toivo hevosia lähelle asuinpaikkaansa. Ristiriitoja syntyy helposti, kun eri näkökulmat kohtaavat toisensa. Haasteita ilmenee maankäytössä, hevosten liikkumisessa maastossa sekä ympäristökysymyksissä. Toisaalta on kuitenkin hyvä, että tallien ympäristöön ja olosuhteisiin kiinnitetään erityistä huomiota, koska tällöin pystytään lisäämään asiakkaiden viihtyvyyttä sekä hevosten hyvinvointia. Ratsastustoiminnan ja hevosten arvostukselle tekee hyvää, kun talliympäristö on laadukas ja siistissä kunnossa. (Pussinen ym. 2007: 34.)

6. HEVOSTALOUS MAATILOJEN UUTENA TOIMEENTULOMUOTONA ETELÄ-POHJANMAALLA

6.1. Etelä-Pohjanmaa tutkimuskohteena

Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tutkia maatiloja ja niiden hevostaloutta Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaaksi käsitetään tässä tutkimuksessa Etelä-Pohjanmaan maakunta. Noin 194 000 asukkaan Etelä-Pohjanmaan maakunta sijaitsee läntisessä Suomessa. Maakunta muodostuu 19 kunnasta, ja keskuskaupunkina on 56 000 asukkaan Seinäjoki (ks. kuvio 12). Etelä-Pohjanmaan pinta-ala on noin 14 000 neliökilometriä (Etelä-Pohjanmaan maakuntaportaali 2010a).

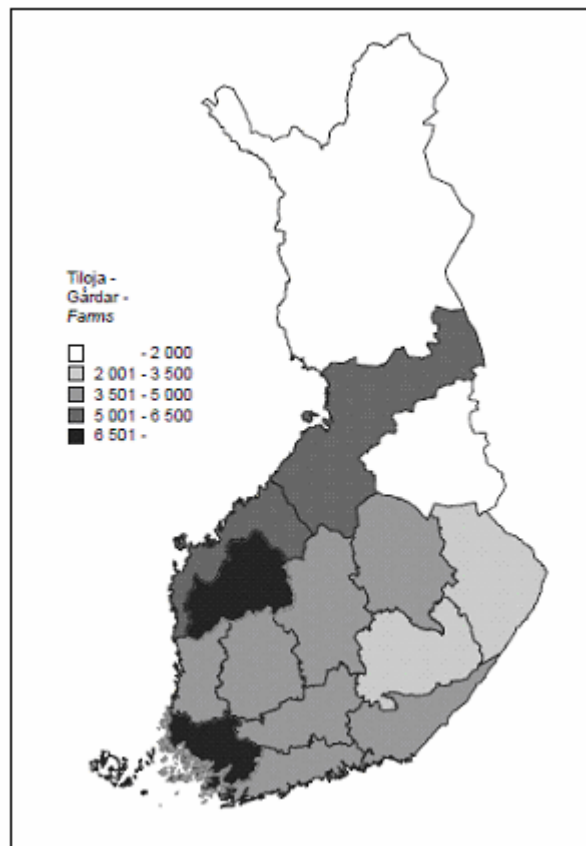
Kuvio 12. Etelä-Pohjanmaan kartta (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010c).

Etelä-Pohjanmaa on tunnettu erityisesti viljavasta maaseudusta ja yrittäjyydestä. Alueen elinkeinoista maa- ja metsätaloudella on keskimääräistä suurempi merkitys. Etelä-Pohjanmaan elinkeinorakenne poikkeakin koko maan elinkeinorakenteesta juuri alkutuotannon suuren osuuden vuoksi. Jalostus työllistää maakunnassa 28 % väestöstä, joka sekin on enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Vastaavasti palvelujen osuus on selvästi koko maan keskimääräistä tasoa alempana. Lisäksi Etelä-Pohjanmaan elinkeinotoiminnan erityispiirteenä on pienyritysten suuri määrä sekä niiden muodostamat alueelliset keskittymät lähinnä puu-, metalli- ja tekstiiliteollisuudessa. (Etelä-Pohjanmaan maakuntaportaali 2010a; Etelä-Pohjanmaan maakuntaportaali 2010b)

Eteläpohjalainen yrittäjyys on arvostettua ja yrittäjien määrä suhteessa työllisten määrään on Suomen kärkitasoa. Tästä huolimatta Etelä-Pohjanmaalla yritysten nettomäärän lisäys on alle maan keskitason. Lisäksi Etelä-Pohjanmaan yritykset ovat keskimääräiseltä kooltaan pieniä verrattuna koko maan yrityksiin, sillä niiden toimipaikkaa kohden laskettu henkilöstömäärä oli 2,8 eli Suomen maakunnista pienin vuonna 2008. Etelä-Pohjanmaalla oli vuoden 2008 lopulla noin 17 400 yritystoimipaikkaa. Kaupan alan yrityksiä on eniten valtaosassa Etelä-Pohjanmaan kuntia. Etenkin palvelusektorille on viime vuosina syntynyt uusia yrityksiä. Yritysten henkilöstömäärä oli vuonna 2008 noin 49 000 ja liikevaihto 9.31 miljardia euroa. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010a: 29; Etelä-Pohjanmaan liitto 2010b: 18.)

Etelä-Pohjanmaalla oli vuonna 2009 noin 7 200 maatilaa. Maatilojen määrä on ollut yleisen trendin mukaisessa laskussa, ja niiden määrä on vähentynyt vuoden 2000 jälkeen 20 prosenttia, mikä vastaa koko maan tasoa. Maataloudella on Etelä-Pohjanmaalla suurempi merkitys kuin Suomessa keskimäärin. Etelä-Pohjanmaalla maatilojen lukumäärä onkin Suomen korkeimpia (ks. kuvio 13). Vuonna 2005 Etelä-Pohjanmaalla oli noin 2600 monialaista tilaa. Lukumääräisesti monialaisia tiloja olikin Etelä-Pohjanmaalla eniten koko maassa. Monialaisten tilojen määrä kasvoi 2000-luvun alussa eniten Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaan monialaiset tilat olivat vuonna 2005 keskittyneet muun yritystoiminnan harjoittamisessa lähinnä palveluiden, teollisuuden ja alkutuotannon päätoimialoille. Esimerkiksi vuonna 2007 Etelä-Pohjanmaan maatalous tuotti noin yhdeksän prosenttia toimialan koko maan arvonlisäyksestä. Maa-

ja metsätalouden työpaikkaosuus oli vuonna 2007 Järviseudun seutukunnassa 16 prosenttia, joka oli maakunnan korkein. Osuus oli Seinäjoen seutukunnassa 8,3 prosenttia, joka oli vastaavasti maakunnan pienin. Kuitenkin Seinäjoen seutukunnan osuus oli noin kaksinkertainen koko maan tasoon verrattuna. Etelä-Pohjanmaalla maatalouden kehityksellä voidaan katsoa olevan laajat alueelliset vaikutukset muun muassa elintarviketeollisuuteen, rakentamiseen ja kauppaan. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010b: 19.)

Kuvio 13. Maatilojen lukumäärä TE-keskusalueittain (Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus 2009: 19).

Suhteutettuna kaikkien maatilojen määrään monialaisuus on tavallisinta Uudellamaalla, Lapissa ja Ahvenanmaalla. Vuonna 2005 Etelä-Pohjanmaa oli monialaisuuden suhteen hieman keskiarvon alapuolella. Etelä-Pohjanmaalla oli 2 596 monialaista tilaa, joka oli

33 % kaikista tiloista. Suomessa oli yhteensä 24 294 tilaa, joka oli 35 % kaikista tiloista. (Lith 2007.)

Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelmassa vuosille 2011–2014 arvioidaan maatalouden työpaikkamäärän supistuvan edelleen lähivuosina. Maatalouden merkitys tulee olemaan kuitenkin suurempi kuin maassa keskimäärin. Maatalouden mahdollisuuksina nähdään maatalouden tukipalveluiden ja niihin liittyvän yrittäjyyden kehittäminen sekä bioenergian ja tuulivoiman tuotanto. (Etelä-Pohjanmaan liitto 2010b: 20.)

Etelä-Pohjanmaan hevosjalostusliiton alueella on hevosia noin 5500 (Etelä-Pohjanmaan hevosjalostusliitto ry 2010). Valtakunnallisen kyselyn mukaan vuonna 2005 yleisin toimintamuoto Etelä-Pohjanmaalla oli hevoskasvatus. Yritystalleista 37 % aikoi laajentaa toimintaa vuoteen 2010 mennessä. Etelä-Pohjanmaalla oli lisäksi muuta maata enemmän kiinnostusta yritystoiminnan aloittamiseen.

Vuosina 2008–2009 Etelä-Pohjanmaalla toteutettiin hevosalan esiselvityshanke Sedu aikuiskoulutuksen ja ProAgrian yhteistyönä. Hankkeen tarkoituksena oli kartoittaa hevosalan koulutus- ja kehittämistarpeet. Esiselvityshankkeen päätavoitteena oli luoda hevosalan kehittämissuunnitelma tuleville lähivuosille. (Vekola & Vuoriluoma 2009: 13–14.)

Esiselvityshankkeen jälkeen maaliskuussa 2010 Etelä-Pohjanmaalla aloitettiin Etelä-Pohjanmaan hevosalan koulutushanke, jonka tarkoituksena on järjestää monipuolista koulutusta hevosalan toimijoille. Hanke kestää vuoden 2011 loppuun saakka. Koulutushankkeessa työskentelee kaksi opetus- ja hevosalan asiantuntijaa, jotka yhteistyössä järjestävät ja toteuttavat hevosalan koulutusta. Hankkeen kohderyhmänä ovat ravi- ja ratsutoimijat, hevosten kasvattaja, yrittäjät ja harrastajat. (Emt. 31.)

6.2. Tutkimusmenetelmät

Laadullinen tutkimus

Tieteelliset tutkimusmenetelmät jaetaan kvantitatiivisiin eli määrällisiin ja kvalitatiivisiin eli laadullisiin menetelmiin. Määrällisessä tutkimuksessa tutkimusaineistona ovat luvut tai muuttujat ja niiden tilastolliset yhteydet. Lähtökohtana ovat yleispätevät syy- ja seurauksen lait, ja tavoitteena on päätelmien teko havaintoaineiston tilastolliseen analysointiin perustuen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 139–140.) Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena ja tavoitteena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen käsitys tutkimuskohteesta. Lisäksi pyrkimyksenä on pikemminkin löytää ja paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia (totuus)väittämiä. (Alasuutari 2007: 38; Hirsjärvi ym. 2009: 161.)

Hirsjärvi ym. (2009: 137) suosittelevat, että tutkimusta suunnitteleva pohtisi sitä, mikä menettely tuo parhaiten selville käsiteltäviin ongelmiin. Lisäksi todetaan, että tutkijan tulee valita sellainen lähestymistapa tai metodi, jonka pätevydestä hän itse on vakuuttunein. Vakuuttumista voi auttaa jo tehtyjen tutkimusten lukeminen ja kriittinen tarkastelu sekä myös metodikirjallisuuteen tutustuminen.

Alasuutarin (2007: 39–48, 51) mukaan laadullinen tutkimus jakautuu kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Ensimmäisessä vaiheessa eli havaintojen pelkistämässä kiinnitetään huomiota siihen, mikä tarkasteltavassa aineistossa on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksen asettelun kannalta olennaista. Tällöin saadaan kokoon hieman hallittavampi määrä erillisiä raaka-havaintoja. Tämän jälkeen aineistoa karsitaan edelleen yhdistämällä havaintoja, jolloin saadaan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä. Näitä esimerkkejä tai näytteitä yhdistää esimerkiksi jokin yhteinen piirre tai sääntö, jotka tältä osin pätevät poikkeuksetta koko aineistoon. Toisessa vaiheessa, arvoituksen ratkaisemisessa, tuotettujen johtolankojen ja käytävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Näin pyritään siis selittämään ja ymmärtämään tutkittua ilmiötä. Arvoituksen ratkaisemista voidaankin kutsua ”ymmärtäväksi selittämiseksi”. Laadullisen analyysin

tavoitteena voidaan pitää sääntöjen ja sääntörakenteiden muotoilemista, jotka pätevät koko aineistoon.

Laadullisessa tutkimuksessa arvoilla on tärkeä rooli. Hirsjärvi ym. (2009: 161) mukaan tutkimuksenteossa arvot muovaavat väistämättä tutkijan tapaa ymmärtää tutkittuja ilmiöitä. Objektivisuus onkin lähes mahdotonta, koska tietäjä eli tutkija ja se, mitä tiedetään, kietoutuvat saumattomasti toisiinsa. Tutkimuksista saadut tulokset ovatkin aina vain ehdollisia selityksiä johonkin aikaan ja paikkaan rajoittuen.

Tapaustutkimus eli case-menetelmä

Tapaustutkimuksen perimmäinen tarkoitus on tehdä tapauksista ymmärrettäviä. Tapauksia voidaan tulkita vain niiden itsensä takia tai niitä voidaan käyttää esitutkimuksessa. Tapaustutkimuksen tehtävänä voi olla myös tietyn ilmiön kuvaaminen tai selittäminen. Tavoitteena voi olla tuloksien yleistäminen suhteessa muihin samankaltaisiin tapauksiin tai suhteessa tiettyyn akateemiseen keskusteluun. Tapaustutkimuksen tuloksena selviää vahvistaako tapaus jonkin tietyn teoreettisen väitteen pätevyyden vai mahdollistaako tapaus teorian kehittämisen edelleen. Teorian rooli ja tulosten yleistäminen limittyvätkin toisiinsa tapaustutkimuksessa. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007: 31.)

Tapaustutkimus (case study method) voi käsittää useita tutkimusmenetelmiä. Tästä syystä tapaustutkimusta ei ole perusteltua kutsua tutkimusmetodiksi vaan tutkimustavaksi tai -strategiaksi, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja menetelmiä. Empiiriselle tutkimukselle on tyypillistä käsitellä tapauksia. Tapaustutkimuksessa tapaus käsitetään kuitenkin erilailla. Kun esimerkiksi määrällisessä tutkimuksessa tapaus tarkoittaa tilastollista yksikköä, on tapaustutkimuksessa tutkimuskohteena useimmiten tapahtumakulku tai ilmiö. Tapaustutkimuksessa tarkastellaan siis varsin pientä joukkoa tapauksia, usein vain yhtä tiettyä tapausta. (Emt. 9.)

Tutkimuksen lähtökohtana yleensä on ilmiö tai tapaus, joka kiinnostaa tutkijaa. Tutkijalla on ilmiöstä usein jo aiempaa tietämystä, joten hän pystyy sen pohjalta muodostamaan alustavan tutkimusongelman. Ongelman selvittämiseksi tutkija kehittää täsmen-

täviä tutkimuskysymyksiä, jotka johtavat tutkijan erilaisten empiiristen aineistojen pariin. Tällöin tutkijan tulee miettiä myös sitä, miten tietty aineisto auttaa vastaamaan tutkimuskysymykseen. Olennaista on siis miettiä menetelmien käyttö suhteessa aineistoon ja aineiston keruu suhteessa tutkimuskysymykseen. Tapaus yhdistettynä tutkimuskohteeseen ja -kysymykseen määrittää sen, mitkä ovat keskeisiä aineistoja ja menetelmiä. Toisaalta myös tapauksen suhde tutkijan aiempaan tietämykseen ja tutkimusongelmaan määrittää tutkimuskohdetta ja tutkimuskysymyksiä. Tapaustutkimuksessa nämä syklit ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa; osa-alueet jalostuvat ja sitoutuvat toisiinsa. (Laine ym. 2007: 26.)

6.3. Tutkimusaineiston keruu

6.3.1. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Tutkimuksen tiedonkeruumenetelmää valittaessa tulee pohtia aina sen soveltuvuutta tutkimusongelmien ratkaisuun. Tiedonkeruumenetelmien valinnan tuleekin olla aina perusteltua. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu on ollut perinteinen menetelmä. Haastattelua voidaan pitää ainutlaatuisena tiedonkeruumenetelmänä, koska siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Tästä on sekä hyötyä että haittaa. Keskeisimpänä etuna voidaan pitää aineiston keruun joustavuutta tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen. Haastatteluaiheiden järjestystä on mahdollista säädellä ja myös vastauksien tulkinnalle on olemassa enemmän mahdollisuuksia kuin esimerkiksi postikyselyssä. Haastattelun avulla saadaan vastaajiksi mukaan yleensä ne henkilöt, jotka on suunniteltukin. Haastateltavien tavoittaminen jälkikäteen on mahdollista, jolloin voidaan tarvittaessa täydentää aineistoa tai tehdä esimerkiksi seurantatutkimusta. (Hirsjärvi ym. 2009: 204–206.)

Haastattelun valintaa tutkimusmenetelmäksi puoltaa se, että sen avulla ihminen voidaan nähdä tutkimustilanteessa subjektina, jolla on mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Kysymyksessä saattaa olla myös vähän tutkittu ja tuntematon alue tai tiedossa voi olla, että tutkimuksen aihe tuottaa vastauksia monitahoisesti ja moniin suuntiin tai tutkimuskohteena arat ja vaikeat asiat, jolloin haastattelu

on sopiva menetelmä. Haastattelun etuna on lisäksi se, että sen avulla voidaan jo haastattelun aikana selvittää saatavia vastauksia tai syventää niitä. (Hirsjärvi ym. 2009: 204–206.)

Toisaalta haastattelun hyvät puolet sisältävät myös ongelmia. Haastattelu vie aikaa. Lisäksi haastattelujen teko edellyttää huolellista suunnittelua ja kouluttautumista haastattelijan rooliin ja tehtäviin, mikä vie aikaa. Haastatteluun katsotaan sisältyvän myös monia virhelähteitä, jotka voivat johtua haastattelijasta tai haastateltavasta tai itse tilanteesta kokonaisuutena. Haastateltava voi esimerkiksi kokea haastattelutilanteen uhkaavaksi tai pelottavaksi, mikä osaltaan saattaa heikentää haastattelun luotettavuutta. Haastattelun luotettavuutta heikentää myös se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastateltava voi siis antaa tietyistä aiheista tietoa, vaikka tutkija ei sitä kysyisikään. Haastateltava voi esimerkiksi pyrkiä antamaan itsestään paremman kansalaisen kuvan kuin oikeasti onkaan. Haastatteluja tulkittaessa onkin syytä huomioda, että haastatteluaineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista, jolloin tulosten yleistämistä ei tulisi liioitella. Tutkittavat saattavatkin puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossakin toisessa tilanteessa. (Emt. 206–207.)

6.3.2. Haastattelukohteiden valinta

Tutkimukseen valittiin 5 hevostaloutta harjoittavaa maatilaa Etelä-Pohjanmaan alueelta. Haastateltaviin otettiin yhteyttä puhelimitse, jolloin sovittiin tarkempi haastatteluajan kohta. Mahdollisia haastateltavia etsittiin Internetin sekä Heves-hankkeen (Etelä-Pohjanmaan hevosalan esiselvityshanke) tietojen avulla. Näin kerätyistä potentiaalisista haastateltavista valikoitiin 5 lopullista haastateltavaa. Valintaperusteena oli mm. maatalan päätuotantosuunta (esimerkiksi viljatila tai kotieläintila), hevostalouden suuntautumisala (esimerkiksi täysihoidopalvelut, hevoskasvatus, ratsastustoiminta), hevostalouden aloittamisajankohta sekä tietenkin haastateltavan halukkuus osallistua haastattelututkimukseen.

Haastateltuja yrityksiä ei tässä tutkimuksessa nimetä, vaan ne esitetään kirjaintunneilla A-E.

6.3.3. Haastattelujen tekeminen

Tutkimushaastattelut ovat yhdenlaista keskustelua, jota haastattelija ohjaa. Tavoitteena on saada mahdollisimman luotettavia ja päteviä tietoja. Tutkimushaastattelu voidaan jaotella karkeasti kahteen ääripäähän; strukturoituun ja strukturoimattomaan haastatteluun sen mukaan kuinka tarkasti haastattelutilanne on säädelty ja suunniteltu valmiiksi jo etukäteen. Strukturoidussa eli lomakehaastattelussa haastattelu tapahtuu lomakkeen avulla, johon kysymykset on muotoiltu ja esittämisjärjestys määrätty jo ennalta. Toista ääripäätä edustaa strukturoimaton eli avoin haastattelu, joka on täydellisen vapaa haastattelu. Haastattelijalla on tällöin mielessään vain tietty aihe tai alue ja keskustelu käydään tämän aihepiirin sisällä vapaasti rönsyillen. Lomakehaastattelu on suhteellisen helppo ja yksinkertainen tapa sen jälkeen, kun kysymykset on saatu laadittua ja järjestettyä. Avoin haastattelu on haastavampi menetelmä, koska se vie enemmän aikaa ja se vaatii haastattelijalta enemmän taitoja, koska haastattelijan tulee ohjata tilannetta kiinteän rungon puuttuessa. (Hirsjärvi ym. 2009: 207–209.)

Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Tälle haastattelumuodolle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Emt. 208.) Tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään haastattelumuotona teemahaastattelua, joka antoi haastattelutilanteelle joustavuutta, mutta joka kuitenkin tarjosi selkeän rungon haastattelukysymyksille ja haastattelun etenemiselle.

Haastattelut suoritettiin keväällä 2009 Etelä-Pohjanmaan alueella. Haastateltavina olivat joko isäntäpari yhdessä tai toinen puolisoista. Toisen puolisoista ollessa haastateltavana, oli kyseessä yleensä se osapuoli, joka vastasi hevostaloudesta maatilalla. Yhdessä tapauksessa näin ei ollut, vaan haastattelun antoi tilan isäntä, joka kuitenkin oli myös keskeisesti mukana hevostaloudessa. Kaikki haastattelut suoritettiin haastateltavien tiloilla.

Haastattelut seurasivat suurimmaksi osaksi laadittua haastattelurunkoa (liite 1). Haastattelurunko toimitettiin haastateltaville etukäteen sähköpostitse, jotta haastateltavat ehtivät tutustua ennalta haastattelun sisältöön. Haastattelut suoritettiin haastateltavien kotiloilla ja ne nauhoitettiin.

Tallennettu laadullinen aineisto on useimmiten tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi sananasaisesti eli litteroida. Aineiston litteroiminen on yleisempää kuin päätelmien tekeminen suoraan äänitteistä. Litterointi voidaan tehdä joko koko kerätystä aineistosta tai valikoiden esimerkiksi teema-alueiden mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009: 222.) Tässä tutkimuksessa haastattelut litteroitiin valikoiden teema-alueiden mukaisesti.

6.3.4. Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta tästä huolimatta tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tästä syystä tutkimuksissa on syytä arvioida tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan yleensä reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden kautta. Reliabiliteetti tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, joka tarkoittaa tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Tutkimustuloksia voidaan sanoa reliaabeleiksi, jos esimerkiksi kaksi arvioijaa päätyy samanlaiseen tulokseen tai jos samaa henkilöä tutkittaessa useamman kerran, saadaan sama tulos. Validiteetti vastaavasti tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija kuvittelee tutkivansa. Esimerkiksi kyselylomakkeiden kysymyksiin saadaan vastaukset, mutta vastaajat ovat saattaneet käsittää kysymykset toisin kuin tutkija on tarkoittanut. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetti ja validiteetti ovat saaneet erilaisia tulkintoja. Käsitteet saatetaan kytkeä kvantitatiiviseen tutkimukseen, jonka piirissä nämä termit ovat syntyneetkin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa näitä käsitteitä pyritään usein välttämään. (Emt. 231–232.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee kaikkia vaiheita, joten aineiston tuottamisen olosuh-

teet tulisi kertoa mahdollisimman selvästi ja totuudenmukaisesti. Myös tulosten tulkintaan pätee samaa tarkkuuden vaatimus. Tutkijan olisi kerrottava, millä perusteella hän esittää tulkintoja ja mihin hän päätelmänsä perustaa. Tämän suhteen lukijaa auttaa esimerkiksi se, että tutkimuselosteita täydennetään haastatteluotteilla tai muilla autenttisilla dokumenteilla. (Hirsjärvi ym. 2009: 232–233.)

Tämän tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi pyrittiin haastattelurunko suunnittelemaan mahdollisimman toimivaksi ja haastattelukysymykset selkeiksi. Haastattelurunkoa testattiin aluksi yhdellä yrittäjällä. Tutkimuksen luotettavuutta on pyritty lisäämään myös kuvaamalla tutkimuksen toteutusta mahdollisimman tarkasti. Lisäksi tutkimuksen keskeiset käsitteet on pyritty määrittelemään mahdollisimman tarkasti ja säilyttämään niiden sisältö samana tutkimuksen alusta loppuun saakka. Tutkimuksen luotettavuutta on lisätty myös käyttämällä mahdollisimman monipuolista ja luotettavaa lähdeaineistoa sekä vertaamalla tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia muiden tutkimuksien tuloksiin.

6.4. Tutkimustulokset

6.4.1. Case-tapausten kuvaus

Tutkimukseen haastateltiin kuutta hevostalouteen suuntautunutta maatilaa. Haastateltavat tilat sijaitsevat kaikki Etelä-Pohjanmaan alueella suhteellisen lähellä maakuntakeskusta. Yritykset valittiin kirjoittajan omalla harkinnalla. Tarkoituksena oli saada kokoon mahdollisimman edustava otos Etelä-Pohjanmaan maataloilla harjoitettavasta hevostaloudesta. Keskeisenä kriteerinä oli se, että hevostaloutta harjoitettiin maatilalla maatalouden ohessa tai että hevostalousyritys sijaitsi tilalla, jossa oli aikaisemmin harjoitettu maataloutta. Kaikilla tiloilla harjoitettiin hevostalouden lisäksi edelleen maataloutta. Yhdellä tilalla maatalouden osuus oli kuitenkin erittäin pieni, ja tarkoituksena olikin viljellä maita vain oman tallin hevosten rehuntuotantoon.

Case A harjoittaa maatilallaan sivutoimisesti hevostaloutta. Maatilan päätuotantosuunta on vuohenmaidontuotanto ja lisäksi tilan emäntä harjoittaa kenneltoimintaa. Tila on hankittu sukupolvenvaihdoksella vuonna 2001, jota ennen isäntäparilla oli jo ollut oma

maatila vuodesta 1996 lähtien. Maatilalla on omaa maata 18 hehtaaria ja metsää 40 hehtaaria. Lisäksi tilalla on noin 10 hehtaaria vuokramaita. Vuohia tilalla on noin 250–300 ja hevosia vaihtelevasti noin 10 kappaletta. Emäntä on hankkinut ensimmäisen hevosen vuonna 1997, mutta varsinainen hevostalous on aloitettu 2000-luvun puolivälissä. Hevostalous keskittyy tilalla suomenhevosten kasvatukseen ravipuolelle. Lisäksi harjoitetaan jonkin verran myös ravivalmennusta.

Case B on noin 50 hehtaarin kokoinen maatila, jossa harjoitetaan viljanviljelyä ja heinäntuotantoa. Maatilalla on aloitettu hevostalouden ammattimainen harjoittaminen vuonna 2006. Hevostaloudessa tila on suuntautunut täysihoitopalveluiden tarjoamiseen pääasiassa ratsuhevosille. Tilalla on aikaisemmin harjoitettu myös koneyrittäjyyttä ja rakennusalan toimintaa, mutta niistä on ajanpuutteen vuoksi luovuttu. Maatila on hankittu vuonna 2003 sukupolvenvaihdoksella.

Case C on maatila, jossa harjoitetaan päätuotantosuuntana heinäntuotantoa. Hevostalous on liitännäiselinkeino, joka painottuu täysihoitopalveluiden tarjoamiseen. Maatilalla asuu nelihenkinen perhe, johon kuuluu isäntäparin lisäksi ala-asteikäiset lapset. Isäntäpari käy maatilan ulkopuolella töissä. Maatilalla on 31 hehtaaria peltoa ja 20 hehtaaria metsää. Hevosia on tallissa 12 kappaletta. Maatila on hankittu 70-luvulla sukupolvenvaihdoksella ja vuonna 2002 ostettiin 8 hehtaarin kokoinen naapuritila, jossa hevostaloutta tällä hetkellä harjoitetaan. Hevostalous on aloitettu tilalla harrastuspohjaisesti vuonna 2002, mutta vuonna 2005 toiminta muuttui enemmän ammattimaiseksi. Tilalla on aikaisemmin harjoitettu sikataloutta.

Case D on maatila, jonne muutti ensimmäinen hevonen vuonna 1999. Hevostalous on tilalla varsinaisesti aloitettu vuonna 2000. Hevostalous ei ole tilalla kuitenkaan tällä hetkellä päätuotantosuuntana, vaan naudanlihantuotanto. Lisäksi tilalla harjoitetaan koneurakointia ja lisätuloja hankitaan myös tekemällä noin parille kymmenelle maatilalle esimerkiksi EU-tukihakemuksia ja muita vastaavia maatilan kirjanpitoitöitä. Tilan isäntä käy myös tilan ulkopuolella töissä. Tilalla harjoitetaan ravihevosten kasvatusta sekä ravivalmennusta. Tilalla on omaa peltoa 70 hehtaaria ja vuokramaita 100 hehtaaria. Lisäksi tilalla on 80 hehtaaria metsää. Maatilalla on emolehmiä 20–30 ja nuoria teuras-

nautoja 50–60. Hevosia tilalla on noin 30. Maatila on isännän kotitila, johon on tehty sukupolvenvaihdos vuonna 1976.

Case E on hevostalousyrittäjä, joka on keskittynyt ratsastuskoulutoimintaan sekä tallipaikkojen vuokraukseen. 30 hehtaarin kokoinen tila on ostettu vuonna 1970 perikunnalta. Ennen tilakauppoja tilalla oli lehmiä vuoteen 1967 asti, mutta tämän jälkeen on tilan suuntautunut heti ammattimaisesti hevostalouteen. Haastatteluhetkellä tilalla oli yhteensä 47 hevosta. Yritys toimii oman perheen voimin. Yrityksen perustajaisäntäpari on tällä hetkellä eläkkeellä, mutta lapset ovat jatkaneet yritystoimintaa.

Case F on viljanviljelytila, jossa hevostaloutta harjoitetaan liitännäiselinkeinona. Tilalla on ollut hevosia lähes aina, mutta vuodesta 2002 lähtien toiminta on muuttunut harrastuspohjaisesta toiminnasta enemmän ammattimaiseksi. Tilalla kasvatetaan suomenhevostarvureita sekä vuokrataan muutamaa tallipaikkaa ulkopuolisille. Tilalla oli haastatteluhetkellä omia hevosia viisi ja tallivuokralaisia oli toiset viisi kappaletta. Maatila on hankittu sukupolvenvaihdoksella vuonna 1974. Tilalla on ollut aikaisemmin myös lehmiä, sikoja ja lampaita, mutta niistä on luovuttu erinäisistä syistä. Tilalla on omaa peltoa 100 hehtaaria ja vuokramaita 20 hehtaaria. Metsää tilalla on 200 hehtaaria.

Seuraavaksi analysoidaan haastatteluaineistoa aihealueittain. Käsittely poikkeaa kuitenkin jonkin verran haastattelurungon aiheyhmittelystä.

6.4.2. Maatalous haastateltavilla tiloilla ja haastateltavien mielipiteet maatalouden harjoittamisesta

Tilalla A harjoitettava vuohenmaidontuotanto toimii vakaalla pohjalla. Aikaisemmin tilalla on ollut lampaita, mutta lammastalouden huonommat tulot ja suuremmat työhuiput vuohitalouteen verrattuna saivat tilan vaihtamaan lampaat vuohiin. Vuohitaloudessa tulot jakaantuvat lammastaloutta tasaisemmin.

”Kyllähän, kun mä jäin töistä pois, niin kaikki piti mua hulluna, kun multa lähti 53 litraa maitoa meijeriin ensimmäisen kerran, mun maitotili oli maistaakseni ensimmäinen oliko 150 markoissa.” (Case A)

Tilalla panostetaan vuohitalouteen, koska viljanviljelyyn ei tilalla haluta keskittyä alueen korkean maanhinnan vuoksi. Vuohitalouden tulevaisuus riippuu täysin maidon pääostajasta ja sen kehityksestä. Tällä hetkellä näkymät ovat kuitenkin hyvät.

Tilalla B on päätuotantosuuntana ollut aikaisemmin viljanviljely. Viljanviljelyn ei koeta olevan tilalla tarpeeksi kannattavaa, että siihen kannattaisi enemmän panostaa. Ratkaisuna tähän tilalla on siirrytty hevosten täysihoitopalvelujen tarjoamiseen sekä heinäntuotantoon. Tällä hetkellä vilja- ja heinäpinta-alat ovat suurin piirtein samankokoiset. Tarkoituksena on kuitenkin siirtyä yhä enemmän heinäntuotantoon. Lisäksi panostetaan hevostalouteen, jonka status on maatilalla merkittävä.

”Sitten siihen haluttiin leventää niinku tätä maataloutta, kun tää viljely on aika kapia-alaista tuoton puolesta ja sitten tää on eläinalana oikeastaan ainut sellanen, että pystyit määrittelemään sen hinnan.” (Case B)

”Heinään siirrytään. Heinäpinta-ala kasvaa koko ajan ja ollaan lähdetty siihen lakeuden laatuheinärenkaaseen, että sitäkin kautta siirrytään heinäntuotantoon ja sitä kehitetään.” (Case B)

Tilalla C on osa viljelysmaista vuokrattuna pois omasta käytöstä. Itsellä käytössä oleva maa on heinäntuotannossa. Tilalla harjoitetusta sikataloudesta on luovuttu jo viisitoista vuotta sitten. Tilalla ryhdyttiin pohtimaan maataloustuotannon laajentamista vuonna 2002, kun isäntäpari osti naapuritilan itselleen. Ostotilan tyhjillään oleville rakennuksille alettiin pohtia käyttötarkoitusta ja loppujen lopuksi päädyttiin hevostalouden aloittamiseen. Tätä myöten on myös hevosheinäntuotanto tullut mukaan tilan toimintaan. Maatalouden osalta tilalla aiotaan myös tulevaisuudessa panostaa heinäntuotantoon. Perinteisen maatalouden tulevaisuus näyttää hataralta tilan emännän mukaan, eikä isäntäpari halua kovin paljoa lapsiaan kannustaa maatalousalalle. Emäntä kuitenkin uskoo ja toivoo, että jossain vaiheessa pienimuotoisempi maataloustuotanto voisi tulla jälleen kannattavaksi. Sukupolvenvaihdosta ei ole tilalla tulossa vielä hetkeen. Tilalla C tulonmuodostus koostuu monista eri lähteistä. Tila onkin vahvasti monialainen. Tilalla isän-

täpari käy kumpikin ulkopuolella töissä. Tämän lisäksi tuloja tulee asuntojen ja kar-sinapaikkojen vuokrauksesta sekä heinäntuotannosta ja metsätaloudesta.

”No eka me mietittiin, että mitä me tehdään sen ulkorakennuksen kanssa niin sikoja elik-kä sateliittisikalaa, mutta se olis vaatinu aika paljon lainaa ja miehen olis pitäny jäädä töistä kokonaan. Kumpikin, kun ollaan kuitenkin ulkopuolella töissä ja sitten mä rupesin laskemaan kustannuslaskelmia että siellä oli melko hyvä porsaan hinta, mutta sitten mä muutin niitä, niin ei se näyttänykkää enää niin hyvältä ja sitten ei uskallettu siihen läh-teä.” (Case C)

”Meillä tulee pienistä tuloista nää, että vähä vuokratuloja, vähä pelloilta, heinästä, hevosista, metsästä ja meidän päivätöistä, että jos joku kaatuu, niin siitä kyllä selviää, mutta kun se maatalous on tällä hetkellä sitä, että jos on sikala ja se kaa-tuu, niin sitten menee kaikki.” (Case C)

Tilalla D maataloustoiminta keskittyy edelleen naudanlihantuotantoon. Naudanlihantuotantoa on supistettu, mutta se on edelleen tilan päätuotantosuunta. Tilalla oli aikaisemmin nautoja noin 250–300, mutta määrää haluttiin pienentää työmäärän vähentämiseksi. Tilalla päädyttiin siihen, että nautoja kannattaa pitää vain sen verran, että tukimäärät täyttyvät. Tilalla on edelleen jonkin verran uskoa maatalouteen. Naudanlihantuotantoa tullaankin jatkamaan tilalla ainakin niin kauan kuin nykyinen isäntäpari on tilalla pää-täntävallassa. Tilan C tavoin myös tilalla D tulot koostuvat monista eri lähteistä. Maataloustuotantoon kuuluvat naudanlihantuotanto sekä hevosten kasvatus. Lisäksi isäntäpa-rilla on osakeyhtiö, jonka toimialoihin kuuluu tilan ravihevosten valmennus sekä ko-neurakointi. Näiden tulonlähteiden lisäksi isäntä käy tilan ulkopuolella töissä ja isäntä-pari täyttää noin parille kymmenelle tilalle EU-tukihakemukset ja tekee muita vastaavia maatilan kirjanpitoitöitä.

”Se peruste, minkä takia on hevosia, niin meillä on tosi paljo tuollasia kivisiä huonoja maita, niin hevosia pystytään siellä laiduntamaan, kun niitä on lisäksi niin paljo helpompi siirtää.” (Case D)

Tilalla E on siirrytty hevestalouden harjoittamiseen jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Ti-lalla oli lehmiä vuoteen 1967 asti. Syynä oli tilatankkien yleistyminen. Meijerit kannus-tivat ja painostivat tiloja siirtymään tilatankkien käyttöön, mutta tilalla D siirtyminen ei olisi ollut täysin yksinkertaista. Tilalle johti huono tie, joka ei olisi kestänyt maitoauto-je n kulkemista. Tilalle johtava tie olisi pitänyt peruskorjata, mutta kun tähän ei haluttu

lähteä, päätettiin maidontuotanto tilalla lopettaa. Lehmistä luopumisen jälkeen tilalla oli vielä kanoja muutaman vuoden ajan. Kun tilalle tulivat ensimmäiset hevoset vuonna 1968, ei tämän jälkeen perinteisellä maataloudella ole ollut enää kovin suurta merkitystä tilalla. Toki merkitystä on sen verran, että tilan hevosille pystytään tuottamaan rehut omilta pelloilta, eikä näin ollen tarvitse turvautua ostorehuihin. Myytäväksi maataloustuotteita ei kuitenkaan riitä.

Tilalla F maatalous ja viljanviljely ovat keskeinen tulonlähde. Tilalla on panostettu viljanviljelyyn, koska tilan keskeisen sijainnin vuoksi laajamittaisen kotieläintalouden harjoittaminen ei olisi mahdollista. Suunnitelmissa on ollut sijoittaa kotieläintuotanto sivummalle erilliseen yksikköön, mutta tähän ei ole kuitenkaan päädytty. Tilaa voidaan pitää monialaisena maatilana, koska viljanviljelyn lisäksi tuloja tulee hevostaloudesta sekä vuokra-asuntojen vuokraamisesta. Tilan F isäntäpari ja heidän lapsensa omistavat osakeyhtiön, joka on keskittynyt asuntojen vuokraamiseen.

6.4.3. Liiketoimintaideat

Toiminta-ajatusta ja liikeideaa pidetään tärkeänä edellytyksenä menestyvän maaseutuyrityksen perustamiselle. Alkavalla maaseutuyrittäjällä tai liiketoiminnan harjoittajalla tulisi olla selkeä toimintamalli, josta voidaan hahmotella yrityksen toiminta-ajatus. Hyvin tehdyillä suunnitelmilla voidaan madaltaa yrittäjäksi ryhtymisen kynnyksiä ja vähentää oleellisesti eteen tulevia riskejä. Kun toiminta-ajatuksista lähdetään muokkaamaan yksityiskohtaisempaa ja jäsentyneempää kuvaa liiketoiminnan menestystekijöistä, voidaan puhua liikeideasta. Liikeidea kuvaa tietyn yrityksen tapaa toimia tehokkaasti ja kannattavasti. Toimivan liikeidean taustalla on ajatus hyödyntää ylivoimaista osaamista jollakin tai joillakin yritystoiminnan osa-alueilla, jolloin liiketoiminta muodostuu kokonaisuudessaan kannattavaksi. (Heinonen & Järvinen 1996: 52, 57.)

Kaipasen, Ryökkään & Liukkosen (1990: 43) tutkimuksen mukaan maanviljelijöiden idea ryhtyä tuottamaan juuri tiettyä tuotetta tai palvelua on usein keksitty itse. Tällöin liiketoimintaidea on muodostunut omien havaintojen ja ajattelun tuloksena. Usein idean

taustalla voi olla myös harrastus, josta on haluttu synnyttää itselle toimeentulon lähde. Maanviljelijöiden liiketoimintaidean merkittävänä lähteenä olivat tutkimuksessa myös suhdeverkostot, jotka muodostuivat lähinnä sukulaisista ja tuttavista.

Akseli (1995: 71) toteaa, että päätökset maatalouden ulkopuolisen elinkeinotoiminnan kokeilemisesta ovat usein suhteellisen nopeasti tehtyjä. Virittyminen uusien liiketoimintaideoiden etsimiseen on saattanut viedä paljon aikaa, mutta toiminta aloitetaan usein varsin pian liiketoimintaidean keksimisen jälkeen. Akselin tutkimuksessa kaikkien tutkittujen maataloustuottajien siirtyminen maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan oli aloitettu varovasti. Uutta yritystoimintaa oli ensin kokeiltu pienimuotoisesti maatalouden sivuelinkeinona ja vasta liiketoimintaidean kypsyttyä ja osoitettua kannattavuutensa oli toimintaa asteittain laajennettu.

Haastateltavilla tiloilla ei ole ollut täysin selviä liiketoimintaideoita toimintaa aloitettaessa. Kyseessä on monesti ollut esimerkiksi pitkäaikainen haave hevostalouden aloittamisesta tai hevosharrastus. Liiketoimintaideat ovat usein kehittyneet toiminnan myötä. Tilalla A liiketoimintaidea oli sikäli tiedossa ja suunniteltu, että hevostalouden aloittaminen oli ollut pitkään tilan emännän haave. Hevostalouden aloittamisen jälkeen liiketoimintaidea on edelleen vahvistunut ja selkeytynyt.

”Ei, kyllä se oli selvät sävelet. Ja kyllä mä oon aina aatellu sitä, että mä haluan muuttaman hyväasukusen hevosen ja se on ollu sellanen haave, pitkäaikainen haave. Nyt nuo on niinku hyväasukusia nuo kaikki tammot.” (Case A)

Tilalla B liikeidea oli aika lailla valmiiksi mietitty ja harkittu. Kyseessä olivat niin mittavat alkuinvestoinnit, että tilalla oli pakko pohtia, mitä tullaan tekemään, kenelle tehdään ja miksi tehdään. Lisäksi paikkakunnalla tuntui olevan ratsuhevosten täysihoidon palveluille kysyntää, joka myös vahvisti toiminnan aloittamista.

”Kyllä se niinku oli jo oikeastaan aika valmiiksi mietitty liikeidea, että aika kauan mietittiin tätä, että ei se niinku ollu hetken mielijohde. Sitten se oli toki otollinen aika paikkakunnalle ja TE-keskukselta, kun haettiin avustukset ja ne oli myötämielisiä, niin se oli niinku lopullinen pomsahdus sitten.” (Case B)

Tilalla C ei ollut valmiiksi varsinaista liiketoimintaideaa, vaan se syntyi pitkälti toiminnan myötä. Tilalla C erityisesti isäntä halusi laajentaa hevostaloutta emännän aluksi hieman vastustaessa. Jälkeenpäin emäntä on kuitenkin hyvin tyytyväinen tilanteeseen, koska tällä hetkellä hevostalous on tilalla sopivan kokoista. Pienempi toiminta ei olisi järkevää, koska se sitoo yrittäjiä samalla tavalla kuin isompi toiminta, muttei kuitenkaan ole yhtä tuottava. Toisaalta tilalla ei pystyittäisi hoitamaan suurempaa toimintaa nykyisellä työmäärällä.

”Ehkä mä olisin halunnu alun perin jättää sen aika pieneksi, mutta enää en, mä tykkään tästä, mutta tuota sitten mies rupes, että pistetään karsinoita tuonne, tuonne ja tuonne, että minä toppuuttelin, mutta onneksi, nyt siinä on niinku jotain ideaa, että se olis muuten sitonu kauheesti ja pyöriny pienesti, niin ei se olisi ollu järkevä tai kiva juttu.” (Case C)

Tilalla D alkuperäisenä liikeideana oli kasvattaa lämminveriravureita ja myydä varsoja. Liikeidea on kuitenkin muuttunut toiminnan myötä, koska varsat eivät menneet toivotulla tavalla kaupaksi. Ravivalmennus aloitettiin tilalla, kun omat kasvatit kasvoivat valmennusikään. Liiketoimintaidea on sikäli muuttumassa, että tilalla tullaan siirtymään entistä enemmän suomenhevosravureiden kasvattamiseen ja lämminveristen osuutta tilalla tullaan vähentämään.

”No se valmennus tuli toiminnan myötä, että tarkoituksena oli, että vain varsotetaan tammoja ja myydään varsoja, mutta se valmennuspuoli tuli niinku pakon sanelemana.” (Case D)

Tilalla E ei ollut minkäänlaista valmista liiketoimintaideaa toimintaa aloitettaessa. Kiinnostus hevosia kohtaan sai kuitenkin aloittamaan toiminnan ja kehittämään sitä laajemmaksi. Tilalla F liiketoimintaideana oli aluksi vain suomenhevosravureiden kasvattaminen, mutta koska tallissa oli muutama tyhjillään oleva karsina, aloitettiin tilalla myös tallipaikkojen vuokraustoiminta. Koska tallipaikoille on ollut kysyntää, on tätä toimintaa jonkin verran laajennettu.

6.4.4. Yrittäjäksi ryhtymisen yleiset taustatekijät sekä henkilötekijät

Taustatekijöillä on Huuskosen (1992: 65) mukaan keskeinen vaikutus yritystoiminnan aloittamiseen. Taustatekijät vaikuttavat sosiaaliseen ja ammatilliseen lähtötilanteeseen sekä käytettävissä oleviin resursseihin ja muihin edellytyksiin aloittaa yritystoiminta. Taustatekijät vaikuttavat erityisesti henkilön taloudellisiin resursseihin. Esimerkiksi erot sosiaalisissa ja maantieteellisissä taustoissa voivat vaikuttaa varallisuuteen ja mahdollisuuden saada pääomaa aloitettavalle yritystoiminnalle.

Ikä

Haastatellut edustavat varsin laajasti eri ikäluokkia. Haastateltavien maatalojen isäntäparit olivat haastatteluhetkellä iältään 35–66-vuotiaita. Viljelijöiden keski-ikä on tukeasaaneilla tiloilla 50,7 vuotta (Niemi & Ahlstedt 2009: 18). Hevoskasvatusta harjoittavien keski-ikä oli Pussisen ja Thunebergin (2010: 23) tutkimuksessa korkeahko 52 vuotta. Ratsastustalliyrittäjät olivat samaisen tutkimukseen mukaan keskimäärin 44-vuotiaita, kuten myös ravivalmentajat sekä hevosten hoitopalveluita tarjoavat yritykset keskimäärin. Hevostalouden ammattimaisen harjoittamisen aloitettaessa isäntäparit olivat iältään 24–55-vuotiaita. Hauta-ahon (1990: 145) mukaan yritystoiminta aloitetaan usein 25–40 vuoden iässä. Hauta-ahon tutkimuksessa 67 % aloitti yritystoiminnan tällä aikavälillä ja loput yli 40 ikävuoden ikäisinä. 25–40 vuoden ikäisinä yrittäjyyttä harkitseva on saavuttanut riittävän ammattitaidon, kokemuksen ja itseluottamuksen. Taloudellinen ja sosiaalinen sitoutuminen yritystoimintaa ei ole kuitenkaan tässä iässä vielä niin suurta kuin myöhemmällä iällä. (Huuskonen 192: 61.)

Perhe, perhetausta ja elämäntilanne

Akselin (1995: 35) mukaan huomattava osa yrittäjistä tulee yrittäjäperheistä. Vaikutus perustuu Huuskosen (1992: 64) mukaan toisaalta sosiaalistumiseen ja toisaalta käytännön kokemukseen, jonka perheen yrityksestä saa. Varhaisten yrittäjäkokemusten lisäksi kotioloilla on vaikutusta yrittäjäksi ryhtymiseen myös toista kautta. Useissa yrittäjyydetutkimuksissa on todettu, että yrittäjäperheessä tai yrittäjämyönteisessä yhteisössä kasvaminen vaikuttaa henkilön arvoihin, asenteisiin ja uskomuksiin lisäten yrittämistä tu-

ta. Maanviljelijöiden yrittäjyyspäätöksissä perheen merkitys voi korostua, koska perinteisen maatalouden jättäminen todennäköisesti muuttaa olennaisesti koko perheen arkipäivää. Muut perheenjäsenet todennäköisesti osallistuvat yrityksen toimintaan, jolloin heidän käsityksensä yrittäjyydestä ovat ratkaisevan tärkeitä. Toisaalta perheeseen liittyvät tekijät, kuten esimerkiksi lasten koulunkäynti ja ystäväpiiri, saattavat osaltaan selittää sitä, miksi yritys perustetaan nimenomaan maaseudulle. Usein myös elämäntilanne vaikuttaa yritystoiminnan aloittamiseen. (Akseli 1995: 35.)

Haastateltavien perhetaustat olivat lähinnä maanviljelijätaustaisia. Tämä voidaan käsitellä nykyisten tulkintojen mukaan yrittäjätaustaksi, koska maatalous käsitetään nykyään yhä enemmän yritystoiminnaksi. Myös elämäntilanne näytti vaikuttavan yritystoiminnan aloittamiseen. Toimeentulo haluttiin hankkia kotoa, koska esimerkiksi lasten hoito oli tällöin helpompaa.

”Vaimo oli kyllästynyt, kun oli vakityöpaikka ja kun siinä oli niin pitkät päivät ja pienet lapset kotona niin ei oikein sopinu siihen yhtälöön.” (Case B)

Koska tässä tutkimuksessa tutkitaan maatilojen hevostaloutta, voidaan olettaa, että myös sillä on vaikutusta, millainen kosketus viljelijöillä on ollut hevosiin. Etelä-Pohjanmaa on tunnettua hevosaluetta, joka on keskittynyt erityisesti hevoskasvatukseen ja ravivalmennukseen. Näin ollen on todennäköistä, että Etelä-Pohjanmaalla on päästy kosketuksiin hevosten kanssa keskimääräistä suuremmalla todennäköisyydellä, jolloin kiinnostus hevosia kohtaan on syntynyt. Etelä-Pohjanmaa luetaan kuuluvaksi Väli-Suomen alueeseen, jossa hevoset ovat maatiloilla yleinen näky. Väli-Suomessa 75 % talleista sijaitsee maatiloilla (ks. taulukko 3).

Taulukko 3. Maatilatallien ja niillä olevien hevosten jakautuminen eri alueilla (Heiskanen ym. 2002: 22).

	Hevosia maatiloilla	Maatiloja, joilla hevosia	Talleja Suomessa
Etelä-Suomi	17 210	3 530	6 900
Väli-Suomi	15 240	3 620	4 800
Pohjois-Suomi	3 330	805	1 300
Koko maa	35 800 (61 % hevosista)	8 000 (62 % talleista)	13 000 (kaikki tallit)

Hevostaloutta harjoittavien mautilojen perheet olivat kooltaan 2-6 henkisiä. Viidellä perheellä oli lapsia, joiden lukumäärä vaihteli kahdesta neljään. Neljällä perheistä asui yksi tai useampi lapsi edelleen kotona. Perheiden lapset olivat kolmessa tapauksessa olennaisesti mukana hevostalouden harjoittamisessa.

Koulutus

Niittykankaan (1992: 96–97) mukaan koulutus lisää yksilön mahdollisuuksia aloittaa yritystoiminta ja toimia yrittäjänä. Koulutuksella voidaan kerryttää ja ylläpitää osaamista, mistä on hyötyä yritystoiminnan harjoittamisessa. Koulutuksen mittaaminen perustuu toisaalta yksilön perus- ja ammatilliseen koulutukseen ja toisaalta myös peruskoulutuksen jälkeiseen osallistumiseen jatko- ja täydennyskoulutukseen. Jälkimmäinen mittari kuvaa myös koulutusaktiivisuutta eli sitä, kuinka aktiivisesti omaa osaamista on haluttu kehittää. Haastateltavilla oli varsin erilaisia koulutustaustoja. Koulutus vaihteli kansakoulusta maatilatalouden perustutkintoon ja rakennusalan tutkinnosta maatalous- ja metsätieteiden maisterin tutkintoon. Yrittäjillä ei ollut pääsääntöisesti hevostalouteen koulutusta, vaan tiedot ja taidot oli hankittu erilaisilta kursseilta. Lisäksi hevosten kanssa työskenteleminen käytännössä oli opettanut paljon kantapään kautta hevosista ja hevostaloudesta. Yrittäjistä ainoastaan yhdellä oli hevostalouden opintoja taustalla. Hän oli suorittanut hevostalouden erikoistumisopinnot sekä sosiaalipedagogisen hevostoiminnan koulutuksen. Yleisesti ottaen yrittäjien koulutustaso on siis melko alhainen.

Siirpään (1999: 98) mukaan perinteisen maaseudun yrittäjät etsivät ja kokeilevat aktiivisesti uutta löytääkseen ratkaisuja yritystoimintansa ongelmiin. Näyttää siltä, että he tiedostavat sijaintipaikkansa ongelmat ja pyrkivät oppimaan jatkuvasti uutta menestyäkseen. Maaseutuyrittäjien uuden kokeilemisen halu on huomattavissa jo siinä, että he suunnittelevat laajentumista myös muille liiketoiminta-alueille muita yrittäjiä useammin.

Tiedot, taidot ja kokemus

Koska maaseudulla toimivien yrittäjien perus- ja ammatillinen koulutus on yleensä melko matala, ei koulutus luonnollisestikaan yksistään kuvaa riittävästi yrittäjän osaamista. Osaamista voidaan kerryttää ja ylläpitää monella muullakin tapaa, kuten esimerkiksi työkokemuksella, työn ulkopuolisilla aktiviteeteilla (harrastukset ja erilaiset henkilökohtaiset vuorovaikutussuhteet) ja erilaisilla yksilön elämässä tapahtuneilla muutoksilla. (Niittykangas 1992: 98–99.)

Haastateltavien kohdalla korostui hevosharrastuksen vaikutus yritystoiminnan aloittamiseen. Lähes poikkeuksetta yritystoiminnan aloittamisen taustalla oli joko isäntäparin, yleensä emännän, tai lasten hevosharrastus. Niittykankaan (1992: 100) mukaan harrastukset muodostavat osaamisen osa-alueen, joka täydentää ja/tai monipuolistaa koulutusta tai työkokemusta. Harrastukset voivat lisätä yksilön hallinnassa olevaa osaamista ja näin madaltaa yrityksen perustamiskynnystä. Niittykankaan mukaan olennaista on nimenomaan harrastustoiminnan monipuolisuus, koska harrastustoiminta on hänen mukaansa yleensä sellaista, ettei sen tarjoamalla osaamisella ole välitöntä yhteyttä yritystoiminnan vaatimaan osaamiseen. Tilanne on kuitenkin juuri päinvastainen hevostalouudessa, jossa pitkällisestä hevosharrastuksesta on todellista hyötyä yritystoimintaa aloittaessa.

Aikaisemmat ammatit, niistä luopumisen syyt sekä ulkopuolinen työssäkäynti

Niittykankaan (1992: 105) mukaan nykyisen tai aikaisemman työpaikan työntö- ja vetovoimatekijät selittävät yrittäjäksi ryhtymistä. Nykyiseen työhön tyytymättömät ja etenemismahdollisuutensa huonoksi kokevat tarttuvat muita helpommin yrittäjyyteen.

Nämä yksilöt toivovat yrittäjyyden luovan mahdollisuuksia muuttaa työnsä sisältöä ja vauhdittaa urakehitystään. Lisäksi Niittykangas (1999: 112) on todennut, että yrittäjyyden vahvan esilläolon perusteita on monia. Toisaalta on haluttu korostaa yrittäjyyden tarjoamia mahdollisuuksia kohottaa omaa hyvinvointia, elintasoja ja elämänlaatua sekä mahdollisuutta vapautua palkkatyön epävarmuudesta. Lisäksi kansainvälistyvä maailma on luonut monia uusia ja kaikkien tavoitettavissa olevia mahdollisuuksia. Toisaalta pakko eri muodoissaan on tuonut yrittäjyyden tarjoamat mahdollisuudet keskusteluun. Yrittäjämäinen toiminta on useille ainut mahdollisuus varmistaa oma toimeentulonsa. Kyky oman työpaikan luomiseen onkin noussut arvoonsa. Huuskonen (1992: 63) toteaa, että yrittäjäksi ryhtyminen tulee todennäköisemmäksi, jos henkilöllä on ollut aikaisemmin läheinen kosketus jonkinlaiseen pieneen yritystoimintaan, jolloin yrittäjyyttä koskeva kokemus ja tietoisuus ovat lisääntyneet.

Haastateltavat ovat työskennelleet myös maatilan ulkopuolella ja osa käy edelleen palkkatöissä. Aikaisempia ammatteja ovat olleet muun muassa autonkuljettaja, rakennusmies, opettaja, lomittaja ja projektipäällikkö.

”En mä sitten, mä tykkäisin tehdä tätä hommaa vuohien kanssa. En mä tykänny käydä ulkopuolella töissä.” (Case A, emäntä työskennellyt aikaisemmin tilan ulkopuolella)

Tiloilla on aikaisemmin harjoitettu laajemmassa mittakaavassa perinteistä maataloutta, mutta toiminta on muuttunut vuosien varrella. Haastateltavista maatiloista neljällä on harjoitettu aikaisemmin joko sika- ja karjataloutta tai kumpaakin sekä lammastaloutta, mutta näistä on ajan kuluessa luovuttu. Syinä ovat olleet ajanpuute, huono kannattavuus sekä vähentämissopimukset. Kahdella tiloista on edelleen tuotantoeläimiä. Case A harjoittaa vuohitaloutta ja Case D naudanlihantuotantoa. Case B on aikaisemmin toiminut koneyrittäjyys- ja rakentamisalalla, mutta näistä toiminnoista on luovuttu ajanpuutteen vuoksi.

6.4.5. Maatilaan liittyvät tekijät

Maatilan koko

Kaikilla haastatelluilla tiloilla harjoitettiin jollain asteella edelleen maataloutta. EU-jäsenyyden myötä tilojen keskikoko on suurentunut samalla, kun tilamäärä on vähentynyt. Vuosina 1995–2008 tukea saaneiden tilojen keskipeltopinta-ala on kasvanut 22,8 hehtaarista 34,2 hehtaariin. (Niemi & Ahlstedt 2009: 16.) Vuonna 2005 monialaisilla tiloilla oli peltoa keskimäärin 38,1 hehtaaria. Monialaisia tiloja on kaikissa tilakokoluokissa, mutta monialaisuus on yleisinä pinta-alaltaan suurilla tiloilla. Vuonna 2005 esimerkiksi yli 200 peltihehtaarin tiloista 54 % oli monialaisia. Haastateltaville tiloilla on omaa peltoa 18–100 hehtaaria ja vuokramaita 10–100 hehtaaria. Tilojen peltoalan keskiarvo oli 66 hehtaaria. Peltopinta-alan keskiarvo on melko korkea, koska haastateltavien tilojen joukossa oli myös suuria yli 100 hehtaarin tiloja. Case C on vuokrannut osan tilansa peltopinta-alasta.

Suomessa myös metsä on tärkeä osa maatilaa. Vuonna 2008 tukea saaneiden maatilojen keskimääräinen metsäpinta-ala oli 48 hehtaaria. (Niemi & Ahlstedt 2009: 20.) Metsäpinta-alat vaihtelevat tiloilla 20 hehtaarista aina 200 hehtaariin.

Tuotantosuunta

Maatilayritys A on ollut aikaisemmin lammastila, mutta nykyisten omistajiensa aikana toiminta on painottunut vuohenmaidontuotantoon. Maatilayritys B harjoittaa tilallaan viljanviljelyä sekä hevosheinäntuotantoa. Case C on vuokrannut osan maistaan ja osa on omassa käytössä hevosheinäntuotannossa. Vuokrasopimukset ovat päättymäisillään, joten maat ovat tulossa takaisin omaan käyttöön. Maatilalla D päätuotantosuunta on tällä hetkellä naudanlihantuotanto. Case E on keskittynyt täysin ratsastuskoulutoimintaan ja viljelyä harjoitetaan vain marginaalisessa mittakaavassa. Maatilalla F on suuntauduttu viljanviljelyyn. Haastateltavien yritysten kohdalla mautilojen tuotantosuunnat ovat melko heterogeenisiä.

Maatalouden tuotantorakenne on muuttunut merkittävästi EU-jäsenyysaikana. Kotieläintilojen osuus kaikista tiloista on vähentynyt ja vastaavasti kasvinviljelytilojen osuus on kasvanut. Vuonna 2008 tukea hakeneista tiloista 31 % oli kotieläintiloja ja 64 % kasvintuotantotiloja. Vuonna 1995 vastaavat lukemat olivat 52 % ja 39 %. (Niemi & Ahlstedt 2009: 18.)

Riusalan & Siirilän (2009: 41) tutkimuksessa tyypillinen maaseudun monialayrittäjä harjoitti muun yritystoiminnan lisäksi joko viljanviljelyä tai metsätaloutta. Viljanviljely oli yleinen tuotantosuunta lähinnä siksi, että se työllistää monialayrittäjää huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi karjanhoito. Tällöin vapautuu voimavaroja muun yritystoiminnan harjoittamiseen. Riusalan & Siirilän tutkimuksen haastatteluissa viljeltiin heinää varsin yleisesti Lohjan seutukunnan alueella. Heinän kysyntä on lisääntynyt, kun hevostalous on voimistunut alueella. Sama ilmiö on yleistynyt myös Etelä-Pohjanmaan alueella, jossa hevostalous on kasvanut vahvasti. Haastatelluista yrityksistä B ja C harjoittivat merkittävässä määrin heinäntuotantoa ja lisäksi yritys F suunnitteli heinäntuotannon laajentamista myyntitarkoitukseen. Tilan tuotantosuunnan vaikutuksiin maatilojen yrittäjyyspäätöksiin palataan uudelleen puhuttaessa ympäristötekijöistä.

Tilan hankintatapa ja ajankohta

Kaikki haastateltavat yrittäjät ovat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta hankkineet tilan sukupolvenvaihdoksella, jolloin tila on ollut jommankumman puolison kotitila, useimmiten isännän kotitila. Maatalous elinkeinona on ollut siis yrittäjäpariskunnille, tai ainakin toiselle puolisoista, tuttua jo pienestä pitäen. Ainoastaan yhdessä tapauksessa kyseessä oli emännän kotitila.

Tilan A yrittäjäpariskunta on tehnyt sukupolvenvaihdoksen tilalla vuonna 2001. Tätä ennen pariskunta oli jo ehtinyt omistamaan vuodesta 1996 lähtien yhteisen tilan. Tilalla B on tehty sukupolvenvaihdos vuonna 2003. Tilalla C isäntä on ottanut kotitilansa hallintaan sukupolvenvaihdoksella 70-luvulla. Tällöin tilan isännän puoliso ei ole ollut vielä tilalla. Vuonna 2002 isäntäpari on ostanut naapurista 8 hehtaarin kokoisen maatilaa. Tila D on isännän kotitila ja tilalla on tehty sukupolvenvaihdos vuonna

1976. Tila E on sinänsä poikkeus, että isäntäpari on ostanut emännän kotitilan perikunnalta vuonna 1970. Sukupolvenvaihdosta ei tällä tilalla siis tehty.

Tilalla F on tilan C tavoin isäntä ottanut kotitilansa hallintaan sukupolvenvaihdoksella vuonna 1974 ennen emännän tuloa tilalle. Haastateltavat tilat ovat siis olleet isäntäparien tai ainakin toisen puolison hallinnassa erilaisen ajanjakson riippuen isäntäväen iästä. Vanhemmat tilat ovat olleet haastatteluhetkellä hallinnassa noin 33–39 vuotta ja nuoremmat tilat 6–8 vuotta. Hallinta-ajan on käsitetty alkavan joko siitä hetkestä, kun pariskunta on yhdessä hankkinut tilan tai kun toinen puolisoista on ottanut tilan hallintaansa eli siis se aika, jonka tila on ollut nykyisen sukupolven hallinnassa.

Sukupolvenvaihdokset tapahtuessa toinen puolisoista tai pariskunnat ovat olleet iältään 24–33-vuotiaita eli varsin nuoria. Viime vuosina sukupolvenvaihdosten määrä on ollut vähäistä ja siksi viljelijöiden keski-ikä on kohonnut vuodesta 1995 noin kolmella vuodella ollen nyt 50,7 vuotta (Niemi & Ahlstedt 2009: 18). Ammattimaisemman hevostalouden alkaessa tilat ovat olleet isäntäparien tai toisen puolison hallinnassa enimmillään 24–30 vuotta ja vähimmillään 3–5. Hevostalous on saatettu aloittaa myös hyvin nopeasti, kuten on tapahtunut tilalla E, jossa hevostalous on aloitettu jo pari vuotta ennen varsinaisia tilakauppoja.

6.4.6. Hevostalouteen liittyvät tekijät

Hevostalouden aloittaminen

Hevostalous on haastateltavilla maatiloilla aloitettu varsin hiljattain yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Poikkeuksena on Case E, jossa toiminta on aloitettu jo 1960-luvun loppupuolella vuonna 1968. Muilla maatiloilla hevostalous on aloitettu 2000-luvulla, vaikkakin harrastusmuotoisesti hevostalous on aloitettu jo aikaisemmin. Pussisen ym. (2007: 23) tutkimuksessa kyselyyn vastanneista 9 % oli aloittanut yritysmuotoisen tallitoiminnan ennen vuotta 1980. Tämän jälkeen oli 61 % aloittanut toimintansa 1980–1990-luvuilla ja 30 % vuosina 2000–2005. Harrastusmuotoisten tallien toiminta oli aloi-

tettu selvästi aikaisemmin, koska 27 % oli aloittanut toiminnan ennen vuotta 1980 ja 62 % 1980–1990-luvuilla. Ainoastaan 11 % oli aloittanut harrastusmuotoisen toiminnan vuosien 2000–2005 aikana.

Pussisen ym. (2007: 22) selvityksen tuloksien valossa, voidaan todeta, että hevosalan yritystoiminnan yleistymisen taitekohtana voidaan pitää 1980-lukua. Yli puolet yrityksille on aloittanut toimintansa 20 vuoden ajanjaksolla, 1980–1990 -luvuilla. Erityisen voimakasta kasvu on ollut 2000-luvulla, koska kyselyn mukaan peräti kolmasosa yrityksistä on alle viiden vuoden ikäisiä. 2000-luvulla hevosalan yritystoiminta on lisääntynyt noin sadalla vuosittain. Myös harrastusmuotoisten tallien määrä on lisääntynyt samaa vauhtia, mutta kasvu on alkanut jo useita vuosia aikaisemmin.

Hevostalouden aloittamisen taustalla on usein ollut jommankumman puolison, yleensä emännän aikaisempi hevosharrastus, jota on haluttu lähteä kehittämään enemmän ammattimaiseksi toiminnaksi. Myös tilan lasten harrastus on saattanut olla toiminnan taustalla.

”Tyttären harrastus on nyt ensimmäinen syy, miks meillä hevosia on” (Case D)

”Ihan pikkukakarasta lähtien oon ollu hevosista kiinnostunu, mutta sitten mulla oli siinä kymmenen vuotta välissä, etten ollu missään tekemisissä hevosten kanssa, mutta sitten taas innostuin ja otin sellasen vanhan ravurin ittelle tuohon seuraksi ja siitä se innostus sitten taas lähti. (...) Äärimmäinen mielenkiinto, se on niinku kaikkein mielenkiintoisinta istua netissä ja tutkia sukuja ja sitten on just se, että jos nuosta joku joskus pääsee radalle, niin onhan se tosi mielenkiintosta nähdä se tulos siellä sitten.” (Case A)

Toiminnan periaatteet: kapasiteetti, työntekijöiden määrä ja palvelutarjonta

Haastateltavilla tiloilla harjoitetaan erimuotoista ja -laajuista hevostaloutta. Tilalla A tavoitteena on kasvattaa mahdollisimman hyviä suomenhevosravureita. Käytössä on 4-5 siitostammaa, joita varsotetaan. Siitostammojen laatuun on haluttu panostaa, koska sukutarvoille uskotaan olevan aina kohtuullisen hyvät markkinat. Keskeisenä tavoitteena on saada kasvatettuja niin hyviä varsoja, että niitä voisi nähdä tulevaisuudessa juoksemassa raviradoilla.

Tilalla B toimintatapana on vuokrata täysihoitopaikkoja pääasiassa ratsuhevosille. Tallissa on paikkoja 16–17 hevoselle, joka on sopiva määrä emännän yksin hoidettavaksi. Tilalla on tehty huomattavat investoinnit hevostalouden harjoittamiseen ja tuloksena ovat nykyaikaiset ja asiakasystävälliset tilat. Myös tilalla C tarjotaan hoitopaikkoja ulkopuolisille hevosille. Tällä tilalla on päämääränä tarjota asiakkaille pienen ja rauhallisen maalaistallin edut asiakkaille. Tallipaikkoja tilalla on 11–12.

Tilalla D keskityttiin aluksi lämminveriravureiden kasvatukseen, mutta olosuhteiden pakosta toiminta on muuttunut myös ravihevosten valmennukseen. Tilalla ollaan siirtymässä hiljalleen lämminveristen ravihevosten kasvattamisesta suomenhevosravureiden kasvattamiseen. Tällä hetkellä tilalla on noin 30 hevosta.

Tila E on harjoittanut ratsastuskoulutoimintaa jo useamman vuosikymmenen ajan. Lisäksi tallilla tarjotaan jonkin verran karsinapaikkoja ja hoitopalveluita yksityisille hevosille. Yhteensä tilalla on hevosia 47. Tilalla F kasvatetaan suomenhevosravureita ja pienimuotoisesti on myös suuntauduttu tallipaikkojen vuokraukseen. Tilalla on panostettu laadukkaisiin siitostamoihin ja tätä kautta syntyvien varsojen laatuun. Siitostamvoja tilalla on kaksi. Tilalla on omia hevosia kaikkiaan viisi ja lisäksi vaihteleva määrä tallivuokralaisia.

Haastateltavilla tiloilla hevostaloutta harjoitetaan pääasiassa oman perheen voimin ilman ulkopuolista työvoimaa. Tilalla A on työskennellyt apulainen päivittäin parin vuoden ajan, mutta nykyään enää vähemmän. Jonkinlaista aputyövoimaa tilalla käytetään edelleen kiireisimpään aikaan. Tiloilla A ja B käy lomittaja. Tilalla D on yksi ulkopuolinen työntekijä hevostaloudessa. Muuten maatalous hoidetaan oman perheen voimin. Muilla tiloilla vierasta työvoimaa ei ole käytössä.

Hevosalan yritykset ovat tyypillisesti pieniyrityksiä, joiden toiminnasta vastaa usein yrittäjä yksin tai yrittäjäpariskunta. Ympäri vuoden päätoimisesti palkattuja työntekijöitä on joka neljännellä yritystallilla yleensä yhdestä kahteen henkilöä. Yritystalleissa voi olla samanaikaisesti sekä kokopäiväisiä että osa-aikaisia työntekijöitä. (Pussinen ym. 2007: 53.) Harjoittelijat, opiskelijat sekä työmarkkinatuella palkatut henkilöt ja muut

avustajat ovat talleilla merkittävin työntekijäryhmä, koska talleilla on harvoin varaa palkata vakituista työnvoimaa. Syynä voi olla myös se, ettei kaikilla sektoreilla ole saatavilla työvoimaa. (Heiskanen ym. 2002: 51.)

Hevostalouden kehittyminen ja investoinnit tilalla

Tiloilla on investoitu melko runsaasti hevostalouteen. Tilalla A alkuvaiheessa investointeja oli melko vähän, mutta tämän jälkeen investointeja on tehty vähitellen. Esimerkiksi tallia on laajennettu lähes joka vuosi. Työvoiman tarve on tilalla kasvanut merkittävästi vuosien varrella, ja myös siitostammojen määrä on kasvanut. Siitostammojen määrää ei ole kuitenkaan tarkoitus kasvattaa enää nykyisestään, muuta kuin siltä osin, mitä syntyviä tammavarsoja jätetään itselle siitoskäyttöön vanhempien siitostammojen jatkajiksi.

”No tallia, tallia nyt on rakennettu melkein joka vuosi jollakin tavalla, että sitä nyt on pitänyt laajentaa melkein joka syksy, mutta ei oo sitte sen ihmeellisempiä, mitä nyt on sitten jälkeen päin. Noita alkuinvestointeja oli hirveän vähän, että oikestaan pelkästään koppi, että kun tarhat ja karsinapaikat oli oikestaan valmiina, mutta sitten näin jälkikäteen, niin sittenhän nyt on tullu, on vaihdettu koppia. Ja sitten kyllä mä pidän investointina, mitä nuota vehkeitä nyt on hommattu, sitten on tuo talli rakennettu tai se on peruskorjattu että tehtiin periaattees uusiksi sitten on tarhoja tehty, ne tehtiin tänne sitten heti eli tehtiin heti hyvät tarhat, mutta ne on ne pohjat nyt jo uusittu. (...) Sitten tietysti investointina on sekin ollu, kun on ruvettu noita tammoja hankkiin, että mulla ei siinä niinku se hinta ollu tärkeä, että enemmänkin se mitä mä siihen rahaan saan.” (Case A)

Tilalla B on tehty huomattavat alkuinvestoinnit hevostalouteen. Kun tilalla päätettiin aloittaa ammattimainen hevostalouden harjoittaminen, rakennettiin tilalle kerralla kunnan puitteet yritystoiminnan harjoittamiselle. Tilalle on rakennettu uusi talli, tarhat, pihalueet ja kenttä. Alkuinvestointien jälkeen tilalle on alettu rakentaa myös maneesia asiakkaiden käyttöön.

”No sanotaan nyt niin, että kyllä tila pikkuhiljaa siirtyy enemmän hevospainotteiseksi” (Case B)

Tilalla C hevostalouden harjoittamiselle on luotu puitteet vanhoihin maatilan tuotantorakennuksiin. Vanha sikala on peruskorjattu ja muutettu hevosille sopivaksi tilaksi. Vanhoja tiloja on siis pyritty muuttamaan hevostalouden kannalta käyttökelpoisiksi. Tilalla on investoitu tallin lisäksi kenttään, tallipihaan, lantalaan sekä hevoskuljetustrai-

leriin ja mönkijään. Tilalla on pyrkimyksenä panostaa työn helpottamiseen esimerkiksi lantahuollon suhteen. Hevostalous on tilalla laajentunut koko ajan, mutta on nyt saavuttanut toivotun laajuuden. Toiminta ei tule siis näillä näkymin enää laajenemaan nykyisen isäntäparin aikana.

Tilalla D ollaan siirtymässä lämminveristen ravihevosten kasvattamisesta suomenhevostarvureiden kasvattamiseen. Tämä on keskeisin hevostalouden kehityssuunta tilalla. Tilalla on investoitu tallirakennukseen sekä ravihevosten valmennusolosuhteisiin, kuten harjoitusrataan, mäkeen ja kävelytyskoneeseen.

Tilalla E hevostalouden pääpaino on ollut koko ajan ratsastuskoulutoiminnassa, ja toiminta on laajentunut koko ajan. Toimintaa ei ole kuitenkaan tarkoitus enää laajentaa. Tilalla on investoitu tallirakennuksien ja maneesin rakentamiseen, jotka ovat olleet merkittävimmät investointikohteet. Isäntäparin tyttäret on koulutettu alalle, joten enää tilalla ei tarvitse turvautua ulkopuoliseen työvoimaan ratsastustuntien pidon osalta, mitä pidetään tilalla tärkeänä toiminnan kehittymisenä.

Tilalla F on investoitu tallirakennukseen vuonna 2001–2002. Lisäksi tilalla on investoitu tarhoihin. Myöhemmin tallirakennusta on laajennettu muutamalla karsinapaikalla, mutta nykyistä suuremmaksi tallia ei ole tarkoitus laajentaa.

Pussisen ym. (2007: 21) tutkimuksen kyselyssä selvisi, että suurin osa (78 %) yritystal-leista on investoinut toimintansa kehittämiseen vuosina 2000–2005. Suurin osa investoinneista on kohdistunut tallin rakentamiseen tai parantamiseen sekä ulkoilu ja harjoittelualueiden kehittämiseen. Tutkimuksessa selvisi, että kehittämistarpeita on edelleen, koska 65 % yrityksistä suunnitteli investoivansa lähivuosina. Investointikohteina olivat useimmiten ulkoilualueet, kuten ulkoilutarhat ja laitumet. Uuden tallin rakentaminen tai vanhan peruskorjaus ei ollut monessa tapauksessa suunnitelmissa. Viidesosa vastaajista suunnitteli rakentavansa tai laajentavansa erillisiä huolto- ja sosiaalituloja asiakkaiden viihtyvyyden lisäämiseksi.

Markkinointi

Maaseudulla on ollut perinteisesti idearikkautta keksiä tuotteita ja palveluja. Tämä ei kuitenkaan pelkästään riitä, ja maaseudulla ongelmaksi on muodostunut tuotteiden ja palvelujen markkinointi kuluttajille. Maaseudulla markkinointi on perinteisesti melko vieras käsite, koska markkinointikysymyksiin ei ole tarvinnut paneutua. Tuotteet on haettu aina suoraan tiloilta. Maaseutuyrityksillä on nykyisin hyvät edellytykset markkinoida uusia tuotteitaan. Toimiva palvelu- ja viestintäverkosto sekä erityisesti internet antavat mahdollisuuden tehokkaaseen markkinointiin paikan päältä, suoraan tilalta tai yrityksestä käsin. (Heinonen & Järvinen 1996: 61.)

Hevostilojen markkinointi näyttää keskittyvän lähinnä Internetiin sekä ns. ”puskaradioon”, jota pidetäänkin keskeisimpänä markkinointikanavana. Tilojen kokemuksen perusteella varsat menevät kaupaksi ja palvelut löytävät asiakkaan useimmiten juuri ”puskaradion” kautta ilman mitään muuta markkinointikanavaa. Internet koetaan myös tärkeäksi markkinointikanavaksi. Talleilla on kotisivuja internetissä, jotka osaltaan toimivat vapaiden tallipaikkojen, varsojen ja muiden vastaavien tuotteiden ja palveluiden markkinointikanavana. Lisäksi tilat ovat lisänneet omia ilmoituksiaan internetin hyväksi havaitsemilleen sivustoille, joiden kautta esimerkiksi myytävät varsat ovat löytäneet uudet ostajansa. Markkinoinnissa on yritetty käyttää apuna aikaisemmin myös alan lehtiä, mutta niiden ei ole koettu tuovan toivottua tulosta. Kauemmin alalla toimineiden yritysten ei tarvitse enää juurikaan panostaa markkinointiin, sillä nämä yritykset markkinoivat itse itseään pelkästään olemassaolollaan.

Pussisen & Thunebergin (2010: 41) mukaan hevosalan yritysten kysynnän lisäämisessä monipuolinen näkyvyys ja markkinointi ovat avainasemassa. Lisäksi asiakkaan kohtaaminen ja asiakaspalvelu ovat osa niin yritysten kuin koko hevostalouden imagon rakentamista. Erityisesti markkinoinnissa on muistettava se, että tyytyväiset asiakkaat ovat viime kädessä yritysten ja koko hevostalouden parhaita puolestapuhujia.

6.4.7. Toimintaympäristöön liittyvät tekijät

Kysyntä ja kilpailutilanne

Maatalouden harjoittajien ei vielä muutama kymmenen vuotta sitten tarvinnut juuri tietää maataloustuotteiden kysynnästä tai kilpailutilanteesta. Maataloudessa vallitsi rauhallinen markkinoinnillinen tasapaino ja harmonia, jossa maanviljelijöiden tarvitsi keskittyä vain tuotantoon muiden hoitaessa markkinoinnin, kaupanteon sekä asiakkaiden palvelun. Ostajat eivät juuri kilpailleet tällöin keskenään hinnoilla, jolloin sekä tuottajahinnat että kuluttajahinnat pysyivät melko vakaina. Tilanne on kuitenkin muuttunut ja nykyään sekä maataloudessa että maatalouden liitännäiselinkeinoissa tulee tunnistaa paremmin kysyntä- ja kilpailutilanne ja osattava reagoida näiden muutoksiin. Koska kysynnän, tarjonnan ja kilpailutilanteen tunnistamiset ovat olleet välttämättömiä maataloudessa vasta hetken aikaa, ovat nämä yleensä keskeisiä ongelmia maaseutuyrityksissä. (Heinonen & Järvinen 1996: 62.)

Tutkimuskohteissa ei kysynnän tai kilpailutilanteen selvittämiseen ole juurikaan kiinnitetty huomiota yritystoimintaa aloitettaessa. Yrittäjillä on ollut luottamusta, että toiminnalle on kysyntää ja se on kannattavaa. Case A ei oikeastaan selvittänyt kysyntää ja markkinoita ennen hevostalouden aloittamista. Tilan emäntä soitti muutamalle kasvattajalle ja kyseli heiltä joitain vinkkejä toimintaan. Pääajatuksena oli kuitenkin se, että hyväskuisille suomenhevosvarsoille on aina jonkinlaiset markkinat. Tiloilla B, D, E ja F ei myöskään selvitetty kysyntä- ja kilpailutilannetta.

”Ei oikeastaan kartoitettu, että ollaan me tietysti lähialueen talleilla liikuttu ja käyty ratsastamassa, mutta ei me tehty mitään kyselyjä tai semmosta. Luotettiin vain siihen, että kysyntää on.” (Case B)

”No ei, no ei tehty mitään markkinatutkimuksia. Oletus oli heti alkaa päälle, ettei tämä niinku mikää kultakaivos oo, eikä siihen oo sillä tavalla lähdettykään” (Case D)

Tilalla C kysynnän ja kilpailutilanteen selvittämisessä auttoivat emännän hevostalouden opinnot. Opintojen yhtenä harjoitustehtävänä hän otti tutkimuskohteekseen oman tallin ja laati muun muassa SWOT-analyysin, joka auttoi suunnittelemaan oman tilan hevostalouden harjoittamista.

”No sillon kun me niinku alotettiin ihan oikeesti, että nyt olis kiva saada ihan oikeesti asiakkaita, niin se itse asiassa liittyy tähän Iisalmen opintoihin ja mä tein sen tuosta meidän tallista eli piti tehdä SWOT-analyysit ja kaikki tämmöset ja kartottaa lähimmät kilpailijat ja heihin eroavaisuudet eli kaikki nämä niin se oli kauheen hyvä että se oli niinku sillon 2005 että se autto tosi paljo siihen, että mitkä meidän vahvuudet on ja mitä meidän kannattais tehdä eri tavalla.” (Case C)

Paikallinen yrittäjyyskulttuuri ja suhdeverkostot

Akseli (1995: 30–31) käsittää paikalliseksi yrittäjyyskulttuuriksi laajasti kunnan yrittämisen kokonaisilmapiirin sekä väestön ja yrittäjien välisen suhteen. Elinkeinoilmastolla tarkoitetaan kunnan elinkeinopolitiikkaan osallistuvien eri ryhmien ja yksilöiden välisiä suhteita. Elinkeinoilmasto koostuu lisäksi kunnan ja yrittäjien välisistä suhteista, sekä kuntalaisten ja erityisesti yrittäjien asennoitumisesta harjoitettuun elinkeinopolitiikkaan. Yrittäjäilmastolla tarkoitetaan myös yrittäjien keskinäisiä suhteita. Nämä erilaiset ilmastot voidaan ymmärtää paikallisen yrittäjyyskulttuurin ilmentäjiksi, jolloin yrittäjyyskulttuuri on eräänlainen yläkäsite ja ilmastot sen määrittäjiä. Heinonen & Järvinen (1996: 27) pitävät Suomen yrittäjyysilmapiiriä suotuisana yrittämiselle. Yrittämistä arvostetaan ja kannustetaan. Lisäksi uusimuotoiselle maaseutuyrittäjyydelle on nykyään olemassa sekä asenteellinen että taloudellinen edellytys. Erilaiset yhteiskunnalliset muutokset edistävät elinkeinojen muuttumista. Esimerkiksi Suomen liittyminen Euroopan unioniin ajoi perinteisen maatalouden uuden tilanteen eteen, jossa maatalous muiden elinkeinojen tapaan joutui pohtimaan elinkeinojen muutosta ja kilpailukykyisyyden parantamista.

Paikallisia suhdeverkostoja voidaan pitää maanviljelijöiden ja yrittäjien tiedonhankintaväylänä, jonka kautta viljelijä pystyy hankkimaan tarvitsemaansa informaatiota yritystoimintaa aloitettaessa. Nykymaailmassa suhdeverkoston ja suullisen välityksen kautta saatava tieto on usein ainoa tiedonlähde, koska julkaisuja tai kirjallista materiaalia ei asiasta välttämättä ole edes saatavilla ympäristön muutosnopeuden yhä kasvaessa. (Akseli 1995: 31.)

Menestyvä yrittäminen ei tarkoita välttämättä yksin puurtamista vaan yhteistyötä ja yrittämistä toimivan ketjun osana. Lisäksi lähiympäristön tuki on yrittäjille ehdottoman tärkeää. Maaseudulla toimivien yhteisöjen tulisi tukea yrittäjien toimintaa eikä nujertaa sitä. Ihmisiltä puuttuu yleensä taipumus yhteistyöhön, joten yhteistyötaitoja ja -

halukkuutta tulisi aktiivisesti maaseudulla kehittää. Muiden yrittäjien tuki auttaa yksittäisiä ihmisiä eteenpäin yrittäjyysaikaissa. Tukiverkon olemassaolo on tärkeä, koska se voi edesauttaa toiminnan kehittymistä yrittäjyyden asteelle. Jos esimerkiksi täysihoidopaikkoja tarjoavalla hevosalan yrityksellä ei ole mahdollisuuksia tuottaa rehuja oman tallin hevosille, voi hän kannustaa jotakin lähiseudun maanviljelijää ryhtymään hevosheinäntuottajaksi. (Markkola 1998: 22–23.)

Etelä-Pohjanmaa on perinteisesti vahvaa yrittäjäaluetta, jossa suhtaudutaan yrittäjyyteen myönteisesti. Alueella voidaan siis sanoa olevan suotuisa ympäristö yrittäjyydelle ja sen aloittamiselle. Alueen hevosalan yrittäjien välillä on yhteistyötä jonkin verran, mutta sitä toivottaisiin yhä enemmän. Eniten yhteistyötä toivotaan markkinointiin. Lisäksi rehuntuotosopimukset sekä kylvö- ja korjuutyöt ovat toimenpiteitä, joihin toivottaisiin lisää yhteistyötä. (Myllykoski 2008: 34.)

Hevostalous tutkimustilojen lähiympäristössä

Tilan A lähiympäristössä ei juuri ole hevostiloja. Lähiseudulla toimii oriasema, mutta muuten hevosia ei alueella ole. Tila B oli aloittaessaan lähes ainoa ratsutalli lähialueella. Jälkeenpäin ovat muutamat tilat aloittaneet hevostalouden harjoittamisen lähiseudulla.

”No tää on vieläkin ratsutalleista oikeastaan käytännössä ainut, joka toimii ammatillisesti, että muut on sitte pikkutalleja. Että ravitalleja täällä on paljo enemmän kuin ratsusuuntautuneita (...) No on täs jonku verran hevostaloutta alettu harjoottaa, ei nyt kuitenkaan ihan lähialueilla, mutta kuitenkin on siirrytty hevospuolelle just niinku maatalouden huonojen näkymien myötä.” (Case B)

Tilan C läheisyydessä sijaitsee yksi hevosalan yritys, kun tilan hevostoiminta aloitettiin. Lähiseudulla sijaitsee myös toinen talli, jossa toimintaa on laajennettu ammattimaisempaan suuntaan tilan C hevostaloustoiminnan aloittamisen jälkeen. Tilan C emäntä ei osaa kuitenkaan sanoa, ovatko ihan lähialueen tilat aloittaneet jossain mittakaavassa hevostalouden harjoittamisen tilan C jälkeen. Tilan D lähiympäristössä ei juuri ollut hevostalleja toimintaa aloitettaessa. Sitten lähistöllä on 5–6 tilaa aloittanut hevostalouden harjoittamisen.

”On joo, nyt on tullu 5–6 tilaa, joissa sillä hevostaloudella on jotain merkitystä” (Case D)

”Oli täysin ensimmäinen, naapurit odotti pakkohuutokauppaa, kun me myytiin lehmät ja otettiin tilalle hevosia. Ne piti meitä aivan hulluna. No nyt ei oo enää yhdeskään talossa lehmiä, mutta joka talossa on melkein hevosia. Täs on jo pitkään ollu enemmän hevosia ku äänestysikäisiä.” (Case E)

Tila E oli ensimmäinen tila, joka lähialueella aloitti hevostalouden harjoittamisen. Hevostalouden aloittamisen jälkeen lähialueelle on syntynyt monia uusia talleja ja voi-
daankin puhua lähes hevoskylästä. Tällä hetkellä kylällä onkin enemmän hevosia kuin ihmisiä.

Tilan F läheisyydessä oli toimintaa aloitettaessa muutamia pienempiä talleja, jotka ovat edelleen olemassa. Mitään laajempimuotoista hevostaloustoimintaa ei kuitenkaan ole lähiseudulle syntynyt eivätkä myöskään maatilat ole siirtyneet merkittävässä määrin hevostalouden harjoittajiksi.

Taloudellinen ympäristö

Akseli (1995: 32) toteaa taloudellisen ympäristön olevan maaseudulla haastava. Maaseudulla uusien yritysten perustamista rajoittaa erityisesti elinkeinoelämän infrastruktuuri eli kiinteistöjen, palveluvarustuksen sekä liikenne- ja kommunikaatioväylien muodostama perusrakenne. Yrittäjäuran aloittaneiden maanviljelijöiden mahdollisuudet vaikuttaa taloudelliseen ympäristöön ovat heikot ainakin alkuvaiheessa.

Littusen, Lääperin & Rajahongan (1987: 73) tutkimuksen mukaan yritysten sijaintipaikkaan vaikuttavat etenkin työvoiman saatavuus ja laatu, markkinoiden läheisyys, kuljetus- ja liikenneyhteydet sekä raaka-aineiden saatavuus. Nämä tekijät huomioon ottaen maaseutu tuntuisi olevan melko heikoilla yritysten sijaintipaikkaa valittaessa. Eri maaseutualueiden välillä on kuitenkin eroja, ja maaseudulta saattaa löytyä juuri sellaisia ominaisuuksia, joita jokin yritystoiminta vaatii. Esimerkiksi maataloustuotteiden jalostukseen erikoistuvat yritykset hyötyvät sijainnista maaseudulla, koska tällöin heidän tarvitsemansa raaka-aineet ovat lähellä. Lisäksi maaseudun luonnonvarat, kuten vesi-, puu- ja mineraalivarat saattavat olla syynä yritystoiminnan sijoittumisessa maaseudulle. Maaseudun eräänlaisena luonnonvarana voidaan pitää myös maaseutumaisemaa, joka

on tärkeä resurssi esimerkiksi maaseutumatkailulle. Rahoitusnäkökulmasta maaseutu voi olla myös houkutteleva yritys ympäristö, koska maaseudulle sijoittuvaa yritystoimintaa voi saada rahallista tukea esimerkiksi paikallisilta toimintaryhmiltä tai ELY-keskuksilta. (Akseli 1995: 32; Seinäjoen seudun kehittämissyhdystys Liiveri ry 2010.)

Hevostalouden harjoittamiselle maaseutu on oiva ympäristö. Hevostalous tarvitsee kuitenkin muiden yrittäjyysmuotojen tapaan asiakkaita, jollei kysymyksessä ole tallin omistajien omaan käyttöön tarkoitettu harrastetalli. Asiakasryhmien määrä vaihtelee hevostalousmuodosta riippuen. Ratsastuspalveluyrityksien asiakasjoukko on laajempia hevostaloudessa, minkä takia niiden on tärkeää sijaita lähellä asutuskeskuksia. Myös hevosten hoitopaikkoja tarjoavien yritysten on hyvä sijaita lähietäisyydellä asutuskeskuksista. Sen sijaan hevoskasvatusta ja ravivalmennusta harjoittavien hevostallien sijainnilla ei ole niin paljon merkitystä kuin edellä mainituilla yritysmuodoilla, koska niiden asiakaskunnan sijainnilla ei ole suurta vaikutusta. Varsojen ostajat ja ravivalmennukseen tuotavien hevosten omistajat voivat asua yritykseen nähden toisella puolella Suomea ja silti käyttää yrityksen palveluita.

Tässä tutkimuksessa haastatellut tilat sijaitsevat kaikki Etelä-Pohjanmaalla 40 kilometrin säteellä maakuntakeskuksesta Seinäjoesta. Tiloilla on siis asiakaskuntaa lähellä, mikä on yhtenä syynä kannustanut etenkin ratsastuskoulupalveluita tarjoavan sekä hevosten hoitopaikkoja tarjoavia tiloja aloittamaan hevostalouden.

Hevostalouden rahoitus

Hevostaloudessa kuten monessa muussakin maaseudun yritystoiminnassa on yleensä tarvetta ulkopuoliselle rahoitukselle. Harva maaseutuyrittäjä pystyy laajentamaan elinkeinoaan tai aloittamaan uutta yritystoimintaa ainoastaan omalla pääomalla tai tulorahoituksella. Ulkopuolinen rahoitus voi olla lainaa pankeilta tai erilaisia avustuksia. (Heinonen & Järvinen 1996: 114.)

Hevostalous on rahoitettu haastateltavilla tiloilla niin maataloudesta kuin hevostaloudesta saaduilla tuloilla sekä niin omalla kuin lainarahalla. Lisäksi olennainen osa rahoit-

tusta ovat olleet myös EU:n rahalliset avustukset. Kaikki haastatellut tilat yhtä lukuun ottamatta olivat saaneet hevostalouden investointeihin EU-tukea.

Tilan tuotantosuunta

Akseli (1995: 32–33) toteaa, että maatilán tuotantosuunta saattaa vaikuttaa uuden yritystoiminnan aloittamiseen ja toimialan valintaan. Eri tuotantosuuntia harjoittavilla maanviljelijöillä voi olla erilainen kynnys aloittaa maatalouden ulkopuolinen yritystoiminta. Esimerkiksi monet juuresten ja perunanviljelijät ovat toimineet markkinatalouden lakien armoilla pidempään kuin perinteisempien tuotantosuuntien harjoittajat. He voivat siis olla valmiimpia yritystoiminnan aloittamiseen kuin muut. Lisäksi tietyn tuotantosuunnan mukaista maanviljelyä harjoittaneille maanviljelijöille on saattanut muodostua tuotantosuuntaan sopiva suhdeverkosto tai tapa ajatella. Myös nämä tekijät voivat ohjata uusien liiketoimintaideoiden havaitsemista. Näiden edellytysten lisäksi myös tilán tuotantotoiminnassa käytetyt resurssit (esimerkiksi maatilán tilat, koneet, laitteet) ja niiden soveltuminen aiottuun yritystoimintaan saattavat ohjata liiketoimintaideoiden valintaa.

Rantamáki-Lahtisen tutkimuksessa (2002: 32–35) monialaiset tilat olivat peltohehtaareilla mitattuna hieman suurempia kuin muut perustuotantotilat. Toisaalta monialaisilla kotieläintiloilla, kuten esimerkiksi maitotiloilla ja lihantuotantotiloilla eläinmäärät olivat suhteellisesti pienempiä kuin muilla tiloilla. Monialaisilla tiloilla maatalouden merkitys yrittäjäperheen tuloihin oli keskimääräisesti pienempi kuin muilla tiloilla. Tilán ulkopuolella palkkatyössä käyminen oli lisäksi selvästi harvinaisempaa monialaisilla tiloilla kuin muilla tiloilla. Rantamáki-Lahtinen (2002: 37) toteaa maatiloilla harjoitettavan muun yritystoiminnan olevan yleisintä suurehkoilla kasvinviljelytiloilla ja harvinaisinta maitotiloilla.

Haastateltavilla tiloilla oli peltopinta-alaa keskimääräiseen peltopinta-alaan (vuonna 2008 34,2ha) nähden selvästi enemmän keskiarvon ollessa 66 hehtaaria. Täytyy kuitenkin huomioida se, että haastateltavien tilojen joukossa oli sekä pieniä noin 20 hehtaarin tiloja että isoja yli 100 hehtaarin tiloja. Tilojen peltopinta-alan hajonta oli siis suuri. Tilojen maatalous oli neljällä tilalla suuntautunut kasvinviljelyyn ja kaksi oli suuntautu-

nut kotieläintalouteen. Tiloilla on myös ollut resursseja, jotka ovat tukeneet hevostalouden aloittamista tiloilla. Esimerkiksi tilalla C oli tyhjillään oleva sikala, joka haluttiin hyötykäyttöön. Vastaavasti tilalla D oli sellaisia maita, joille hevoset sopivat hyvin laiduntajiksi. Osalla tiloista vanhoja tiloja ei ole voitu hyödyntää hevostaloutta aloitettaessa, jolloin on täytynyt investoida uusiin tiloihin.

6.4.8. Tyytyväisyys nykytilanteeseen ja tulevaisuuden näkymät tiloilla

Tilalla A ollaan tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseen sikäli, että he ovat saaneet hankittua hyvät siitostammat. Kehitettävää kuitenkin riittää edelleen muun muassa toimivuuden suhteen. Hevostalouden aloittamista ei ole tarvinnut katoa, koska toiminta on ollut mielekästä koko ajan.

”Joo sikäli, että mulla on nyt todella hyvät hevoset, mutta siinä mielessä, että nuo tuurit ei oo oikeen ollu kohdillaan viime aikoina ja sitten niinku pihattosysteemi, että sais tuota vähä toimivammaksi.” (Case A)

Hevostaloutta aiotaan harjoittaa tilalla myös tulevaisuudessa. Myös perusmaatalous tulee olemaan osana tilaa, ja suunnitelmissa on mahdollisesti investoida vuohitalouteen. Muiden tuotantosuuntien aloittamista tilalla ei ole nähty tarpeelliseksi.

Myös tilalla B tulevaisuuden näkymät ovat valoisat. Hevostalouden aloittamista ei ole tarvinnut katua, koska toiminnan aloittamista suunniteltiin huolella ja pitkään. Mittavat investoinnit edellyttävät toiminnan jatkamista, ja tulevaisuus hevostaloudessa näyttää muutenkin suotuisilta kyseisen tilan yritystoiminnalle. Hevostalouden kehityssuunnitelmia ei enää juuri ole, kun maneesikin on valmistumassa. Tästä eteenpäin tilalla pyritäänkin panostamaan laatuun täysihoitopaikkojen tarjoamisessa. Maatalouden osalta tilalla tullaan siirtymään yhä enemmän hevosheinäntuotantoon samalla, kun viljanviljely tilalla vähenee.

Tilalla C tyytyväisyys hevostalouden tilanteeseen alkaa olla kohdillaan. Tilan talli on saanut Suomen ratsastajainliiton harrastetallin hyväksynnän, mikä koetaan tilalla tärkeäksi saavutetuksi tavoitteeksi. Tilan emäntä on tyytyväinen, että tallin toimintaa on ar-

vioinut ulkopuolinen taho. Hevostalouden kehittämissuunnitelmia ei tilalla enää paljoakaan ole lukuun ottamatta pientä hienosäätöä tallin ulkoasussa ja toiminnassa. Toiminnan tämän hetkiseen tilanteeseen ja laajuuteen ollaan tyytyväisiä. Perusmaatalouden osalta tilalla jatketaan hevosheinäntuotantoa.

”Pyöritetään yhtä lailla toimintaa kuin nytkin, että ei meidän aikana ainakaan laajenneta tai en mä oikein halua sitä edes laajentaa, kun sitten siinä pitäis, kun nyt me ollaan siinä sikalan sisällä, niin seuraavaksi pitäis ruveta menemään ulospäin. Ja kun tää hoituu nyt työn ohella tää homma eli en senkään takia oo oikein innostunu laajentamisesta.” (Case C)

”Maataloudesta en tiedä niinku perinteisessä mielessä enkä muksujakaan oo välttämättä siihen kannustamassa, mutta vaihtoehtoiset on hyviä, kunhan se ei oo niin, että alkaa tip-pua tyhjillään olevia navettoja ja sikaloja, jotka kaikki täytetään täyteen hevosia, niin se voi kaataa tän systeemin, mutta mä luulen, että silloin tulee kuitenkin esiin ne, jotka tekee tätä hommaa tosissaan.” (Case C)

Tilalla D ei olla täysin tyytyväisiä hevostalouden tilanteeseen, koska alkuperäistä liikeideaa on jouduttu matkan varrella muuttamaan. Tilalla ei kuitenkaan ole kaduttukaan hevostalouden aloittamista.

”No ei, ei oikein voi olla tyytyväinen, mutta ei ole voinut kyllä katuakkaan, kun on leikkiin lähtenyt. Elämäähän tämä kuitenkin vain on.” (Case D)

Hevostaloutta aiotaan tilalla edelleen jatkaa, ja tytär saa aikanaan päättää jatkosta. Kehityssuunnitelmista keskeisin on siirtyminen lämminveristen ravureiden kasvattamisesta suomenhevostarvureiden kasvattamiseen. Hevostalouden tulevaisuuteen tilalla suhtaudutaan optimistisesti hevosihmistien tapojen mukaisesti.

”No suomenhevosten osuutta lisätään, ja sitten yritetään tammakantaa parantaa ja hevosmäärää pienentää lämpösten osalta. Suomenhevosissa on se etu, että ne saa edes rat-suksi, jos ne ei juokse ja sitten siinäkin, että kun suomenhevosten maksutkin on niin paljo pienemmät.(...) Toivottavasti ensimmäinen kuningatar on silloin (kymmenen vuoden päästä) syntynyt, hevosihminenhan on ikuinen optimisti ja haaveilija” (Case D)

Maataloutta tilalla jatketaan niin kauan kuin nykyinen isäntä on tilalla päätävävallassa. Muiden tuotantosuuntien aloittamista tilalla ei ole harkittu eikä se ole tavoitteenakaan. Tilalla E ollaan tyytyväisiä oman tilan hevostalouteen, mutta yleisesti hevostalouden tilanteesta ollaan hieman huolestuneita hevostallien lukumäärän kovasta noususta johtu-

en. Hevostalouden harjoittamista tullaan tilalla edelleen jatkamaan ja tulevaisuus toiminnan kannalta näyttää valoisalta taloudellisesta laskusuhdanteesta huolimatta.

”Ei, ei meillä oo mitään valitettavaa, mutta kyllä mua hämää, kun joka paikkaan tehdään talleja, niin niitä on hetken päästä liikaa, mutta onhan siinä se kysynnän ja tarjonnan laki, että kyllä sieltä sitten ne huonot tippuu pois.” (Case E)

”Kyllä hevostalous lisääntyy tulevaisuudessa, ja tällä kertaa, jos ei tämän pahee lama tuu, niin on aika turvallinenkin homma. Mutta yhdeksänkymmentäluvulla kun oli se lama, niin silloin meinas olla tiukat paikat. Silloin vanhemmat sanoivat, ettei oo varaa ja hevosista luovuttiin, silloin ei ollu niin hyviä varoos olevia hevosenomistajia. Mutta silloin se oli, että tuntitoiminta loppui käytännössä kokonaan yhdeksänkymmentäluvulla, mutta kesäleirejä oli, että ne pelasti. Mutta nyt ei oo ollu, ei o näkynyt mitään merkkejä lamasta.” (Case E)

Myös tilalla F ollaan tyytyväisiä hevostalouden nykytilanteeseen. Hevosmäärää ei ole tarkoitus nostaa, mutta tavoitteena on panostaa palveluiden laatuun. Tilalla tullaan jatkamaan edelleen päätuotantosuuntana kasvinviljelyä. Tilan tulevaisuus on sikäli turvattu, että tilalle on olemassa jo jatkaja, ja sukupolvenvaihdokseen ryhdytään vaiheittain lähiaikoina.

6.5. Yhteenveto haastatteluaineistosta

Maatalous haastateltavilla tiloilla ja haastateltavien mielipiteet maatalouden harjoittamisesta

Haastateltavilla tiloilla harjoitetaan maataloutta eri muodoissa ja laajuudessa. Neljällä tiloista harjoitetaan aktiivisesti maataloutta. Lopuilla kahdella tilalla maataloutta harjoitetaan enää vähemmän. Toisella tilalla on keskitytty enää ainoastaan rehuntuotantoon omille hevosille ja toisella tilalla osa maista on vuokrattu pois. Haastateltavilla tiloilla harjoitetaan sekä kotieläintaloutta (vuohenmaidon- ja naudanlihantuotanto) että kasvinviljelyä (viljan- ja heinänviljely). Kaikki haastateltavat tilat ovat vahvasti monialaistuneita. Tiloilla harjoitetaan maatalouden lisäksi hevostaloutta. Lisäksi yleistä oli tilan ulkopuolinen työssäkäynti sekä erilaiset muut toiminnot, kuten asuntojen vuokraaminen ja erilaiset palvelut, kuten esimerkiksi koneurakointi. Yhdellä tilalla perinteisellä maata-

loudella on enää varsin pieni merkitys tilan tulonmuodostukselle ja tila panostaakin täysin hevostalouden harjoittamiseen.

Tiloilla suhtaudutaan maatalouden tulevaisuuteen sekä positiivisesti että myös tietyllä varauksella. Tiloilla on lähdetty harjoittamaan maatalouden ulkopuolista toimintaa kuitenkin siksi, koska maatalouden kannattavuuteen ja tulevaisuuteen ei olla oltu tarpeeksi tyytyväisiä. Perinteisen maatalouden tulevaisuuteen ei suhtauduta kovinkaan optimistisesti, mutta uusia maatalouden muotoja pidetään parempina vaihtoehtoina. Esimerkiksi hevosheinäntuotantoa pidetään yhtenä maatalojen mahdollisuutena hevostalouden lisäksi. Yhdellä tiloista sukupolvenvaihdos on ajankohtainen lähiaikoina. Tällä tilalla on siis jatkaja jo tiedossa. Muilla tiloilla sukupolvenvaihdos ei ole vielä lähitulevaisuudessa ajankohtainen.

Liiketoimintaideat

Haastateltavilla tiloilla ei ole ollut täysin selviä liiketoimintaideoita toimintaa aloitettaessa. Idea hevostalouden harjoittamiseen on lähtöisin usein hevosharrastuksesta ja pitkäaikaisesta haaveesta hevostalouden aloittamisesta. Näitä ideoita ovat vahvistaneet paikallinen kysyntä sekä usko hevostalouden menestymiseen. Myös tilan olosuhteet ovat edesauttaneet hevostalouden aloittamista tiloilla. Liiketoimintaideat ovat kuitenkin vahvistuneet ja selkiytyneet sekä toisaalta myös muuttuneet toiminnan myötä.

Yrittäjäksi ryhtymisen yleiset taustatekijät sekä henkilötekijät

Yleisistä taustatekijöistä lähinnä yrittäjien tiedoilla, taidoilla ja kokemuksella sekä myös perhetaustalla ja elämäntilanteella näyttäisi olevan jonkinlaista vaikutusta maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan aloittamiseen tässä tutkimuksessa. Vastaavasti yrittäjien iällä, koulutuksella ja aikaisemmilla ammateilla ei näyttäisi juurikaan olevan vaikutusta hevostalouden aloittamiseen.

Haastateltavien tilojen isäntäparit olivat varsin laajasti eri ikäluokista. Isäntäpareista joko kummallakin tai vain toisella oli perhetaustanaan maanviljelyä harjoittaneet vanhemmat. Tämä voidaan käsittää yrittäjätaustaksi, joka tutkimusten mukaan näyttää vah-

vistavan yrittäjäksi ryhtymisen todennäköisyyttä. Yrittäjien iän lisäksi myös heidän koulutustaustansa vaihtelivat. Haastateltavien koulutus oli hankittu niin kansakouluissa kuin korkeakouluissa. Varsinaista hevostalouden koulutusta ei haastateltavilla ollut yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Tiedot ja taidot hevostalouden harjoittamiseen oli hankittu lähinnä elämäkokemuksen kautta sekä erilaisilta lyhytkursseilta. Yritystoiminnan aloittamisen taustalla oli lähes poikkeuksetta joko isäntäparin, yleensä emännän, tai lasten hevosharrastus.

Tilan ulkopuolista työssäkäyntiä oli kolmella tilalla. Lisäksi kahdella tilalla oli aikaisemmin käynyt jompikumpi puolisoista tilan ulkopuolisessa palkkatyössä. Tilan ulkopuolisesta työssäkäynnistä oli luovuttu muun muassa perhe- tai terveydellisistä syistä tai ajanpuutteen vuoksi.

Maatilaan liittyvät tekijät

Haastateltavien tilojen taustalla on hyvin erikokoisia maatiloja. Tilojen oma peltopinta-ala vaihteli 18 hehtaarista 100 hehtaariin ja vuokramaan pinta-ala 10 hehtaarista 100 hehtaariin. Osa yhden tilan peltoalasta oli vuokrattuna haastatteluhetkellä. Maatiloilla oli myös metsää, jonka pinta-ala vaihteli 20 hehtaarista 200 hehtaariin. Maatilojen päätuotantosuuntana oli sekä kotieläintaloutta (vuohenmaidon- ja naudanlihantuotanto) että kasvinviljelyä (viljan- ja heinäviljely). Lisäksi yksi tila oli suuntautunut täysin hevostalouteen.

Maatilat olivat jommankumman puolison kotitiloja, joissa oli useimmiten tehty sukupolvenvaihdos. Tilat olivat olleet isäntäparien hallinnassa vaihtelevan ajan. Tuloksista on kuitenkin havaittavissa selvästi kaksi erilaista ajanjaksoa, sillä neljällä tiloista tila oli ollut haastatteluhetkellä hallinnassa 33–39 vuotta ja kahdella tiloista 6–8 vuotta. Lyhyempi hallinta-aika viittasi isäntäparien nuoreen ikään, kun vastaavasti pidemmän hallinta-ajan tilojen isäntäparit olivat iältään vanhempia.

Hevostalouteen liittyvät tekijät

Hevostalous on aloitettu haastateltavilla maataloilla pääsääntöisesti 2000-luvulla eli melko hiljattain. Poikkeuksena yhdellä tilalla ammattimainen hevostalous on aloitettu jo 1960-luvun lopulla. Harrastusmuotoisena hevostalous on aloitettu suurimmalla osalla tiloista jo yritystoiminnan aloittamista aikaisemmin. Maatalouden lisäksi myös tiloilla harjoitettava hevostalous vaihtelee laajuudeltaan ja muodoltaan. Tiloilla harjoitetaan lähinnä hevostaloutta, ratsastuskoulutoimintaa sekä hevosten hoitopaikkojen vuokraamista. Tiloilla olevien hevosten lukumäärä vaihtelee välillä 10–47. Hevostaloutta harjoitetaan tiloilla pääsääntöisesti oman perheen voimin, mikä on yleistä suomalaisissa hevosalan yrityksissä. Yhdellä tilalla on yksi ulkopuolinen työntekijä hevostaloudessa ja kahdella tilalla pystytään hyödyntämään lomittajien palveluita.

Tilat ovat investoineet hevostalouteen melko runsaasti. Yleisimpiä investointikohteita ovat olleet tallirakennus, hevosten ulkoilualueet sekä ratsastus- ja valmennusalueet. Tiloilla on joko käytetty hyväksi olemassa olevia rakennuksia muokaten niitä hevosille sopiviksi tai rakennettu kokonaan uudet tilat. Haastateltavilla tiloilla suurimmat investoinnit on jo tehty, eikä merkittäviä investointeja ole enää suunnitteilla. Tavoitteena on panostaa muun muassa palvelujen laatuun ja tilojen toimivuuteen, jotka eivät vaadi isoja investointeja. Markkinoinnin suhteen tiloilla turvaudutaan internetiin sekä niin sanottuun ”puskaradioon”.

Toimintaympäristöön liittyvät tekijät

Kysyntä ja kilpailutilanne ovat tärkeitä yrityksen toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä. Haastateltavat yritykset eivät kuitenkaan olleet kiinnittäneet huomiota kysynnän tai kilpailutilanteen selvittämiseen yritystoimintaa aloitettaessa. Yrittäjät ovat luottaneet hevostalouteen ja uskoneet, että aloitettu yritystoiminta tulee kannattamaan. Yhdellä tilalla tilan emäntä oli tehnyt opintoihinsa liittyen selvityksen, joka koski muun muassa heidän tallin toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä.

Paikallinen yrittäjäyyskulttuuri on yrittäjämyönteinen Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaan alue on lisäksi pienyritysvaltaista seutua. Hevosalan yrittäjien välillä on

jonkin verran yhteistyötä, mutta sitä toivottaisiin enemmän etenkin markkinoinnin osalta. Haastateltavien tilojen läheisyydessä on toiminut ja toimii erilaisia määriä muita hevostalleja. Kaikkien tilojen lähistöllä yhtä tallia lukuun ottamatta sijaitsevat haastatteluhetkellä muita talleja. Hevostalouden aloittamisen aikoihin tilojen läheisyydessä ei juuri ole ollut muita hevostalleja tai jos niitä on ollut, niitä on ollut vain yksi tai muutamia. Haastateltujen tilojen hevostalouden aloittamisen jälkeen lähialueella on tallien lukumäärä lisääntynyt etenkin kahden tilan läheisyydessä.

Haastateltavien tilojen sijainti Etelä-Pohjanmaalla suhteellisen lähellä maakuntakeskusta Seinäjokea on ollut yksi tekijä, joka on kannustanut tiloja aloittamaan hevostalouden harjoittamisen, koska maakuntakeskuksessa asuu monia potentiaalisia asiakkaita yrityksille. Tilojen hevostalouden investointien rahoitus on koostunut sekä maataloudesta että hevostaloudesta saaduilla tuloilla eli omalla rahalla sekä lainarahalla ja EU:lta saaduilla rahallisilla avustuksilla.

Tutkimusten mukaan monialaisten tilojen perustuotannolla näyttäisi olevan tiettyjä yhteisiä piirteitä. Maatiloilla harjoitettava muu yritystoiminta on yleisintä suurehkoilla kasvinviljelytiloilla ja harvinaisinta maitotiloilla. Monialaiset tilat ovat usein peltohehtaareiltaan hieman muita perustuotantotiloja suurempia. Haastateltavien tilojen peltoalan keskiarvo oli 66 hehtaaria eli selvästi vuoden 2008 keskiarvoa 34,2 hehtaaria suurempi. Tässä tutkimuksessa mukana oli kuitenkin sekä peltopinta-alaltaan pieniä että myös suuria tiloja, joten pinta-alahajonta oli suurta. Tiloista neljä oli suuntautunut kasvinviljelyyn ja kaksi kotieläintalouteen. Osalla tiloista on ollut olemassa sellaisia resursseja, kuten esimerkiksi tiloja ja laitumia, jotka ovat tukeneet hevostalouden aloittamista.

Tyytyväisyys tilan nykytilanteeseen ja tulevaisuuden näkymät tiloilla

Haastatellut ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä tilojensa hevostalouteen. Hevostalouden aloittamista ei ole tarvinnut katua, koska toiminnan on koettu olevan mielekästä. Tyytymättömyyttä on yhdellä tilalla siihen, että alkuperäinen liikeidea ei ollutkaan toimiva ja toimintaa on tämän takia jouduttu muokkaamaan. Tälläkään tilalla ei kuitenkaan ole kaduttu hevostalouden aloittamista. Tiloilla on edelleen kehittämissuunnitelmia, mutta

ne eivät vaadi kovin suuria investointeja ja ne keskittyvät lähinnä palvelujen laatuun panostamiseen. Tiloilla ollaan jatkamassa edelleen myös perusmaataloutta. Kolmella tiloista ollaan jatkamassa samaa perusmaatalouden alaa kuin tähänkin asti. Kahdella tilalla ollaan keskittymässä maatalouden osalta lähinnä hevosheinäntuotantoon.

Tiloilla on havaittavissa selvää huolestumista hevostallien lukumäärän viimeaikaisesta nopeasta noususta. Huolen aiheena on olemassa olevien hevostallien tulevaisuus, mikäli tyhjillään olevat navetat ja sikalat täytetään hevosilla. Tilat kuitenkin uskovat, että tällöin joukosta erottuvat ne tallit, joissa toimintaa harjoitetaan tosissaan ja joissa toimintaa on harjoitettu jo pidemmän aikaa.

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1. Yhteenveto

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää maatalojen monialaistumista ja kuvata hevostaloutta maatalojen uutena toimeentulomuotona. Tarkoituksena oli tutkia niitä maatiloja, joissa maatalouden ohella harjoitettiin jollain asteella hevostaloutta. Teoriatarkastelun sekä haastattelujen perusteella oli tavoitteena löytää ja ymmärtää niitä tekijöitä, jotka ovat olleet taustalla maatalan aloittaessa muun yritystoiminnan, tässä tapauksessa hevostalouden, harjoittamisen. Tarkoituksena oli myös tutkia yleisesti hevostaloutta maatalojen uutena toimeentulomuotona. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

- Millainen maatalojen uusi toimeentulomuoto hevostalous on?
- Mitkä tekijät mahdollistavat hevostalouden harjoittamisen ja kehittymisen maataloilla?

Tutkimus koostui kahdesta osasta; yhtäältä teoreettisesta tarkastelusta ja toisaalta empirisistä osiosta. Teoreettinen tarkastelu ja viitekehysten muodostaminen koostui maaseudun ja sen elinkeinojen kehityskulun ja muutoksien kuvaamisesta sekä uusien toimeentulomahdollisuuksien selvittämisestä. Lisäksi viitekehystä hahmoteltiin esittelemällä yrittäjyyspäätöksiä kuvaavia malleja, maatalojen yrittäjyyspäätöstä ja yritystoiminnan kehittymistä maataloilla. Maatalojen yrityspäätöksiä kuvattiin tutkimuksessa Huuskosen (1992) prosessimalliin yrittäjäksi ryhtymisestä ja Akselin (1995) teoreettiseen maataloustuottajien yrittäjyyspäätösmalliin viitaten. Näiden teoreettisten mallien pohjalta hahmoteltiin empiriaosuuden haastattelujen aihealueet. Empiriaosuus suoritettiin haastatteleamalla kuutta hevostalouden harjoittajaa Etelä-Pohjanmaan alueelta. Esi-merkkitalojen avulla oli tavoitteena saada käsitys maataloilla harjoitettavasta hevostaloudesta tässä tapauksessa Etelä-Pohjanmaan alueella.

Hevostalous maatalojen uutena toimeentulomuotona

Hevostalous on yksi niistä harvoista maatalouden tuotantosektoreista, joka on kasvanut maatalouden perinteisestä trendistä huolimatta. Hevoset katosivat maataloilta maatalouden koneellistumisen myötä 1900-luvun puolivälin jälkeen. Maatalouden rakennemuutoksen ja sitä seuranneen monialaistumisen myötä hevoset ovat kuitenkin palanneet maataloilta ja maaseudulle. Hevoset ovatkin yhä yleisempi näky maaseutumaisemassa. Tutkimusten mukaan hevosalan yritystoimintaa harjoitetaan pääosin maatalojen yhteydessä.

Tutkimuksessa haastateltujen tilojen hevostalous vaihteli muodoltaan ja kooltaan. Tilloilla harjoitettiin lähinnä hevoskasvatusta, ratsastuskoulutoimintaa sekä hevosten hoitopaikkojen vuokraamista. Tilloilla oleva hevospäärä oli 10–47 välillä. Hevostaloutta harjoitettiin lähinnä oman perheen voimin. Ainoastaan yhdellä tilalla oli hevostaloudessa yksi ulkopuolinen työntekijä. Osalla tiloista kävi myös lomittajia, mutta heitä ei laskettu varsinaisiksi ulkopuolisiksi työntekijöiksi. Hevosyritykset ovat siis yrityksiä, joita hoidetaan lähinnä oman perheen voimin ilman ulkopuolista työvoimaa.

Tutkimuksessa haastateltujen maatalojen hevostalous oli pääsääntöisesti melko nuorta. Suurimmalla osalla tiloista ammattimainen hevostalouden harjoittaminen oli aloitettu 2000-luvulla. Tosin harrastusmuotoista hevosten pitoa oli tiloilla ollut jo tätä aiemmin. Tämä osoittaa ja vahvistaa sen käsityksen, että hevostalouden todellinen nousukausi on alkanut juuri 2000-luvulla. Käynnissä olevan taloudellisen laskusuhdanteen ei uskottu vaikuttavan tutkimuksessa mukana olleiden tilojen hevostalouteen. Hevosharrastusta pidetään niin sanottuna ”henkireikä”, josta ei haluta luopua, vaikka harrastajien taloudellinen tilanne olisikin välillä huonompi. Hevosharrastus on nykyään myös yhä useammin aikuisten harrastus, jolloin oman harrastuksen lopettamiskynnys voi olla korkeampi kuin esimerkiksi lasten harrastusten. Näin ollen hevosalan yrittäjyydellä alkaa olla suhteellisen vankka ja uskollinen asiakaskunta, mikä mahdollistaa hevosalan menestymisen ja kehittymisen.

Tutkimuksessa mukana olleilla tiloilla oli tehty melko runsaasti investointeja hevostalouteen. Yleisimpiä investointikohteita olivat tallirakennus, hevosten ulkoilualueet sekä ratsastus- ja valmennusalueet. Suomessa elettiin 2000-luvun puolivälissä yleisesti rakentamisen kultakautta taloudellisen nousukauden myötä. Tämä on huomattavissa myös hevostalouden rakentamisessa, sillä useimmat investoinnit oli tehty juuri samoihin aikoihin 2000-luvun puolivälissä. Nytemmin rakentamisen tahti on hiljentynyt, eikä tiloilla ollut enää paljoa investointitarpeita tai -suunnitelmia.

Tämän tutkimuksen perusteella hevostalous näyttää sopivan erittäin hyvin maataloille. Hevostalouden kasvun ansiosta erilaiselle hevosalan yrittäjyydelle ja muulla siihen väkälisesti liittyvällä yrittäjyydellä, kuten hevosrehujen tuotannolla, rakentamisella ja erilaisten varusteiden myynnillä, on selvästi kasvava kysyntä. Hevosalan yrittäjyys sopii mainiosti maataloilla harjoitettavaksi, koska maataloilla on sopivia edellytyksiä toiminnalle, kuten esimerkiksi rakennuksia ja laidunmaita.

Hevostalouden harjoittamisen ja kehittymisen mahdollistavat tekijät maataloilla

Hevostalouden aloittaminen maataloilla on verrattavissa lähes minkä tahansa muun yritystoiminnan aloittamiseen maataloilla. Osa hevosalan yrittäjyyspäätöstä selittävistä tekijöistä voisi löytyä myös jonkin muun yritystoiminnan alan aloittamisen taustalta. Haastatelluilla tiloilla maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa oli lähdetty harjoittamaan muun muassa siksi, ettei maatalouden kannattavuuteen ja tulevaisuuteen oltu tarpeeksi tyytyväisiä. Perinteistä maataloutta ei pidetty haastattelujen perusteella potentiaalisena alana, jonka tulevaisuus olisi turvattu. Sen sijaan uskoa löytyi erilaisille uusille maatalouden muodoille, kuten esimerkiksi hevosheinäntuotantoon.

Epäusko maatalouden tulevaisuuteen ja tyytymättömyys alan kannattavuuteen ovat esimerkkejä sellaisista yleisistä syistä, jotka monesti selittävät maatalojen monialaistumista. Maatalouden rakennemuutoksen myötä maatalouden kannattavuus on heikentynyt, ja yhä useampi on luopunut maataloudesta toimeentulomuotona. Tämän trendin myötä maataloja ja maatalojen rakennuksia on jäänyt tyhjilleen. Hevostalous onkin toimiala, jonka avulla aktiivikäytöstä poistuneet maatilat ja niiden rakennukset voidaan saada

jälleen hyötykäyttöön. Maatiloilta löytyy siis sellaisia resursseja, joista on hyötyä hevostalouden harjoittamisessa.

Kaikilla tutkimuksessa mukana olleilla tiloilla harjoitettiin hevostalouden lisäksi edelleen myös perinteistä maataloutta. Hevostalouden lisäksi tiloilla harjoitettiin myös muuta maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa, kuten asuntojen vuokraamista, kenneltoimintaa, koneurakointia tai muita vastaavia palveluita. Lisäksi osalla tiloista käytiin tilan ulkopuolisessa palkkatyössä. Tutkimuksessa mukana olleet tilat olivat joko emännän tai isännän kotitiloja, jotka oli saatu nykyisen isäntäparin hallintaan pääasiassa sukupolvenvaihdoksella. Tiloilla harjoitettiin sekä kasvinviljelyä että kotieläintuotantoa.

Maatilojen koolla ei tässä tutkimuksessa nähty olevan vaikutusta yritystoiminnan aloittamiseen. Haastateltujen tilojen peltopinta-alat vaihtelivat. Tutkimuksessa mukana olleet tilat olivat varsin erikokoisia, sillä mukana oli sekä pieniä että isoja tiloja. Peltopinta-alojen lisäksi vaihtelivat myös tilojen tuotantosuunnat. Tutkimusten mukaan monialaisten tilojen maatalouden tuotantosuunnat ovat yhteneviä. Monialaiset tilat ovat tutkimusten mukaan usein suurehkoja kasvinviljelytiloja, mutta harvoin maidontuotantotiloja. Tässä tutkimuksessa mukana olleiden tilojen tuotantosuunnat kuitenkin vaihtelivat jonkin verran. Tilojen tuotantosuuntia olivat sekä kasvinviljely, kuten viljanviljely ja hevosheinäntuotanto että kotieläintuotanto, kuten vuohenmaidontuotanto ja naudanlihantuotanto. Osalla tiloista oli ollut sellaisia resursseja, kuten tiloja ja laitumia, jotka olivat tukeneet hevostalouden aloittamista. Maatilat, jotka monialaistuvat, voivat olla siis taustoiltaan erilaisia. Maatilan koko tai tuotantosuunta ei siis aseta merkittäviä rajoitteita monialaisuuden aloittamiselle.

Hevostalouden aloittaminen tiloilla pohjautui hyvin vahvasti joko isäntäparin tai heidän lastensa jo pidempään jatkuneeseen hevosharrastukseen. Hevosharrastus onkin eräänlainen elämäntapa, joka innostaa harrastajia perustamaan alan yrityksiä. Hevosharrastajat nauttivat hevosten kanssa toimimisesta ja pitävät sitä mielekkäänä työnä, vaikkei toiminta välttämättä olisikaan aina taloudellisesti kannattavaa. Haastatelluilla tiloilla toiminnan kannattavuuteen oli kuitenkin pyritty. Yrittäjien intoa ovat lisänneet ja vahvistaneet myös paikallinen kysyntä sekä usko hevostaloudessa menestymiseen.

Yrittäjien aikaisemmillä tiedoilla, taidoilla ja kokemuksella sekä perhetaustalla ja elämäntilanteella on tämän tutkimuksen perusteella vaikutusta maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan aloittamiseen. Sen sijaan yrittäjien iällä, koulutuksella tai aikaisemmillä ammateilla ei havaittu olevan samanlaisia vaikutuksia. Hevostalouden harjoittaminen vaatii yrittäjältä pääsääntöisesti tietoa, taitoa ja kokemusta alasta. Hevostalous on sitovaa yritystoimintaa, joka ei välttämättä sovi kaikkien elämäntilanteeseen. Toisaalta hevostalous mahdollistaa työskentelyn maatilalla, jolloin esimerkiksi lastenhoito voi olla helpompi järjestää, kun maatilalla on koko ajan jompikumpi puolisoista läsnä.

Tutkimuksessa ilmeni, etteivät hevostaloutta harjoittavat tilat olleet kiinnittäneet huomiota kovinkaan paljoa toimintaympäristöönsä liittyviin tekijöihin. Vaikka esimerkiksi kysyntä ja kilpailutilanne ovat tärkeitä yrityksen toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä, eivät tilat pääsääntöisesti olleet kunnolla selvittäneet näitä tekijöitä yritystoimintaa aloitettaessa. Yrittäjät ovat luottaneet hevostalouteen, ja heillä on ollut vahva usko siihen, että toiminta tulee kannattamaan.

Hevosyrittäjyydellä on Etelä-Pohjanmaalla sikäli suotuisat olosuhteet, että alue on pienyritysvaltaista seutua, mikä tukee tämän kaltaisen yritystoiminnan menestymistä alueella. Lisäksi maakuntakeskuksen ja siellä asuvien asiakkaiden sijainti haastateltujen tilojen lähellä on ollut yksi edistävää tekijä hevostalouden aloittamisessa. Asutuskeskusten läheisyys on tärkeää erityisesti niille talleille, joissa asiakkaita käy päivittäin. Tällaisia talleja ovat esimerkiksi ratsastuskoulut ja hevosten hoitopaikkoja tarjoavat tallit. Toisaalta taas tallit, joissa harjoitetaan ravivalmennusta tai hevoskasvatusta, eivät tarvitse yhtä keskeistä sijaintia. Jonkinlaisena ongelma nähdään se, että hevosalan yrittäjät toimivat alueella yksistään. Yrittäjien välille toivottaisiin enemmän yhteistyötä esimerkiksi markkinoinnissa.

Koska hevosten kanssa työskenteleminen on monille pitkäaikainen haave ja unelma, ei hevostalouden harjoittamisen aloittamista useinkaan kaduta. Näin on tässäkin tutkimuksessa, jossa mukana olleet tilat ovat olleet tyytyväisiä hevostalouden harjoittamiseen. Toiminnan koetaan olevan mielekästä. Tiloilla aiotaan jatkaa myös perusmaataloutta. Osa tiloista aikoo jatkaa samaa perusmaatalouden alaa kuin tähänkin asti, mutta osa on

keskittymässä uuteen tuotantomuotoon. Hevosheinäntuotanto oli tämän tutkimuksen perusteella varteenotettava vaihtoehto esimerkiksi niille tiloille, joissa viljanviljelyä ei enää pidetä kannattavana toimeentulomuotona.

7.2. Tutkimustulosten vertailu aiempiin tutkimuksiin

Maatilojen uusia toimeentulomuotoja ovat tutkineet muun muassa Tupala (2006) sekä Laine (2009) omissa pro gradu -tutkielmissaan. Tupalan tutkimus käsitteli maatilamatkailua ja Laineen lämpöyrittäjyyttä.

Hevostalous, maatilamatkailu ja lämpöyrittäjyys ovat esimerkkejä maatilan uusista toimeentulomuodoista. Edellä mainittujen toimeentulomuotojen aloittamisen taustalla on kuitenkin erilaisia syitä johtuen muun muassa toimintojen erilaisesta luonteesta. Tupalan (2006: 122) tutkimuksessa mukana olleissa yrityksissä idea matkailutoiminnan aloittamisesta oli syntynyt joko matkailuyrittäjäkurssin pohjalta, muiden yrittäjien esimerkin myötä, ulkopuolisen henkilön, kuten viranomaisen, muiden yrittäjien, ystävien tai sukulaisten esittämänä tai sen pohjalta, että tilalla oli matkailutoimintaan sopivia rakennuksia. Lisäksi yrittäjä oli saattanut huomata, että hänellä on sellaisia taitoja tai ominaisuuksia, joista voisi olla hyötyä matkailutoiminnan harjoittamisessa.

Myös Laineen (2009: 72) tutkimuksessa löytyi monia syitä maatilatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan aloittamiselle ja kehittämiselle. Laineen mukaan maatilayrittäjältä voi löytyä aikaisempaa käytännön kautta hankittua kokemusta ja osaamista, jota muussa yritystoiminnassa voidaan hyödyntää. Lisäksi tilalla saattaa olla yritystoiminnan harjoittamiseen sopivaa kalustoa valmiina ja yritystoiminta soveltuu maatilan muuhun ansio- toimintaan. Maatilataustaisella yrittäjällä on kiinnostunut ja myönteinen asenne yrittäjyyttä kohtaan, ja lisäksi hänellä on uskallusta uusien asioiden kokeiluun. Tärkeinä yritystoimintaa ja sen menestymistä selittävinä tekijöinä Laineen tutkimuksessa olivat myös palveluille olevan kysynnän olemassaolo, myönteinen ympäristö yrittäjyydelle, yrittäjien välinen yhteistyö, EU-hanketoiminta sekä yritystoiminnan tukeminen neuvonnan, koulutuksen ja rahallisen avustuksen kautta.

Tupalan ja Laineen tutkimuksissa yritystoiminnan aloittamiseen johtaneita syitä on jonkin verran enemmän kuin tässä tutkimuksessa. Yhtenä syynä on varmasti se, että hevos- talouteen ja hevosiin liittyy vahva harrastustoiminta, joka on useimmiten ensisijainen syy hevostalouden aloittamiseen. Yhteneviä syitä löytyi kuitenkin myös muita. Yhteistä maatilojen uuden yritystoiminnan aloittamisessa näyttäisi olevan tilalla olemassa olevat rakennukset ja muut resurssit, myönteinen yrittäjäympäristö, paikallinen kysyntä sekä taloudelliset syyt siinä suhteessa, ettei perinteistä maataloutta enää pidetä taloudellisesti kannattavana toimeentulomuotona.

7.3. Johtopäätökset

Maaseutu elää voimakasta rakennemuutoksen aikaa, joka on alkanut jo 1960-luvulla. Euroopan unionin jäsenyys on vain kiihdyttänyt muutoksen tahtia. Maaseutu ja siellä toimivat elinkeinot ovat muuttuneet ja nykyään yhä harvempi saa toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Maatalouden uusi, entistä haastavampi toimintaympäristö on saanut viljelijäperheet pohtimaan maatalouden ulkopuolisia palkka-, yritys- ja muita ansiotuloja. Maatalouden kannattavuuden heikentyminen on lisännyt erityisesti maatilojen monialaisuutta.

Nykyään yhä useammat maatilat ovat monialayrityksiä, joiden toimeentulo muodostuu monista eri lähteistä. Yleisintä yritystoimintaa maatiloilla ovat erilaiset palvelut, kuten esimerkiksi koneurakointi ja matkailu. Monialaistumisen lisääntymisen syynä voidaan yhtäältä pitää maatalouden rakennemuutosta ja kannattavuuden heikentymistä, mutta toisaalta uuden yritystoiminnan syntymisen taustalla on taloudellinen nousukausi, jonka myötä erilaisille toiminnoille on muodostunut kysyntää ja mahdollisuuksia. Monialaisuuteen siirtymisellä pyritään saamaan lisää työtä ja tuloa sille ajanjaksolle, jolloin maa-tila ja maatalous eivät sitä varsinaisesti tarjoa. Lisäksi maatiloilla voi olla vajaakäytössä olevia resursseja, jotka voidaan saada tuottavaan käyttöön uuden yritystoiminnan aloittamisella. Monialaisuuden yhtenä kilpailuvalttina on maatilan voimavarojen yhteiskäyttöä, jolloin voidaan saavuttaa suurtuotannon etuja ilman tilakoon varsinaista kasvattamista. Monialaistumisen suurimpana uhkana on ylihajauttaminen, jolloin yrityksen

voimavarojen liika hajauttaminen aiheuttaa koko yrityksen kannattavuuden heikentymisen.

Hevostaloudella on kasvava merkitys Suomessa. Hevosiin liittyvä harrastustoiminta elää nousukautta ja erilaisille hevosalan palveluita tarjoaville yrityksille on kasvavaa kysyntää. Hevostalous on ala, jota ei tueta niin paljon kuin muita yhtä suosittuja ja suuria harrastuksia ja toimialoja. Valtio ja kunnat eivät esimerkiksi tue samoissa määrin ratsastusharrastuksen toimintaympäristöjen kehittämistä kuin ne tukevat esimerkiksi jääkiekkoa sekä muita vastaavia urheiluharrastuksia.

Hevosalan yrittäjyys sekä hevosmäärät keskittyvät lähinnä eteläiseen ja läntiseen Suomeen. Viime aikoina hevostalous on kehittynyt ja kasvanut voimakkaimmin erityisesti kaupunkien läheisellä maaseudulla. Alan kasvua on kuitenkin tapahtunut jossain määrin myös muualla, syrjäisemmällä maaseudulla. Hevostalous on tuonut muuttuneelle maaseudulle ja maataloudelle uusia toimeentulomahdollisuuksia. Maaseutu on hevostaloudelle parasta kasvualuetta, sillä siellä on yrityksille ja niiden kasvulle parhaat olosuhteet. Hevosyrittäjyys tarvitsee paljon tilaa ympärilleen muun muassa laidunten ja hevosten ulkoilureittien muodossa.

Hevostalous on poikkeuksellinen maatalouden tuotantosektori, sillä se on lähes ainoa toimiala, jonka osuus on nykyään kasvava. Hevostilojen määrä on lisääntynyt, kun muutoin maatilojen lukumäärän kehitys on ollut lähinnä laskusuuntaista. Hevosalan yritystoiminnasta suurin osa toimii maatilojen yhteydessä. Hevostalouteen liittyy useita erilaisia osa-alueita, jotka voivat olla joko suoraan tai välillisesti yhteydessä hevosiin. Yksi keskeinen välillinen osa-alue on hevosrehujen tuotanto, joka erityisesti heinäntuotannon muodossa on yleinen ja yhä kasvava ala muun maataloustuotannon ohessa tai päätuotantosuuntana harjoitettava toimintamuoto.

Tämän tutkimuksen perusteella hevostalous on sopiva toimeentulomuoto maataloille. Maataloilla on hevostalouden harjoittamisen kannalta tärkeitä elementtejä, kuten tiloja ja rehuntuotantoon soveltuvia maita. Tilat voivat saada lisätoimeentuloa viljelemällä esimerkiksi hevosille tarkoitettua heinää laajemmalle asiakaskunnalle. Laatuheinäntuotan-

to on kilpailuvaltti, jota arvostetaan hevostalleilla, koska laadukas heinä on hevosten ruokinnan perusta.

On yleistä, että maatiloilta löytyy hevosharrastajia joko tilaa hoitavasta pariskunnasta tai heidän lapsistaan. Hevosharrastus asettaakin hevostalouden harjoittamiselle pohjan, sillä hevostalouden osaaminen hankitaan useimmiten juuri harrastuksen kautta, jolloin käytännön toiminnan osaaminen vahvistuu. Osaamisen hankkiminen varsinaisista koulutuksista on vastaavasti harvinaista. Tällöin liiketoimintaosaamisen taidot jäävät alhaiselle tasolle. Hevostalouden harjoittajien olisi kuitenkin syytä hankkia osaamista entistä enemmän liiketoiminnasta ja sen harjoittamisesta, koska taloudellinen ja toimintaympäristöön liittyvä osaaminen ovat usein heikkoja osaamisalueita hevosalan yrittäjillä. Hevostalouden heikko kannattavuus on alan suurimpia ongelmia. Ne tilat, jotka panostavat myös liiketoimintaosaamiseen, voivat olla menestyviä hevostaloudessa, ja he voivat oikeasti saada toimeentulonsa alasta. Vastaavasti ne tilat, joissa tähän puoleen ei panosteta, pärjäävät heikommin ja toiminta saattaa hiljalleen pienentyä ja kuihtua pois.

Nykyään hevostalouden harjoittamisessa on tärkeää laatuun panostaminen, sillä asiakkaat ovat entistä vaativampia ja tarkempia saamastaan palvelusta tai tuotteesta. Hevostallia ei voida siis perustaa mihin tahansa tyhjään karjarakennukseen, jos ei ole sen suurempaa tietämystä ja kokemusta alasta ja sen vaatimuksista tai jollei ole valmis hankkimaan näitä tietoja asiantuntevalta taholta.

Hevosalan yrittäjien koulutukseen tulisi esimerkiksi eri oppilaitosten kiinnittää entistä enemmän huomiota. On tärkeää, että hevosityrittäjien liiketoimintaosaamista voitaisiin parantaa, jolloin yrittäjät saataisiin kiinnittämään enemmän huomiota toiminnan hinnoitteluun, markkinointiin ja kannattavuuteen. Vain tätä kautta hevostaloudesta voidaan saada kehitettyä laajemmin menestyvä toimiala, joka on varteenotettava toimeentulovaihtoehto maatiloille ja maaseudulle. Mikäli kehitys pysyy nykyisellään, on menestyviä hevosityrityksiä toki edelleen olemassa, mutta koulutukseen panostamalla näiden yritysten määrä voitaisiin saada kasvuun.

Tässä tutkimuksessa saatiin selville niitä tekijöitä, jotka ovat olleet taustalla hevostalouden aloittamisessa maatiloilla. Hevostalouden harjoittaminen on maaseudulla ja maatiloilla potentiaalinen ala, jossa täytyy nykyään panostaa yhä enemmän palvelujen ja tuotteiden laatuun. Hevostalous sopii erityisen hyvin niille maatiloille, joissa on jo valmiiksi tietämystä hevosista esimerkiksi harrastuksen kautta. Lisäksi hevosheinäntuotannon tarjoaa vaihtoehdoisen toimeentulomuodon myös muille maatiloille. Hevostalous vaatii lähelleen usein asutuskeskuksen, mikäli kyseessä on sellainen hevostalouden ala, joille asiakassaavutettavuus on erityisen tärkeää. Kaupunkien läheisen maaseudun ja ydinmaaseudun lisäksi hevostalous voi kuitenkin antaa toimeentulon myös syrjäisemmällä maaseudulla. Hevostalous luo eloa ja elinvoimaa maaseudulle, ja samalla se on mahdollisuuksien ala, joka voi saada tyhjenevät maatilarakennukset jälleen tuottavaan käyttöön.

LÄHDELUETTELO

- Akseli, Ari (1995). Maataloustuottajasta maaseutuyrittäjäksi. Case-analyysi eteläpohjalaisten maanviljelijöiden yrittäjäybspäätöksistä. Seinäjoki: Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Alasuutari, Pertti (2007). Laadullinen tutkimus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Eikeland, S. (1999). New Rural Pluractivity? Household Strategies and Rural Renewal in Norway. *Sociologia Ruralis* 39: 3, 359–376.
- Eklund, Erland, Kjell Andersson, Nora Brandt, Kirsi Rajala & Minna Lehtola (2007). Uudet hevoselinkeinot: Haaste tutkimukselle ja yhteiskuntasuunnittelulle. *Maaseudun uusi aika* 2/2007, 35–42.
- Elstob, Tea (2009). Kasvava hevosala lisää maaseudun monimuotoisuutta. *Teho* 2/2009, 34–36.
- Etelä-Pohjanmaan hevosjalostusliitto ry (2010). Etelä-Pohjanmaan hevosjalostusliitto. Saatavissa 15.4.2010: http://www.hevosjalostusliitot.fi/etelapohjanmaa/fi/etelapohjanmaan_hjl.php.
- Etelä-Pohjanmaan liitto (2010a). Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2030. Saatavissa 20.8.2010: http://www.epliiitto.fi/upload/files/maakuntasuunnitelma_2030.pdf.
- Etelä-Pohjanmaan liitto (2010b). Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2011–2014. Saatavissa 20.8.2010: http://www.epliiitto.fi/upload/files/Maakuntaohjelma_2011_2014.pdf.
- Etelä-Pohjanmaan liitto (2010c). Etelä-Pohjanmaan kartta. Saatavissa 20.8.2010: http://www.epliiitto.fi/?page=etela_pohjanmaan_kartta.

Etelä-Pohjanmaan maakuntaportaali (2010a). Etelä-Pohjanmaa. Saatavissa 20.8.2010:
http://www.etelapohjanmaa.fi/?page_id=91&lang=fi.

Etelä-Pohjanmaan maakuntaportaali (2010b). Työ, yrittäminen ja elinkeinot. Saatavissa
20.8.2010: http://www.etelapohjanmaa.fi/?page_id=115&lang=fi.

Haapanen, Mikko, Jouko Heikura & Kalle Leino (2004). Maatila liikeyrityksenä. Hel-
sinki: WSOY.

Harju, Johanna & Hannu Pirilä (2004). Maaseutuyrittäjyys: Millainen mahdollisuus?
Turun kauppakorkeakoulu. Tutkimusraportteja B 1/2004.

Hauta-aho, Seppo (1990). Yrityksen perustamisen vaiheet. Työsuhde-lähestymistavan
teoreettista analysointia ja perustamisen vaiheiden konkretisointi. Vaasan
korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia No 146.

Heikkilä, Hannu (2001). Yrittämällä tuloksiin. Maaseutuyrityksen liiketoiminnan kehittä-
misopas. Maaseutukeskusten liiton julkaisuja no 965. Tieto tuottamaan
93. Maaseutukeskusten liitto. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Heinonen, Jarna (2000). Mistä uusia yrittäjiä maaseudulle. Puheenvuoro maaseutuyrittä-
jyydestä. Turun kauppakorkeakoulu. Tutkimusraportteja B 12/2000.

Heinonen, Sampsa & Asko Järvinen (1996). Maaseutuyrittäjän opas. Käytännön tietoa
yrityksille. Kauppakaari-yhtymä Oy.

Heinonen, Sirkka (2001). Uudet suunnat maaseudun tulevaisuudelle. Tulevaisuussarja
7. Tulevaisuuden tutkimuksen seura.

Heiskanen, Minna-Liisa, Ilkka Klemola, Mikko Kumpulainen & Päivi Kauppinen
(2002). Hevostalous: Merkitys ja tulevaisuus Suomessa. Kuopio: Hevos-
tietokeskus.

Helsingin yliopisto (2010). Eläinlääketieteellinen tiedekunta: Tutkimus eläinlääketieteellisessä tiedekunnassa. Saatavissa 30.6.2010: <http://www.vetmed.helsinki.fi/tutkimus/index.html>.

Hevostietokeskus (2010). Hevostietokeskus. Saatavissa 30.6.2010: <http://www.hevostietokeskus.fi/index.php?id=193>.

Hevosyrittäjä (2010). Tutkimusta. Saatavissa 30.6.2010: <http://www.hevosyrittaja.fi/Tutkimusta.asp>.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2009). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hollmen, Maarit & Minna mäenpää (2004). Hevosalan haasteet. Espoo: Suomen Hippos.

Huuskonen, Visa (1992). Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A-2: 1992. Raisio: Painopojat.

Kaipanen, Riitta, Merja Ryökäs & Juha Liukkonen (1990). Maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan tuen vaikutukset. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-49. Mikkeli: Yliopistopaino.

Kansallinen hevostutkimusohjelma (2005). Työryhmämuistio. Maa- ja metsätalousministeriö 2005: 11.

Katajamäki, Hannu (2000). Laadun ja uskalluksen maaseutu. Saatavissa 30.6.2010: <http://koti.mbnet.fi/rehakka/jasen/laatu.html>.

- Kuhmonen Tuomas, Reijo Keränen & Hannu Niittykangas (2007). Pienyritysten uusi liiketoiminta ja kasvu: Neuvonnan merkitys maatilayrityksissä. Jyväskylän yliopisto. Julkaisuja 167.
- Kuisma, Juha & Heikki Haavisto (1995). Kaupunki ja maaseutu: Avoliitto vai susipari? Kunnallisan alan kehittämistätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 15. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laine, Mari-Anne (2009). Maatilasta maaseutuyritykseksi: Esimerkkinä lämpöyrittäjyys Etelä-Pohjanmaalla. Vaasan yliopisto, Aluetieteen Pro Gradu –tutkielma.
- Laine, Markus, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (2007). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa: Tapaustutkimuksen taito, 9–38. Toim. Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Pres.
- Lapintie, Kimmo & Jouko Riipinen (1994). Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä. Vaasan Yliopisto. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisuja No 54.
- Laurila, Pia (1996). Uuden maaseudun tiellä. Tutkimus maaseutuväestön uusista toimeentulomuodoista. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisuja No 67.
- Laurila, Pia (1998). Maaseudun uudet toimeentulomuodot. Tutkimus toimintojen kehittymisestä ja niiden harjoittajista. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Vaasan yliopisto, aluetieteen laitos.
- Lemetyinen, Telle & Tarja Toivonen (2004). Nuoret maatilayrittäjät. Seinäjoki: Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.

- Lith, Pekka (2007). Maaseudulla yritystoimintaa koneurakoinnista energiantuotantoon. Kuntapuntari 3/2007. Tilastokeskus. Saatavissa 30.8.2010: http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2007/art_2007-08-31_001.html?s=1.
- Littunen Hannu, Raija Lääperi & Raimo Rajahonka (1987). Keski-Suomen lääni yritysympäristönä. Jyväskylän yliopisto: Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 87.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2006). Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006. Saatavissa 30.7.2010: <http://www.mmm.fi/attachments/5enfdAPe1/5kYqNNOF/Files/CurrentFile/MMMjulkaisu20067.pdf>.
- Maa- ja metsätalousministeriö (2007). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013. Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto: Eurooppa investoi maaseutualueisiin. Saatavissa 23.3.2008: <http://www.maa-seutu.fi/fi/index/maaseutuohjelma.html>.
- Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2006). Maatilojen muu yritystoiminta 2005. Helsinki: MTT taloustutkimus.
- Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2009). Maatilarekisteri 2008. Saatavissa 30.7.2010: http://www.maataloustilastot.fi/sites/default/files/maatilarekisteri_2008.pdf.
- Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus (2010). Maatilarekisteri: Maatilojen rakenne 2009. Saatavissa 30.7.2010: <http://www.maataloustilastot.fi/tilasto/32>.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2004). Elinvoimainen maaseutu: Yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Saatavissa 25.4.2010: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/213/Kokonaisuohjelma_suomi.pdf.

- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2009). Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Saatavissa 30.7.2010: http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/976/YTR5_2009_Maaseutupoliittinen_kokonaisuohjelma_2009_2013.pdf.
- Malinen, Pentti, Tiina Heiskanen, Reijo Keränen & Tuomas Kuhmonen (1994). Maa-seudun taloudellinen sopeutuminen alueellisen erilaistumisen ja eurooppalaisen integraation näkökulmista. Teoksessa: Alueellisen kehityksen uusi dynamiikka ja integraatio, 62-72. Toim. Elli Heikkilä. University of Oulu. Research Institute of Northern Finland, Research Reports 124.
- Markkola, Susanna (1998). Taidosta toimeentuloa: Maaseudun uudet työllistämismahdollisuudet. Helsingin yliopisto. Maaseudun koulutus- ja tutkimuskeskus Seinäjoki. Raportteja ja artikkeleja 54.
- Metso, S.J. (1992). Maaseudun uudet mahdollisuudet. Kokemuksia uusimuotoisesta maaseutuyrittämisestä. Tampere: Ingressi.
- Mustajärvi, Jarkko & Tuomo Heikkilä (1998). Maatalouden sivuelinkeinot ja niiden laajuus. VATT keskustelualoitteita 168. Saatavissa 29.4.2006: <http://www.vatt.fi/julkaisut/k/k168.pdf>.
- Myllykoski, Anna-Kaisa (2008). Hevoskysely. Neuvonta- ja koulutustarpeet Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaan hevosalan esiselvityshanke.
- Niemelä, Tarja, Eeva Heikkilä & Tarja Meriläinen (2005). Monialainen yritystoiminta Keski-Suomen maataloilla. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja N:o 148/05.
- Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (2004). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot. MTT Taloustutkimus. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Julkaisuja 104.

- Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (2008). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot. MTT Taloustutkimus. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Julkaisuja 108.
- Niemi, Jyrki & Jaana Ahlstedt (2009). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot. MTT Taloustutkimus. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Julkaisuja 109.
- Niittykangas, Hannu (1992). Maaseudun yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet. Jyväskylä studies in computer science, economics and statistics 21. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Sisäsuomi Oy.
- Niittykangas, Hannu, Jari Ritsilä, Pertti Salonen & Hannu Tervo (1999). Alueellinen yritysaktiiviteetti. Teoksessa: Yrittäjyys ja maaseutu, 59–71. Toim. Hannu Niittykangas. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos.
- Oksa, Jukka (toim.) (1994). Syrjäisen maaseudun uudet kerrostumat. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja No 110.
- Peltola, Asko (2000). Viljelijäperheiden monitoimisuus suomalaisilla maataloilla. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. MTTL:n julkaisuja 96.
- Pesu, Vili (2008). Raviurheilun maailma. Ranua: Mäntykustannus.
- Pussinen, Sirpa, Jukka Korhonen, Ilpo Pölönen & Rauni Varkia (2007). Kasvava hevosala. Hevosalan kehitysnäkymiä Suomessa. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 19.
- Pussinen, Sirpa & Terhi Thuneberg (2010). Katsaus hevosalan yritystoimintaan: Raportti hevosyrittäjyys 2009 -kyselystä. Hämeenlinna: Hämeenlinnan ammattikorkeakoulu.

- Rantamäki-Lahtinen, Leena (2002). Monta rautaa tulella: Monialaisten tilojen vertailu muihin maaseutuyrityksiin. MTT:n selvityksiä 14. Helsinki: MTT Taloustutkimus.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (2004). Maatilojen monialaistaminen: Empiirinen analyysi monialaisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (2008a). Monialaisen tilan erityispiirteet. Teoksessa: Maatilayrityksen menestystekijät, 42–44. Toim. Pasi Rikkinen, Taina Harmoinen & Hanne Teräväinen. Tieto tuottamaan 123. ProAgria Maaseutukusten liitto.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (2008b). Maaseutuyrittäjyyden muutoksista 2000-luvulla. Teoksessa: Muuttuva maaseutuyrittäjyys: Monialaisten tilojen, perusmaatilojen ja maaseudun muiden yritysten yrittäjyys ja resurssien hallinta 2000–2006, 62–72. Toim. Leena Rantamäki-Lahtinen, Hannu T. Vesala, Kari Mikko Vesala, Janne Karttunen, Veli-Matti Tuure. MTT:n selvityksiä 169. Helsinki: MTT Taloustutkimus.
- Riusala, Kimmo & Heli Siirilä (2009). Monialayrittäjyys maaseudun mahdollisuutena. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levón-instituutti.
- Rosenqvist, Olli (1996). Miksi ja miten maaseutua kannattaa määritellä? Maaseudun uusi aika 2/1996, 71–77.
- Seinäjoen seudun kehittämissyhdystys Liiveri ry (2010). Yritystuet. Saatavissa 30.4.2010: <http://www.liiveri.fi/yritystuet>.
- Siropää, Johanna (1999). Yrittäjien oppimistyyli. Teoksessa: Yrittäjyys ja maaseutu, 84–100. Toim. Hannu Niittykangas. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yh-

teiskuntatieteet 9. Kuopio: Kuopion yliopisto. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos.

Sireni, Maarit (1994). Monitoimisuus: Syrjäseudun maatalouden selviytymiskeino? Teoksessa: Syrjäisen maaseudun uudet kerrostumat, 53–64. Toim. Jukka Oksa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 110.

Sisäasianministeriö (2007). Elinvoimainen maaseutu: Ministeriöiden vastuut ja alueellinen kehittäminen. Maaseutupoliittinen erityisohjelma 2007–2010. Saatavissa 25.4.2010: [http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/EA9D0DB2C2CDDFA6C22572D80026D26C/\\$file/192007.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/EA9D0DB2C2CDDFA6C22572D80026D26C/$file/192007.pdf).

Sonkkila, Sauli (2002). Farmers' decision-making on adjustment into the EU. Helsingin yliopisto. Julkaisuja nro 34.

Suomen Hippos ry (2007). Vuosikertomus 2007. Espoo: Suomen Hippos.

Suomen Hippos ry (2009). Raviurheilu ja kasvatus lukuina. Saatavissa 30.8.2010: http://www.hippos.fi/hippos/suomen_hippos/dokumentit/Kalvosarja_2009.pdf.

Tenhunen, Virva (2007). Hevosille tarkoitetun heinän kysyntä ja heinäntuotannon taloudellisuus Suomessa. Maatalouden liiketaloustieteen pro gradu-tutkielma. Saatavissa 30.7.2010: http://www.heinamestarit.net/gradu_virva.pdf.

Tilastokeskus (2007). Aluetyypit ja alueet. Saatavissa 23.3.2008: http://www.stat.fi/tup/msind/msind_aluetyypit.html.

Tupala, Krista (2006). Maatilasta matkailuyritys: Tapaustutkimus maatalouden harjoittajien siirtymisestä päätoimiseksi maatilamatkailuyrittäjiksi. Vaasan yliopisto, aluetieteen Pro Gradu-tutkielma.

- Uusitalo, Eero (1998). Elinvoimaa maaseudulle: Miksi, kenelle ja miten? Maaseutupoliitiikan perusteet. Helsinki: Otava.
- Varkia, Rauni, Sirpa Pussinen & Jukka Korhonen (2006). Elvyttääkö hevonen maaseudun? Terra 118: 3–4, 189–192.
- Vekola, Arja & Kirsi Vuoriluoma (2009). Hevosalan koulutustarjonnan kehittäminen. Tampereen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu, opettajan koulutuksen kehittämishanke.
- Vesala, Kari Mikko & Juuso Peura (2002). Yrittäjäidentiteetti monialaisilla maatiloilla. Julkaisuja 78. Mikkeli: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Vesala, Kari Mikko & Hannu T. Vesala (2008). Viljelijöiden yrittäjäidentiteetti. Teoksessa: Maatilayrityksen menestystekijät, 69–99. Toim. Pasi Rikkinen, Taina Harmoinen & Hanne Teräväinen. Tieto tuottamaan 123. ProAgria Maaseutukeskusten liiton julkaisuja nro 1056.
- Vihinen, Hilikka (2003). Työllisyysnäkömät maaseudulla. Teoksessa: Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2003, 83–84. Toim. Jaana Ahlstedt & Jyrki Nieminen. Helsinki: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.
- Vihinen, Hilikka & Kari Mikko Vesala (2007). Maatilayritysten monialaistuminen sen edistämiseen liittyvillä politiikka-aloilla. Teoksessa: Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteenä, 12–36. Toim. Hilikka Vihinen & Kari Mikko Vesala. Maa- ja elintarviketalous 114.

Volk, Raija (1999). Muuttuva maaseutu. Maaseutupoliittinen selvitysraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 9/1999.

LIITE 1. Teemahaastattelujen runko.

Yrittäjän taustatiedot (yrittäjä tai yrittäjäpariskunta)

- Syntymävuosi (myös puolison ja lasten)
- Perheen koko (aikuiset, lapset)
- Koulutus (peruskoulu, ammatillinen koulu, korkeakoulu, kurssit)
- Mikä on tämän hetkinen ammattinimikkeenne? Käyttekö maatilaa ulkopuolella töissä?
- Oletteko toimineet jossain muussa ammatissa aikaisemmin? Jos olette, miksi olette luopuneet siitä?

Maatila

- Tilan koko (pellot, metsät, eläimet)?
- Milloin maatila on hankittu ja miten? Oletteko jatkaneet kotitilanne, ostaneet sen tms.?
- Jos kyseessä ei ole kummankaan kotitila, mistä olette kotoisin (sama paikkakunta/muualta)? Jos olette muuttaneet paikkakunnalle muualta, miksi olette muuttaneet ko. paikkakunnalle?
- Ovatko vanhempanne harjoittaneet maataloutta? Monennenko polven maatilayrittäjä olette?
- Mikä on maatilanne päätuotantosuunta? Kuinka monimuotoista toiminta on? Onko muita tuotantosuuntia/sivutoimialoja päätuotantosuunnan ohella?
- Millaisia tuotantosuuntia maatilallanne on ollut aikaisemmin? Miksi niistä on luovuttu?

Hevostalouden taustatiedot tilallanne

- Mikä status hevostaloudella on maatilallanne? Harjoitetaanko hevostaloutta osana maataloutta vai erikseen omana yrityksenä?
- Mihin olette suuntautuneet hevostaloudessa (hevoskasvatus, ratsastustoiminta, täysihoidopalvelut, ravivalmennus..)?
- Onko teillä käytössä vierasta työvoimaa?
- Kauanko olette toimineet hevostalouden parissa?
- Onko teillä hevostalouden koulutusta? Mistä olette saaneet tiedot ja taidot hevosista ja hevostaloudesta?

Toiminnan aloittaminen ja toimialan valinta

- Koska hevostalous on aloitettu maatilallanne?
- Mistä saitte idean hevostalouden harjoittamiseen?
- Mitkä tekijät saivat aloittamaan hevostalouden harjoittamisen? (tilan olosuhteet, kannattavuus, oma kiinnostus..)?
- Harkitsitteko muita tuotantosuuntia? Jos harkitsitte, miksi ette valinneet niitä?

- Millaisella toiminnalla aloititte (harrastustoiminta, suoraan yritystoiminta..)? Kuinka laajaa hevostalouden harjoittaminen oli aluksi (hevosmäärä, työpanostus, investoinnit..)? Oliko teillä jo ennestään valmis liikeidea, jota lähдете toteuttamaan vai onko idea syntynyt toiminnan myötä?
- Kartoititteko kysyntää ja kilpailutilannetta toimintaa aloittaessanne?
- Oliko maatilanne ensimmäinen, joka aloitti hevostalouden harjoittamisen alueella? Oliko vastaavia tapauksia jo ennestään?
- Ovatko lähialueen tilat ottaneet teidän jälkeenne hevostalouden osaksi maati-laansa?

Jos hevostalous on tilanne päätoimiala:

- Milloin hevostaloudesta tuli päätoimialanne?
- Miksi siirryitte päätoimiseen hevostalouden harjoittamiseen ja mitkä tekijät siihen vaikuttivat?
- Oliko siirtyminen harkittu ja selvä tavoite vai tapahtuiko se ”itsestään”?

Hevostalouden kehittyminen maatilallanne

- Miten hevostaloutta on tilallanne kehitetty? Miten se on muuttunut vuosien varrella (palvelutarjonta, työvoiman tarve..)?
- Onko hevostalouden rooli maatilallanne muuttunut ajan saatossa (sivu-/pääelinkeino, osuus tuloista)?
- Millaisia investointeja maatilalla on tehty hevostalouden saralla (peruskorjauksia, uudisrakentamista..)?
- Miten hoidatte yrityksen markkinoinnin?
- Miten olette rahoittaneet hevostalouden (oma raha, lainaraha, hevostaloudesta saatavat tulot, maataloustulot, tuet/avustukset, muu rahoitus)?

Hevostalouden tulevaisuus tilallanne?

- Aiotteko jatkaa hevostalouden harjoittamista myös tulevaisuudessa?
- Millaisia kehityssuunnitelmia teillä on hevostalouden suhteen (uudet hevostalouden muodot, uusia palveluita..)?
- Millainen mielikuva teillä on maatalouden tulevaisuudesta?
- Millaisia suunnitelmia on maatalouden osalta (tuotannon laajentaminen, pysyminen ennallaan, vähentäminen)?
- Oletteko harkinneet jonkin muun tuotantosuunnan aloittamista?
- Millaisessa tilanteessa näette itsenne hevostalouden parissa kymmenen vuoden kuluttua? Millaisia odotuksia teillä on tulevaisuuden suhteen? Millaisena koette tulevaisuuden hevostalouden parissa?